

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка
Навчально-науковий інститут фізичної культури
Кафедра туризму і готельно-ресторанного сервісу

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ

Матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної конференції

25 – 26 листопада 2021 рік

УДК 379.85

C76

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
(протокол № 7 від 20 січня 2022 року)*

Редакційна колегія:

Лянной Ю. О. – доктор педагогічних наук, професор;
Лянной М. О. – кандидат педагогічних наук, професор;
Кудріна О. Ю. – доктор економічних наук, професор;
Семеніхіна О. М. – кандидат педагогічних наук, професор;
Зігунов В. М. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Зігунова І. С. – кандидат педагогічних наук, доцент;
Троян М. Ю. – кандидат економічних наук, доцент;
Ксенофонтова М. М. – кандидат економічних наук, доцент;
Мозгова Д. Р. – кандидат економічних наук;
Переяслова Д. Г. – технічний секретар.

C76   Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали
VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми,
25 – 26 листопада 2021 р.). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. – 155 с.

У збірнику розглядаються актуальні питання щодо організації туристської діяльності; проблем готельно-ресторанної сфери, менеджменту та маркетингу в туризмі; географії туризму та країнознавства; підготовки фахівців для сфери туризму; сучасних тенденцій розвитку спортивного туризму та рекреації; безпеки туристських подорожей.

УДК 379.85

© Колектив авторів, 2022

© ФОП Цьома С.П., 2022

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1 ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТ

Балдич А. С., Зігунов В. М. <i>СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>6</i>
Ковган А. О., Троян М. Ю. <i>СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>10</i>
Кондрух Я. С., Зігунова І. С. <i>ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>15</i>
Лазня Д. Ю., Троян М. Ю. <i>ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>19</i>
Попик Н. В., Мозгова Д. Р. <i>СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>24</i>
Твардовський, Д. О. Мозгова Д. Р. <i>САМОДІЯЛЬНИЙ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ТУРИЗМ: ПЕРЕВАГИ, ЗАГРОЗИ, НЕБЕЗПЕКИ.....</i>	<i>31</i>
РОЗДІЛ 2. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ	
Бойко С. Р., Косик В. С. <i>СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ .....</i>	<i>35</i>
Нусейр Я. М., Троян М. Ю. <i>ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>38</i>
Поліщук Р. В., Косик В. С. <i>ВЗАЄМОВІДНОСИНИ КРАЇН СХІДНОЇ АЗІЇ В СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....</i>	<i>49</i>
Самілик Я. С., Зігунова І. С. <i>ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ.....</i>	<i>53</i>
Севгіджан В. С., Косик В. С. <i>СТАНОВЛЕННЯ КУРОРТНОЇ ІНДУСТРІЇ НА СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ ПОБЕРЕЖЖІ ТУРЕЧЧИНИ.....</i>	<i>57</i>

Юркевич О. А., Косик В. С.
ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТУРИСТИЧНИЙ РИНОК ІТАЛІЇ 61

РОЗДІЛ 3.

ЕКОНОМІКА, МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ ТУРИЗМУ

Бережна Ю.О., Троян М. Ю.
*ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІ ТУРИСТИЧНОГО
БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ* 66

Беседін В. В., Косик В. С.
*ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ ТУРИСТИЧНИМИ
ПІДПРИЄМСТВАМИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ*..... 72

Богданова К. В., Зігунов В. М.
*СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В РОМЕНСЬКІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ*..... 77

Ведмідь Т. В., Зігунова І. С.
*СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ
ТУРИСТСЬКОГО РИНКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ*..... 81

Галушкіна Є. І., Зігунов В. М.
*СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В ОХТИРСЬКІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ*..... 86

Глобенко А. О., Троян М. Ю.
*ДИВЕРСИФІКАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ
ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА* 91

Косяченко Ф. І., Зігунов В. М.
*СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО БІЗНЕСУ У
СУМСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ* 97

Крамаренко Ю. В., Зігунов В. М.
*СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У ГЛУХІВСЬКІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ*..... 102

Перетяцько Д. Ю., Зігунов В. М.
*СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО
ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У ПУТИВЛЬСЬКІЙ
ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ*..... 107

Переяслова Д. Г., Зігунова І. С.
*ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СКЛАДОВОЇ У
ФОРМУВАННІ ТУРИСТСЬКИХ ПРОДУКТІВ*..... 110

Пивоварова Ю. В., Зігунов В. М. <i>СТРАТЕГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ</i>	116
---	-----

РОЗДІЛ 4.

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

Андросова В. І. <i>ЗМАГАННЯ ЗІ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ</i>	120
Бокатов В. О., Зігунов В. М. <i>СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛІВ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	125
Ведмідь Т. В., Зігунов В. М. <i>ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИСОТНО-ШТУРМОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ</i>	129
Зінкевич, Я. С. Євтушенко Я. В. <i>ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ</i>	133
Кулинич О. С., Зігунов В.М. <i>ГІРСЬКА ПІДГОТОВКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ</i>	138
Покутня Я. О., Євтушенко Я. В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОХОДІВ</i>	143
Чернишенко Я. М., Євтушенко Я. В. <i>ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ</i>	148
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	152

РОЗДІЛ 1

ОРГАНІЗАЦІЯ ТУРИСТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

А. С. Балдич, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ПРИГОДНИЦЬКОГО ТУРИЗМУ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті розглянуто основні проблеми у розвитку пригодницького туризму на Сумщині та їх шляхи вирішення. Розкрито туристський потенціал регіону для розвитку активного туризму як перспективного напрямку в соціальному та економічному значенні.

Ключові слова: *потенціал, пригодницький туризм, розвиток, інформаційний дослідження.*

В статье рассмотрены основные проблемы развития приключенческого туризма на Сумщине и их пути решения. Раскрыт туристский потенциал региона для развития активного туризма как перспективного направления в социальном и экономическом смысле.

Ключевые слова: *потенциал, приключенческий туризм, развитие, информационное исследование.*

The article considers the main problems of adventure tourism development in Sumy region and their solutions. The tourism potential of the region for the development of active tourism as a promising direction in social and economic terms is revealed.

Key words: *potential, adventure tourism, development, information research.*

Постановка проблеми. У часи закритих кордонів, коли все більше популярним стає внутрішній туризм, постає проблема розкриття нереалізованого потенціалу Сумщини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сьогоднішній день є багато праць науковців, що досліджують проблеми використання туристського потенціалу, але я надаю перевагу роботам вітчизняних та зарубіжних вчених О. О. Любіцева, О. О. Бейдика, М. І. Долішнього, В. Г. Герасименка, Т. І. Ткаченко, В. Ф. Кифяк.

Мета роботи. Дослідити туристичний потенціал та проблеми у розвитку пригодницького туризму Сумської області.

Виклад основного матеріалу. Пригодницький туризм: відпочинок для людей, які прагнуть вирватися з міст-мурашників, з'єднатися з природою і активно провести час, все це можна зробити в Сумській області, адже вона має чим зацікавити, наприклад:

- екстремальні сплави по річках;

- лижні походи;
- трекінг;
- скелелазіння;

Розвиток туризму є одним з пріоритетних напрямів підвищення ефективності функціонування регіону. Оскільки зазначена сфера пов'язана з діяльністю більш як 50 галузей, її розвиток сприяє підвищенню рівня зайнятості, диверсифікації національної економіки, збереженню і розвитку культурного потенціалу та збереженню екологічно безпечного навколишнього природного середовища.

Пригодницький туризм часто називають «важким екотуризмом» у зв'язку з тим, що жага до пригод туристів тут превалює над мотивами охорони природи. Географія і тематика пригодницьких турів досить обширна і різноманітна. Специфічною рисою такого туризму є отримання різних ліцензій, які дозволяють полювання, риболовлю.

Сумщина має великий нереалізований потенціал який можна використовувати у розвитку пригодницького туризму.

Сумська область має унікальну історико-культурну спадщину – майже 1,5 тис. пам'яток історії, 780 – археології, 102 пам'ятки монументального мистецтва та 373 пам'ятки архітектури, загадкові міста Путивль, Глухів, Ромни, які включені до списку найважливіших історичних міст України. Її туристичний потенціал нескінченний, оскільки через Сумщину пролягла межа з «Диким полем», де синтезувалася культура багатьох народів з часів Київської Русі. Також завдяки мальовничим пейзажам, сприятливому клімату, екологічній не забрудненості, лісовим масивам, природним заповідникам, заказникам, урочищам створюються умови для розвитку пригодницького туризму. Найпопулярнішими напрямами є піший та велосипедний туризм.

Загальна площа лісового фонду області складає 448,5 тис. га, в тому числі покрито лісом 387 тис. га. Тваринний світ області представлений 370 видами тварин. Область має значні мисливські угіддя, що сприяє розвитку мисливського та рибальського туризму.

Природно-рекреаційний потенціал, який характеризується наявністю різноманітних ландшафтних та водних ресурсів, а саме на території Сумщини протікає 165 річок, 33 великі озера і понад 1600 ставків. Все це дає змогу розвитку водним видам спорту: каякінг, рафтинг і багато іншого.

Сумщина вже відома своїми успіхами у розвитку активного виду відпочинку: тут постійно проводяться сплави на байдарках. Туристам пропонують водні мандрівки Пслон, Сеймом і Ворсклою. Окрім безпосередньо контакту з довкіллям, туристи мають змогу ознайомитися

з пам'ятками області, побувати в незвичних місцях і отримати нові враження.

Варто зазначити, що завдяки значним лісовим масивам, повітря наділене лікувальними властивостями. Саме тому Сумщина належить до найбільш екологічно чистих областей України, що має великий плюс пригодницьких турів. Зима прохолодна, літо помірно жарке, що є ще однією із переваг Сумського регіону.

Сумщина має чим зацікавити, наприклад: мало хто знає, що Софронієвський монастир має печери, розміри яких у кілька разів перевищують розміри відомої Києво-Печерської лаври; що в Сумській області відкрився Музей чупакабри, де представлена експозиція, присвячена загадковій істоті.

Одним із важливих чинників, що впливає на розвиток будь-якого виду туризму це добробут населення. Існує чіткий зв'язок між тенденцією розвитку туризму, загальним економічним розвитком і особистими доходами громадян.

Пригодницький туризм має одну особливість – це бюджетний варіант подорожі оскільки розвивається він в існуючому навколишньому природному середовищі. Також він є досить популярним серед молоді, яка все частіше вибирає подорожі з використанням активних засобів пересування – пішохідні та велосипедні походи, байдаркові сплави, лижні прогулянки тощо.

Однак, незважаючи на наявний туристський потенціал пригодницький туризм в Сумській області розвинутий недостатньо. Для підвищення попиту на пригодницький туризм необхідно розширити спеціалізовані бази проживання, адже область характеризується наявністю малої кількості – готельних комплексів та місць для відпочинку туристів.

Не тільки у світі не знають про туристичний потенціал Сумщини. Про це мало знають самі українці, тому область може мати перспективи просування завдяки розширенню інформаційної бази:

- надання інформації про культурні, спортивні, туристські заходи, що проводяться у регіоні;
- забезпеченням інформаційно-довідковими виданнями, розповсюдженням реклами;
- здійсненням моніторингу ринку туристських можливостей області на основі туристичної діяльності;
- популізація області й її історичної культурної спадщини тощо.

Актуальною залишається проблема з транспортною інфраструктурою. Необхідно розширити мережу автобусних маршрутів

у сільській місцевості, та обов'язкове оновлення усіх видів транспорту.

Проблема інфраструктурного облаштування може бути вирішення лише завдяки інвестування в її забудову великих коштів.

У забезпеченості північно-східного регіону України туристськими кадрами позитивну роль виконують заклади вищої освіти, розташовані в обласному центрі Сумщини, завданням яких є здійснення підготовки висококваліфікованих фахівців для туристської галузі.

Враховуючи багатий, хоча й маловідомий туристичний потенціал, я пропоную розробити різні за тривалістю та вартістю маршрути по Сумській області. Пригодницькі маршрути готуються ретельніше з метою зробити умови туру більш комфортабельними за рахунок забезпечення супроводжувачами, проміжними таборами, туристським спорядженням. Тут не буде місця випадковостям, все чітко продумане. Локація не має ніякого значення, головне – це продумана ідея. Саме завдяки пізнавальній меті пригодницького туру – це дасть змогу повністю розкрити туристичний потенціал нашого краю. Завдяки активним способам пересування тур буде спрямований на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових здібностей людини шляхом залучення її до участі у спортивних походах різної складності та змаганнях з техніки спортивного туризму, самодіяльних туристичних прогулянок вихідного дня тощо.

У той же час пригодницький туризм включає в себе види подорожей без активних способів пересування. Наприклад, джіппінг – подорожі по пересіченій місцевості на автомобілях підвищеної прохідності, або BASE – стрибки зі спеціальним парашутом з літальних апаратів, прямовисних скель, високих антропогенних об'єктів або глибоководні занурення.

Висновок. Як показують дослідження, сучасні досягнення науки і техніки позбавляють людину фізичних навантажень, у результаті чого різко зменшується їх рухова активність, а пригодницький туризм є дієвим засобом залучення громадян до здорового способу життя. Активні заняття туризмом позитивно впливають на всі органи і системи організму людини, і сприяють її загартуванню, зміцненню імунітету, покращують психоемоційну сферу.

Сумська область є достатньо привабливою для туристського відвідування, тому важливе відновлення і розширення готельної, транспортної інфраструктури, також розвиток туризму можливий завдяки інформаційним забезпеченням.

Кожен турист в змозі самостійно обрати вид пригодницького туризму в залежності від уподобань та розміру доходів і не обов'язково

виїжджати за кордон, витратити величезні суми коштів, треба просто приїхати на Сумщину.

Список використаних джерел

1. Бейдик О. О. Рекреаційно-туристські ресурси України. Методологія та методика аналізу, термінологія, районування. Монографія. О. О. Бейдик. К.: Київський університет, 2001. 395 с.
2. Бейдик О.О. Словник-довідник з географії туризму, рекреації та рекреаційної географії. К.: «Палітра», 1997. 130 с.
3. Заповідні скарби Сумщини. Під.ред. д.б.н. Т.Л. Андрієнко. Суми. В-во «Джерело», 2001. 208с.
4. Іванух І., Данилишин Б. Природно-ресурсний потенціал України і шляхи підвищення його використання. Економіка України. 2008. №1. с. 36-38.
5. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні Навчальний посібник. Чернівці: Книги-XXI, 2003. 300 с.
6. Кифяк В.Ф. Сфера рекреації та туризму як складова регіональної економічної системи. Формування ринкових відносин в Україні. 2006. №1. с. 116-119.
7. Організація турів вихідного дня по річці Псел. Навч.-метод. настанови. [уклад. : В. М. Зігунов]. Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. 24 с.
8. Природно-заповідний фонд Сумської області: Атлас-довідник. К.: ТОВ «Українська Картографічна Група», 2016. 94 с.

А. О. Ковган, М. Ю. Троян

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У даній статті наведено результати дослідження, туристського потенціалу Сумської області для розвитку екологічного туризму на основі виявлення унікальних природних ресурсів. Дослідження здійснено методом SWOT-аналізу, висвітлено сильні та слабкі сторони, загрози та потенційні можливості Сумського регіону.

Ключові слова: екологічний туризм, природні заповідники, туристичний потенціал, регіон.

В данной статье представлены результаты исследования, туристского потенциала Сумской области для развития экологического туризма на основе выявления уникальных природных ресурсов. Исследование проведено методом SWOT-анализа, отражены сильные и слабые стороны, угрозы и потенциальные возможности Сумского региона.

Ключевые слова: экологический туризм, природные заповедники, туристический потенциал, регион.

This article presents the results of the study, the tourist potential of Sumy region for the development of ecological tourism based on the identification of unique natural resources. The research was carried out by the method of SWOT-analysis, highlighted the strengths and weaknesses, threats and potential opportunities of the Sumy region.

Keywords: ecological tourism, nature reserves, tourist potential, region.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, одним із найпоширеніших видів сучасного туризму є екологічний туризм.

Цей підвид туризму, дає можливість цілісного бачення природи, таким чином привертаючи увагу людини до проблем з екологією та сприяє до подальших дій в покращенні ситуації. В цих умовах і виникає почуття відповідальності людини за навколишнє середовища та бажання покращити екологію. Поява екологічного туризму – це певна відповідь людства на глобальні екологічні проблеми та зростаюче споживання природних ресурсів [1].

В регіоні наявні різноманітні природні ресурси та екологічна ситуація в нормі. Зважаючи на ці аспекти можна сказати, що запровадження розвитку екологічного туризму в Сумській області є досить перспективним.

Мета роботи. Теоретично обґрунтувати перспективи екологічного туризму в Сумській області.

Виклад основного матеріалу. Екологічний туризм – це один із видів туризму, який здійснюється в екологічно збереженому людиною природному середовищі з метою його пізнання і відпочинку [4].

Основна причина виникнення екологічного туризму знаходиться у невідрегульованості відносин у системі «суспільство-природа», або в туристичній інтерпретації – «туризм-екологія». Численні опитування туристів свідчать, що серед провідних мотивів туристських подорожей на перший план все більше виступає прагнення людей до спілкування з природою [3].

Розвиток екотуризму в Україні знаходиться на початковому етапі. Для його реалізації необхідною умовою є наявність природно-рекреаційних ресурсів, що будуть привертати увагу туристів.

Завдяки гарному географічному положенню, Україна багата на різноманітні природні та рекреаційні ресурси, які можна використовувати для розвитку екологічного туризму.

Територія країни умовно поділяється на 3 природні зони: полісся, лісостеп та степ. Сумщина розташована у межах двох природних зон – лісостепової та поліської, де наявні унікальні природні території, які приваблюють для туристів [6].

Якщо в західній Україні зелений туризм уже широко користується попитом іноземців, то у нас він орієнтований в основному на міського жителя, який би на свята, вікенди або й у відпустку зміг за порівняно не великі кошти насолодитися екологічно чистим повітрям та продуктами харчування, пізнати глибше національні традиції, корисно та цікаво відпочити. Якщо на західній Україні існує все для того, щоб приймати іноземних туристів у своїй садибах, то у нас є безліч проблем, які потрібно негайно вирішувати задля того, щоб зелений туризм був на

високому рівні розвитку. Сумська область має всі природно-екологічні, кліматичні та інші умови для розвитку «зеленого» туризму [7]. Лісами і чагарниками зайнято 17 % території. Більш всього лісів на Поліссі. В Шосткинському та Конотопському районах вони займають від 25 до 30 %. Біологічне різноманіття в Сумській області обумовлює нормальне функціонування та стан навколишнього середовища. Загальна площа екологічної мережі складає 1524,05 тис. га, що становить 63,95% від території області [9].

Станом на 2021 р. в Сумському регіоні налічується 300 заповідних об'єктів загальною площею 178 91837 га, що становить 7,5 % від площі області [5].

Мережа природно-заповідних об'єктів включає: 19 об'єктів загальнодержавного значення площею (Таблиця 1) – 50,5 тис. га (28%); 281 об'єкти місцевого значення площею – 128,4 тис. га (74%).

Таблиця 1

Природно-заповідні об'єкти Сумщини загальнодержавного значення
(станом на 01.07.2021)

№	Назва об'єкту	Площа (га)	Тип	Місцезнаходження (район)
1	«Михайлівська цілина»	882, 9	природний заповідник	Роменський та Сумський
2	«Деснянсько-Старогутський»	16 215, 1	національний природний парк	Шосткинський
3	«Гетьманський»	23 360, 1	національний природний парк	Охтирський
4	Урочище «Великий бір»	1 231, 0	лісовий заказник	Шосткинський
5	«Шалигинський»	2 868, 1	ландшафтний заказник	Шосткинський
6	«Середньосеймський»	2 020, 8	ландшафтний заказник	Конотопський та Сумський
7	«Банний яр»	236, 0	ботанічний заказник	Сумський
8	«Журавлиний»	258, 0	орнітологічний заказник	Сумський
9	«Андріяшівсько-Гудимівський»	1 509, 6	гідрологічний заказник	Роменський
10	«Біловодський»	1 515, 7	гідрологічний заказник	Роменський
11	«Климентівський»	1 007, 5	гідрологічний заказник	Охтирський
12	«Бакирівський»	2 606, 0	гідрологічний заказник	Охтирський
13	«Хухрянський»	4 591, 6	гідрологічний заказник	Охтирський
14	«Яблуна-колонія»	0, 1	ботанічна пам'ятка природи	Конотопський

15	«Урочище Боромля»	55, 0	зоологічна пам'ятка природи	Конотопський
16	«Озеро Шелехівське»	7, 0	гідрологічна пам'ятка природи	Сумський
17	«Гростянецький»	256, 0	парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	Охтирський
18	«Кияницький»	55, 7	парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва	Сумський
19	Сумський	21, 0	дендропарк	Сумський

Для любителів більш активного відпочинку, наявна велика кількість водойм. По території Сумської області протікає 132 річки. Річки області в гідрологічному відношенні належать до лівобережних притоків Дніпра, а саме:

- Десни (45,5%)
- Сули (18,6%)
- Псла (23,4%)
- Ворскли (12,5%).

Річкова мережа області включає одну велику річку – Десну, що протікає по межі Сумської та Чернігівської областей упродовж 37 км, та середні річки, такі як Сейм, Клевень, Сула, Псел, Хорол і Ворскла; їх загальна довжина становить 801 км [2].

Також Сумщина славиться своїми рослинами які налічують понад 2300 видів рослин, з яких судинні рослини представлені 1100 видами. В області нараховується 55 видів судинних рослин і 10 видів грибів, занесених до Червоної книги України та Європейського Червоного списку, а також 123 види рослин та 22 видів грибів, що є регіонально рідкісними [8].

Для того, щоб систематизувати окреслене коло проблем та переваг розвитку екологічного туризму в Сумській області, на основі узагальнення інформації здійснено SWOT-аналіз стану цього виду діяльності. На його підставі виокремлено наступні сторони його впровадження:

(S) Сильні сторони Сумської області як території, сприятливої для розвитку екологічного туризму: переважно чисте та безпечне довкілля; гарні краєвиди, багата флора та фауна; наявність гідрологічної лісів; багатство природних пам'яток та заповідних фондів.

(W) Слабкі сторони регіону, що можуть заважати розвитку екологічного туризму: відсутність достатньої кількості інформації для туристів про регіон; відсутність туристичних маршрутів по заповідним зонам; недостатньо розвинута туристична інфраструктура.

(О) Загрози, що можуть перешкоджати розвитку екологічного туризму, які треба попередити: послуга є досить новою та не достатньо популярною в регіоні через відсутність маркетингової компанії.

(Т) Потенційні можливості та вигоди від розвитку екологічного туризму в регіоні: розвиток екологічного туризму значно збільшить економічний потенціал області; приїзд туристів сприятиме кращому збереженню природних пам'яток регіону; будуть створюватися нові робочі місця в сфері обслуговування.

Висновки. Необмежені природно-рекреаційні ресурси Сумщини з огляду на їх екологічну не забрудненість, мальовничість яружно-балкового рельєфу, пейзажів лісостепової зони і долини річок, помірно-континентальний клімат – все це є сприятливими чинниками для розвитку екологічного туризму.

1. Зацікавленість екологічним туризмом на території Сумщини свідчить про перспективність даного напрямку сталого розвитку регіону, який передбачає формування відвідування екологічно чистих місць. Для його підтримки та активізації потрібно застосувати державну та регіональну підтримку.
2. Дану статтю можна використати під час обґрунтування рішень відповідних напрямків в екологічному туризмі в Сумській області, також при розробці маршрутів та соціальних програм в даному регіоні.
3. Розвиток екотуризму в Сумській області вже в найближчій перспективі дозволить краще реалізувати її ресурсний потенціал, збільшити надходження до бюджету, накопичити фінансові ресурси, які будуть направлені на захист навколишнього середовища, створити передумови для розвитку регіону в цілому і його окремих територій.

Насамкінець, можна зазначити, що лише екологічний туризм у сучасних умовах здатний реально допомогти у економічному відношенні розвитку Сумському регіону.

Список використаних джерел

1. Вишневський В.І. Екологічний туризм. Київ. 2015. 140 с.
2. Водні ресурси. URL: <https://sumyvodres.davr.gov.ua/vodni-resursi/>
3. Дмитрук О.Ю. Екологічний туризм: сучасні концепції менеджменту і маркетингу.
4. Закон України «Про туризм». URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XF6G800A>
5. Заповідні скарби Сумщини. URL: <http://www.pek.sm.gov.ua/index.php/uk/2013-04-18-21-50-35>
6. Ілляшенко С.М., Щербаченко В.О. Аналіз потенціалу ринку туристичних послуг Сумської області. 2012. №14. 65-77 с.
7. Нікончук К. І., Зігунов В. М.. РОЗВИТОК ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ НА СУМЩИНІ. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції. Стан та перспективи сучасного туризму. Зб. наук. праць. Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 25

8. Кузьменко А.А. Знахідки рослин і грибів Червоної книги та Бернської конвенції. 2019
9. Попов В.Д. Рекреаційні ресурси Сумського полісся та можливості їх раціонального використання. 2007. 155-161 с.

Я. С. Кондрух, І. С. Зігунова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРЕВАГИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У даній статті розглянуто особливості та переваги сільського туризму в Сумській області. Вказані найбільш популярні садиби, в наш час в області. Досліджено можливі перспективи розвитку цього виду підприємницької діяльності, оскільки сільський туризм є досить прибутковим на сьогоднішній день.

Ключові слова: *сільський туризм, туристичний потенціал, перспективи та переваги, сільські території, сталий розвиток, ринок послуг.*

В данной статье рассмотрены особенности и преимущества сельского туризма в Сумской области. Указанные наиболее популярные усадьбы, в наше время в области. Исследованы возможные перспективы развития этого вида предпринимательской деятельности, поскольку сельский туризм является достаточно прибыльным на сегодняшний день.

Ключевые слова: *сельский туризм, туристический потенциал, перспективы и преимущества, сельские территории, устойчивое развитие, рынок услуг.*

This article discusses the features and benefits of rural tourism in Sumy region. The most popular estates, nowadays in area are specified. Possible prospects for the development of this type of business activity have been studied, as rural tourism is quite profitable today.

Key words: *rural tourism, tourist potential, prospects and advantages, rural territories, sustainable development, services market.*

Постановка проблеми: Сумська область має дуже великий туристично-рекреаційний потенціал. На її території зібрана достатньо велика кількість туристичних та екскурсійних об'єктів, які користуються великим попитом серед вітчизняних та іноземних туристів.

В різних населених пунктах, розташовані унікальні рекреаційні, природні, та туристичні комплекти, які слугують для проведення суспільних заходів. Дедалі більшої популярності набирають менш поширені види туризму: зелений, пішохідний, велосипедний, сільський, та ін.

На сьогоднішній день коли село майже вимирає, і постає дедалі більша проблема безробіття, досить доцільним є пошуки нестандартних форм підприємницької діяльності. [4, с. 77-82]

Досить доречним буде впровадження та розвиток сфери яка не пов'язана з аграро підприємствами, для розвитку та підвищення соціально-економічного становища тієї чи іншої сільської місцевості.

Аналіз останніх публікацій та досліджень: Досить широко та чітко тема сільського туризму висвітлена в роботах таких науковців Головацької В.В., Багрія М.В., Сапухіна Л.П. .А більш детально тема територіальної організації господарства представлена в наукових працях Рутинського М.Й., Зінько Ю.В. та інших вчених.

Наукові дослідження свідчать про те, що змінити, поліпшити стан та розв'язати економічні проблеми в сільській місцевості зможе такий вид підприємницької діяльності як сільський туризм. Таким чином, сільський зелений туризм (СЗТ) – це вид туризму, зосереджений на сільських територіях, який передбачає використання сільського господарства з метою рекреації, освіти чи активного залучення до традиційних форм господарювання, а також розвиток туристичних шляхів, сільськогосподарських і народних музеїв, та т.ін. [7, с. 119]

Загальнодоступним сільський туризм став ще наприкінці 19 століття. Коли заможні пани, митці та поети для свого відпочинку та оздоровлення вибирали садиби розташовані в Карпатах. А в другій половині 20 століття у пікові сезони, оздоровчі райони мали перевантаження туристичної бази. І саме з цієї причини туристи вибирали сільські садиби для відпочинку.

Тому основною метою даної статті є визначення особливостей та перспектив сільського туризму в Сумській області.

Виклад основного матеріалу: Головна мета сільського туризму надати можливість людям які живуть в сільській місцевості , за рахунок того, що вони мають підняти своє фінансове становище, а жителям міст можливість відпочити в сільських садибах.[2, с. 45-46]

В зв'язку з погіршенням екологічного становища міст, потреба у відновленні та рекреаційному відпочинку зростає. А з цим і поширюється попит на такий вид туризму як сільський зелений туризм. Багато людей прагнуть відвідати сільські садиби, спробувати на собі простий сільський спосіб життя, побачити худобу, красиві краєвиди, скуштувати домашні страви, відпочити як тілом так і душею.

Україна в цілому, а саме Сумська область мають достатньо високу ресурсну базу для розвитку та покращення сільсько-господарського підприємництва. Отже, це дає змогу підвищити прибутки, а тим самим підвищити рівень зайнятості сільського населення.

Сільський туризм переконливо доводить , що є одним із головних факторів вирішення багатьох проблем села- велика кількість зайнятості та робочих місць, розвиток та прибуток селян, завдяки сільському туризму можна зміцнити бюджет сільських поселень та громад. Але є і інші сторони сільського зеленого туризму які заважають та гальмують

його прямий розвиток. Це погане транспорте сполучення, низька освіченість працівників, та кваліфікованих спеціалістів, велика конкуренція на ринку послуг.

Необхідно активізувати значення місцевої влади у підтримці цілей сільського зеленого туризму. Тому що, кожний місцевий чиновник має зрозуміти, що сільський туризм – це додаткові гроші, поліпшення інфраструктури району та створення робочих місць [5, с. 42]. Також безперечним чинником успішного розвитку сільського туризму є реклама та інформаційні видання, які дозволять стати сільському зеленому туризму потужним чинником відродження села і економіки в цілому. Сільський зелений туризм є одним із напрямків багатocільового піднесення провінційних територій [1, с. 69-72].

Незважаючи на досить серйозні недоліки сільського туризму, він має ряд переваг, перерахуємо деякі із них:

- Додатковий дохід у поза аграрній діяльності;
- Активізація підприємницької діяльності селянської родини;
- Особистий розвиток родини. Готуючись приймати і обслуговувати відпочивальників, члени селянських родин мимоволі змушені поповнювати свої знання з ведення домашнього господарства, гігієни і санітарії, кулінарії тощо, а спілкування з гостями розширює їх кругозір, дає змогу зав'язати нові знайомства, завести друзів в інших населених пунктах;
- Використання вільних засобів господарства;
- Естетичний і культурний розвиток членів сім'ї.

На мою думку, сільський зелений має туризм багато переваг для громади, на території якої надаються ці послуги:

- Зростання робочих місць сільських жителів.
- Відродження торгівлі в регіоні.
- Відновлення та розвиток культурних та історичних пам'яток села.
- Активізація інфраструктури.
- Розвиток діяльності громади в селі.

Та самі споживачі мають ряд привілей від послуг сільським туризмом, а саме:

- Цікавий та оздоровчий відпочинок.
- Знайомитися з культурою та традиціями регіону.
- Комунікація з людьми, в яких вони проживають.

Основні обставини, які зумовлені пріоритетністю розвитку сільського туризму в Сумській області є такі:

1. Активізація сільського туризму розвиває мале підприємництво, яке важливе для будь-якої місцевості.

2. Сумська область має дуже велику ресурсну базу, що потребує пошук ефективних методів, для їхнього ефективного використання на туристичному ринку послуг.
3. Розвиток агро рекреаційного сервісу, дає змогу вирішення масового безробіття, закордонного заробітчанства, тощо.
4. З розвитком сільського туризму, буде збережена самобутність рідного краю, що дозволить зацікавити іноземного туриста ще більше.

Сумщина- неprimітна серед інших областей, але має досить давню історію та українську землю, де на кожному клаптику збереглися свої визначні події, та історії. Бажаючи відвідати Сумську область зможуть пізнати для себе багато чого цікавого та захоплюючого. [3]

Як відомо невід'ємною складовою сільського тур продукту, є «атракції місцевості», а їх в Сумській області є дуже багато, а саме: пам'ятки культури, монастирські комплекси, природні та історичні об'єкти. З цього можна зробити висновок, що Сумщина є досить насичена, та має свої унікальні особливості, які можуть зацікавити не тільки місцевих та вітчизняних туристів, а й іноземних.

Ще однією не менш унікальною особливістю області – є місце розташування. Розташована в зоні інтенсивних транскордонних зв'язків. Цим самим, для селищ які знаходяться неподалік магістралей, дуже вигідним є активізація кемпінгів, де всі бажаючи можуть отримувати місце для ночівлі, та їжу приготовлену в домашніх умовах.

Територія Сумщини є – унікальною, адже на ній зосереджена дуже велика кількість садиб зеленого сільського туризму, ось деякі із них:

- СВК «Сумщина», с.Віри, Білопільського району, Сумської області.:
- «Грунівська Січ».
- Садиба сільського зеленого туризму «Вакулина байка».
- с. Зелена Роща. Проект: «СОН НА вулику».
- Садиба `Північний ліс`.
- Садиба «У Наталі», с. Жолдаки.
- Садиба сільського зеленого туризму «Козацька січ» Недригайлівський район, с.Константинів.
- с. Великие Луки, усадьба Худолия «Батьківська хата».
- Садиба сільського туризму «Затишок», с. Бишкінь.
- «Старий млин», с. Недригайлів.

Висновки: Отже, Сумська область має дуже великий потенціал, в розвитку сільського туризму. Потрібно розуміти, що всіх соціально-економічних проблем, він не вирішить, але дати поштовх для розвитку, та прибутку жителів сільської місцевості може.

Будемо сподіватися, що сільський туризм буде розвиватися, та допомагати меш відомим поселенням та їх жителям, заробляти кошти та легально впроваджувати в свої села сільські садиби, для відпочинку всіх охочих та бажаючих. [6, с. 271]

Список використаних джерел

1. Багрій М.В. Вдосконалення державного регулювання туристичної привабливості сільських територій: підручник. Харків. «Агросвіт», 2014. 69-72 с.
2. Гловацька В.В. Формування попиту і пропозиції на туристичний продукт сільського (зеленого) туризму. Навч. посіб. К. «Інноваційна економіка», 2010. 45-46 с.
3. Зелений туризм – панацея чи черговий міф? URL: <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/progress/arch/>
4. Зінько І.О. Сільський зелений туризм як складова стратегії туристичної політики регіону. Вісник Львів. «Міжнародні відносини», 2008. 77-82 с.
5. О. О. Самодахова, В. С. Павленко. РОЗВИТОК СІЛЬСЬКОГО ТУРИЗМУ ТА ЙОГО ВПЛИВ НА ЕКОНОМІЧНУ СИТУАЦІЮ СЕЛА. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції. Стан та перспективи сучасного туризму. Зб. наук. праць. Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 40
6. Рутинський М.Й., Зінько Ю.В. Сільський туризм: Навч. посіб. К. «Знання», 2006. 271 с.
7. Сапухіна Л.П. Суми. Путівник. Х. «Прапор», 1978. 119 с.

Д. Ю. Лазня, М. Ю. Троян

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Медичний туризм – це не нова сфера діяльності, яка має великі перспективи в економічному розвитку країни. Україна має всі можливості стати конкурентоспроможною в цій галузі, оскільки фахівці не поступаються в професіоналізмі закордонним спеціалістам, а ціни на послуги значно приємніші та доступні. В статті висвітлено потенціал та переваги медичного туризму в Україні та Сумській області.

Ключові слова: туризм, медичний туризм, Сумська область, медицина, розвиток.

Медицинский туризм - это далеко не новая сфера деятельности, имеющая большие перспективы в экономическом развитии страны. Украина имеет все возможности стать конкурентоспособной в этой области, поскольку специалисты не уступают в профессионализме зарубежным специалистам, а цены на услуги значительно приятнее и доступнее. В статье представлен потенциал и преимущества медицинского туризма в Украине и Сумской области.

Ключевые слова: туризм, медицинский туризм, Сумская область, медицина, развитие.

Medical tourism is not a new field of activity that has great prospects in the economic development of the country. Ukraine has the opportunity to become competitive in this field because the specialists are not inferior in professionalism to foreign specialists, and the prices for services are much more pleasant and affordable. The article highlights the potential and benefits of medical tourism in Ukraine and Sumy region.

Keywords: tourism, medical tourism, Sumy region, medicine, development.

Аналіз останніх досліджень і публікацій: Дослідженню сучасних стратегічних напрямків туризму в світі та в регіонах України присвячені роботи українських авторів. Автори робіт [3, 9] серед сучасних напрямків розвитку туризму виділяють медичний туризм як один з перспективних. Зокрема питання розвитку медичного туризму в Україні висвітлені в роботах вчених [1, 2, 4, 5, 7]. Не достатньо дослідженими залишаються питання розвитку медичного туризму в сумському регіоні, чому і присвячено це дослідження.

Мета: Метою статті є дослідження та оцінка перспектив медичного туризму в Сумській області.

Виклад основного матеріалу. Медичний туризм – це не нова сфера діяльності, яка має великі перспективи в економічному розвитку країни. Якісно, дешево, швидко – на цих трьох китах тримається процвітання медичного туризму у світі. Останнім часом він набуває стрімких обертів: частка туристів яких цікавить медицина щороку збільшується, бар'єрів для них меншає, у переліку лідерів з'являються нові держави. Україна має всі можливості стати конкурентоспроможною в цій галузі і бути гідним суперником провідним світовим лідерам у медичному туризмі оскільки фахівці не поступаються в професіоналізмі закордонним спеціалістам, а ціни на послуги значно приємніші та доступні.

Усе починалося з того, що заможні пацієнти з економічно відсталих держав світу, невдоволені можливостями рідної медицини, вирушали шукати альтернативу в інших країнах, аби отримати якіснішу медичну допомогу. Так з'явився медичний туризм, який зараз розвивається й у зворотному напрямку. Сьогодні досить багато пацієнтів із високорозвинених країн їдуть за медичною допомогою у те місце де можуть отримати якісне медичне обслуговування за більш приємною ціною і без кількатижневого очікування в черзі. До таких перспективних відносно медичного туризму країн можливо віднести й Україну, яка в порівнянні з країнами Європи має низькі ціни на медичні послуги, їх належний рівень (і не лише в приватних закладах), доступність медичної допомоги (відсутність черги, листів очікування), сприятливу законодавчу базу для окремих напрямків (наприклад, стоматології), наявність професійних кадрів, частка з яких практикувала в зарубіжних клініках [5].

Провівши дослідження стало зрозуміло, що Україна впевнено рухається у сфері медичного туризму. Минулого року з ціллю лікування Україну відвідали мало не 65 тис. медичних туристів. Так як, середня ціна на медичне обслуговування становить біля 2,5 тис., прибуток України сягає приблизно 162 млн дол. Ще близько 60 млн дол. –

прибуток від супутніх послуг (проживання в готелях, продукти харчування екскурсії для пацієнтів та членів їхніх родин тощо). При цьому чисельність туристів, які відвідали Україну з метою оздоровлення, більш аніж вдвоє перевищує показники такого туризму. Для прикладу тільки курорт Токарі за 2020 рік прийняв близько 10 тис. іноземців, із яких понад 40% – вихідці країн сусідів. Безсумнівно витрати тільки на оздоровлення менші, ніж на лікування. Але якщо врахувати весь дохід держави від лікувального й оздоровчого туризму, то вийде близько 300 млн дол. [1].

Але чисельність українців, які обрали діагностику та лікування за кордоном, поки що перевищує відповідні показники в'їзного медичного туризму. А оскільки вартість медичних послуг за кордоном вища, то залишок за економічними показниками медичного туризму України доки що негативний [4].

Отже на основі статистичних даних з розвитку медичного туризму в Україні можна стверджувати, що потенціал з розвитку медичного туризму в Сумській області досить переконливий. Серед медичних послуг все більшої популярності для розвитку медичного туризму в Україну набуває стоматологія, офтальмологія, репродукція, неврологія, кардіологія, клітинна терапія та реабілітація. Очевидно наша країна має високий потенціал медичного туризму та оздоровчо-рекреаційного ресурсу.

Для аналізу привабливості послуг медичного, а саме стоматологічного туризму порівнюємо ціни на стоматологічні послуги в обраних країнах Європи, Азії та Америки (табл. 1).

Аналізуючи дані таблиці 1 очевидно, що ціни на стоматологічні послуги в м. Суми в десятки разів дешевші ніж в обраних країнах світу.

Таблиця 1.

Порівняльний аналіз цін на стоматологічні послуги в деяких країнах світу [8 та ін.].

Америка	Японія	Туреччина	Стоматологічна клініка «Dentistre», м.Суми
Імплант - до 3000 доларів, Пломба – від 200-400 доларів, Чистка - від 500 доларів, Видалення зуба - від 100 доларів. Брекет-система - не більше 3000 доларів	Брекет-система - від 2000 доларів, Відбілювання від 200 до 700 доларів	Вінір ЕМАХ – 260 євро, Коронка – 90-280 євро, Встановлення імпланту- 460-620 євро Комп'ютерна томографія – 90 євро Видалення зуба – 50 євро	Брекет-система – 8000-11000 грн Пломби – від 500 грн, Видалення зуба – 540-2000 грн, Відбілювання зубів – 3400 грн, Ультразвукова чистка – 600 грн.

Інфраструктура міста Суми представлена більше ніж 50 приватними та державними медичними центрами та клініками [6]. Серед найбільш популярних сумчани виділяють: «Медея», «Следія», «Мед-Союз», «Он клінік Суми» тощо.

Також Сумська область налічує декілька санаторіїв та рекреаційних курортів. Серед них виділяють: база відпочинку «Славна» (Чернеччина), база відпочинку «Риболовницький стан» (Нова слобода), база відпочинку «Росинка» (Суми), база відпочинку «Хуторок» (Кліментово), санаторій «Токарі-Бережки» (Токарі), санаторій-профілакторій «Олдиш» (Суми) тощо.

Порівняння цін на медичні та санаторно-курортні послуги показує переваги надання таких послуг в клініках та закладах України. Але можна виділити інші важливі фактори що необхідні для розвитку медичного туризму в Сумській області. Серед них першочерговим є присутність атрактивних прерогатив в туристичній сфері, тобто туристів необхідно зацікавити не тільки медичним обслуговуванням а й архітектурною спадщиною міста, сферою розваг, подієвим туризмом (фестивалі, змагання, концерти), культурою та гастрономічними особливостями місцевості.

Але фактор туристичної привабливості регіону не є складністю і перешкодою яка не дозволяє розвивати медичний туризм в області. Сумщина славиться наявністю численних фестивалів, фестів та інших подій, що приваблюють туристів. Це і відомі фестивалі в м. Суми, в м. Тростянець та інших містах і селах області. Серед них можна віділити міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Стара фортеця. Подорож крізь століття», щорічний музичний фестиваль «Схід рок», щорічний всеукраїнський театральний фестиваль «Чехов фест», Міжнародний фестиваль органної та камерної музики «Органум», традиційне обласне свято, що проводиться в селі Малий Самбір Конготопського району «Віншуємо суницю – першу ягоду-царицю», Всеукраїнський фестиваль «Козацький родослав» (с. Шаповалівка), Міжнародний літературно-мистецький фестиваль «Кролевецькі рушники» тощо. Міста Сумської області славляться своєю давньою козацькою історією, партизанською славою та приваблюють численними архітектурними пам'ятками, музеями та багаті на заклади якісного та доступного харчування.

Невід'ємним чинником розвитку туризму являється наявність готелів та інших місць розміщення, що досить широко представлені на Сумщині. В м. Суми діє готель мережі «Reikartz», категорії 3 зірки, готель «Шафран», де гостям надаватимуть найвищий рівень сервісу (5 зірок), та більш бюджетні готелі.

В роботі дослідники наголошують на тому, що для підвищення частки в'їзного медичного туризму доведеться брати до уваги не лише стан розвитку окремих галузей медицини, вартість діагностики та лікування у різних країнах та законодавче регулювання. Також на їх думку, і ми погоджуємося з ними цілком важливими чинниками розвитку медичного туризму є стан транспортної та готельної індустрії та ступінь володіння іноземними мовами [4]. Однак найбільш вагомим аргументом при виборі України для лікування чи діагностики на їх думку є те, як сприймається її бренд як державі, що активно інтегрується у міжнародні структури. Для підвищення туристичного бренду країни та свого позитивного іміджу у сфері медичного туризму Україні ще доведеться пройти чималий шлях для розвитку.

Обставини непереборної сили також можуть вплинути на розвиток медичного туризму. Пандемія COVID-19 негативно вплинула на потік туристів не лише в Україні, але і у всьому світі. Але президент Української асоціації медичного туризму Віолетта Янишевська прогнозує, що ринок медичного туризму буде зростати і повернеться до доковідних показників не раніше ніж за три роки [2].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. В статті висвітлено потенціал та переваги медичного туризму в Україні та Сумській області. Проведено порівняльний аналіз цін на стоматологічні послуги в країнах світу та Україні, виділені інші позитивні фактори розвитку медичного туризму в Україні та в Сумському регіоні, означені перешкоди та перспективи збільшення частки в'їзного медичного туризму. Подальші дослідження авторів будуть спрямовані на оцінку особливостей розвитку медичного туризму в регіоні та розробку стоматологічного туру в м. Суми.

Список використаних джерел

1. Духовна О. Що ви чули про медичний туризм в Україні? Юридична газета online. Опубліковано в №17 (747), 2021. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/shcho-vi-chuli-pro-medichniy-turizm-v-ukrayini-.html>
2. Експерти медичного туризму очікують збільшення потоку іноземців до України у 2022 році. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/press-conference/784734.html>
3. Ксенофонтова М. М. Озробка стратегічних напрямів регіонального туризму. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 32-34.
4. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. К. Д. Діденко, В. Г. Жученко. Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки. 2016. Вип. 16(4). С. 101-105. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_en_2016_16%284%29__26
5. Несис И. Медицинский туризм в Украине: кто и почему ищет здоровья внутри страны. 3 августа 2021. URL: <https://thepage.ua/style/health/medicinskij-turizm-v-ukraine>

6. Приватні клініки Суми. Рейтинг кращих приватних клінік в Сумах по відгукам сумчан. URL: <https://top20.ua/sumy/zdorovya/privatni-kliniki/>
7. Тернова С. Медичний туризм в Україні: можливості vs реальність. Ваше здоров'я. 23/09/2019. URL: <https://www.vz.kiev.ua/medychnyj-turyzm-v-ukrayini-mozhlyvosti-vs-realnist/>
8. Ціни на стоматологічні послуги в Сумах. URL: <https://dentistree.in.ua/uk/prices-uk/#khirurgiya-implantologiya>
9. Цуканова К. В., Мозгова Д. Р. Сучасні напрямки туризму та вплив карантинної ситуації в країні на туристичний ринок. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 14 – 15 квітня 2021). Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 68-72.

Н. В. Попик, Д. Р. Мозгова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ПОДІЄВОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Стаття присвячена дослідженню ролі подієвого туризму в соціально-економічному розвитку регіону. В статті проаналізовано розвиток туристського потенціалу подієвого туризму Сумської області. Розглянуто перспективи створення та реалізація туристичного продукту з огляду на кон'юнктуру ринку. Висвітлюються стратегічні напрямки розвитку подієвого туризму на Сумщині.

Ключові слова: туризм, подієвий туризм, регіональний туризм, івент-менеджмент, туристичний бізнес.

Статья посвящена исследованию роли событийного туризма в социально-экономическом развитии региона. В статье проанализировано развитие туристического потенциала событийного туризма Сумской области. Рассмотрены перспективы создания и реализации туристического продукта с точки зрения конъюнктуры рынка. Рассматриваются стратегические направления развития событийного туризма на Сумщине.

Ключевые слова: туризм, событийный туризм, региональный туризм, ивент-менеджмент, туристический бизнес.

The article is devoted to the study of the event tourism role in the social and economic region development. The article analyzes the development of the tourism potential of event tourism in the Sumy region. Creation and implementation tourist product perspectives are considered in terms of market conditions. The strategic directions of event tourism development in the Sumy region are determined.

Key words: tourism, event tourism, regional tourism, event management, tourism business.

Постановка проблеми. В умовах зростання динаміки туристичних потоків між країнами, поява нових видів туризму є досить закономірним та звичним явищем на світовому туристичному ринку.

Ринок туристичних послуг – це структура, що постійно та динамічно розвивається. Найкраще розвиток відбувається в сферах, що

користуються підвищеним попитом серед споживачів. Зазвичай турист прагне отримати задоволення від того виду туристичного продукту, якому він надає перевагу. Розмаїття потреб туриста зумовлює розмаїття видів туризму, які продукують туристичний продукт у регіоні – відпочинковий, розважальний, лікувальний, активний, екологічний, пізнавальний, релігійний тощо. За даними Всесвітньої туристичної організації (ЮНВТО) останнім часом в світі спостерігається тенденція до збільшення привабливості подієвого туризму, його частка в структурі світового туризму щороку зростає на 1,5 %.

Подієвий, або івент-туризм - це запланована соціально-суспільна подія чи захід, який відбувається в певний час і з певною метою, і має певний резонанс для суспільства. Цей вид туризму передбачає формування значних потоків туристів, які прагнуть відвідати ту чи іншу місцевість у зв'язку із проведенням певного масового заходу на даній території. Туристичний інтерес пов'язан із унікальними подіями, які мають відбутися в певний період часу, а саме музичними фестивалями, спортивними змаганнями, спеціалізованими ярмарками, народними святами, розважальними програмами та будь-якими іншими різноформатними подіями, які можна назвати громадськими заходами.

Розвиток подієвого туризму на базі існуючих місцевих туристичних ресурсів сприятиме розвитку внутрішнього туризму в країні, що в свою чергу позитивно вплине на розвиток інших видів туризму в регіоні та сприятиме зростанню туристичних потоків та підвищенню економічного рівня як окремо взятої області, так і країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанню розвитку подієвого туризму присвячені наукові праці таких вчених: А. В. Бабкін, В. М. Зігунов, Д. К. Ісмаєв, В. О. Ключковська, О. В. Ключковський, Н. В. Корнілова, М. Ліндстром, Р. Олльє, Х. Прінгл, О. І. Шаповалова, О. В. Шикіна.

Аналіз наукових джерел дозволив виділити схожість проблем в розвитку подієвого туризму в різних регіонах України, проте особливості сучасного стану розвитку даного виду туризму в Сумській області залишаються мало дослідженими на сучасному етапі.

Мета статті – дослідити та проаналізувати сучасний стан та стратегічні напрямки розвитку подієвого туризму в Сумській області.

Виклад основного матеріалу. Подієвий туризм є молодим та перспективним напрямом туризму у світі. Серед його переваг: насиченість програм, видовищність, яскравість, атмосферність, невичерпність ресурсів. Унікальність подієвих турів в поєднанні місцевих рекреаційних можливостей, відпочинку та розваг.

Подієвий туризм – це вид туризму орієнтований на відвідування місцевості в певний час, пов’язаний з якою-небудь подією. Під подією слід розуміти сукупність явищ, що виділяються своєю неоднозначністю, значимістю для даного суспільства чи людства в цілому, для малих груп або індивідуумів. Ця подія може бути разовою чи періодичною (щорічною або відбуватися в певні періоди часу) [2, 3].

Проведення заходів подієвого туризму залежить від якісного івент-менеджменту. Івент-менеджмент, по суті, є програмою управління заходом. Цей вид діяльності включає вивчення бренду, цільової аудиторії, розробку концепції заходу, планування логістики та координацію технічних аспектів перед безпосереднім виконанням умов заходу.

В науковій літературі подієвий туризм класифікують за такими аспектами: тематикою та масштабом подій. Більш детально класифікацію подієвого туризму подано на схемі (рис 1.).

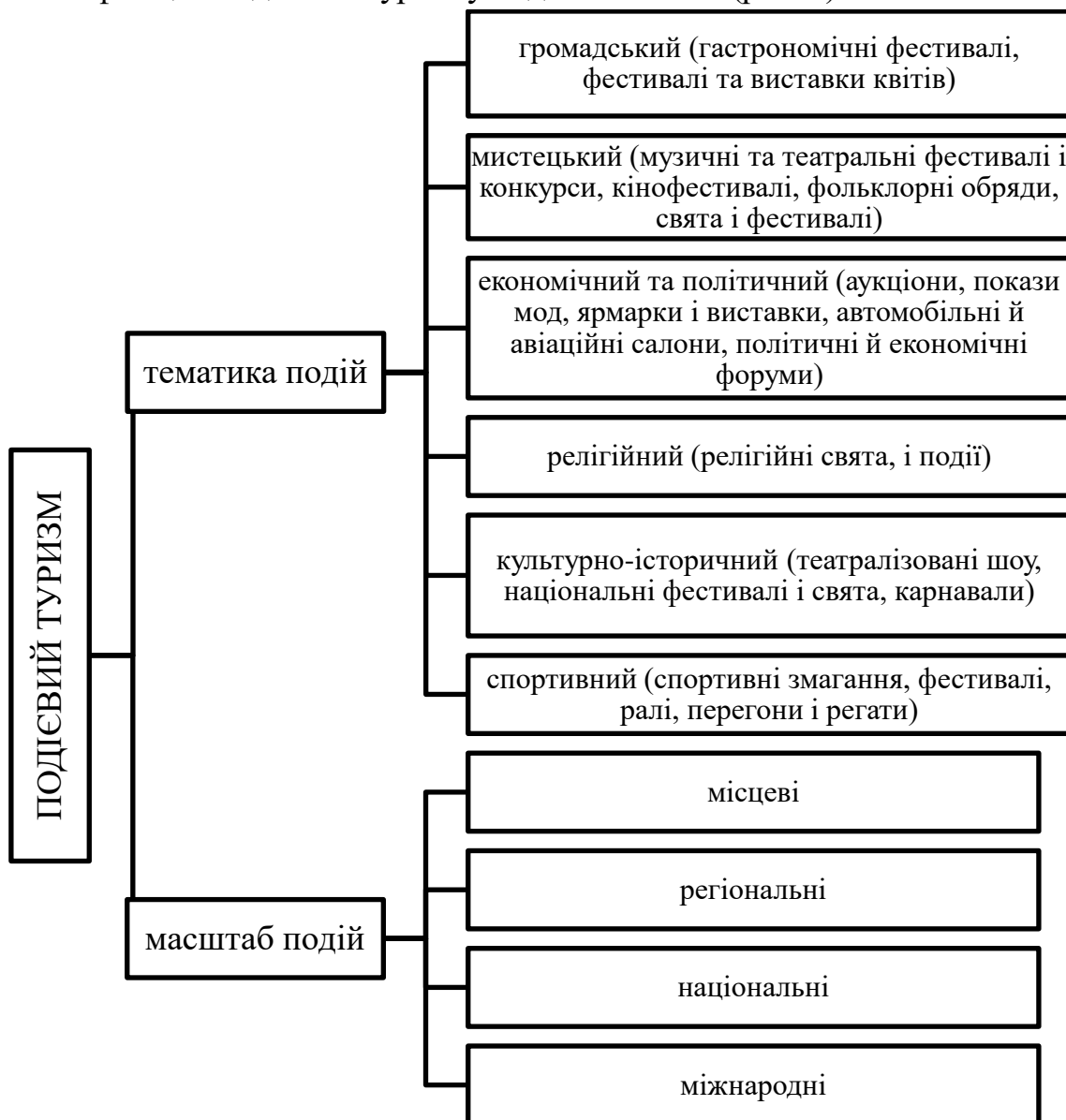

Рис. 1. Класифікація подієвого туризму на основі [2, 3].

За даними дослідження Державного агентства розвитку туризму,

навесні 2021 року більше половини респондентів (53,1%) планували провести відпустку в Україні і лише кожен десятий – виїхати за кордон. Серед тих, хто планував відпустку в Україні – 44,5% прагнули відпочивати за межами своєї області. Решта планувала відпочити вдома або в межах своїх областей [4].

Такий настрій українців повинен був сприяти реалізації програм розвитку туризму в усіх областях України, але соціально-економічні кризові явища у державі та світові карантинні обмеження суттєво вплинули на споживання туристичних продуктів в сторону зменшення об'єму його споживання.

Основні втрати туристичної галузі України у 2020-2021 рр. пов'язані із відкладенням відкриття сезону відпочинку та скороченням потоку туристів. Також обмеження торкнулися масових подієвих заходів – фестивалів, концертів, спортивних змагань, які зазвичай приваблюють гостей з різних міст та країн. У результаті одними із найбільш постраждалих внаслідок карантинних обмежень стали туристичні, курортно-рекреаційні та оздоровчі об'єкти (турбази, санаторії, пансіонати, оздоровчі комплекси), які практично повністю припинили свою діяльність. При цьому, негативні тенденції в секторі туризму (та, власне, карантинні обмеження) стали визначальними чинниками кризи в індустрії гостинності, враховуючи їх взаємопов'язаність. З огляду на це, істотних збитків зазнали об'єкти тимчасового розміщення й організації харчування – готельно-ресторанний бізнес, хостели, кемпінги, котеджі, «зелені садиби» тощо [6].

Отже, новою та суттєвою умовою при реалізації регіонального розвитку подієвої туристичної галузі є враховування «місцевих» пандемічних реалій.

Програма сталого розвитку туризму у Сумській області на 2018-2022 роки була розроблена з метою формування цілісного туристичного продукту, здатного максимально задовольнити потреби в'їзного та внутрішнього туризму.

Сумщина має всі передумови для інтенсивного розвитку внутрішнього та зовнішнього туризму. Історико-культурний потенціал Сумської області налічує 3465 пам'яток історії та культури. На державному обліку перебуває 367 пам'яток архітектури і містобудування, серед яких 5 – національного значення. Зазначимо, що 15 поселень Сумщини внесено до списку найважливіших історичних місць України: Білопілля, Ворожба, Вороніж, Глухів, Конотоп, Кролевець, Лебедин, Низи, Охтирка, Путивль, Ромни, Середина-Буда, Суми, Терни, Тростянець. До Державного реєстру нерухомих пам'яток

України включено 200 пам'яток культурної спадщини місцевого значення та 37 – національного [5].

Проте, маючи багаті природно-рекреаційні ресурси, історично-культурний, археологічний, архітектурний потенціал, туристичні продукти Сумщини не є конкурентоспроможними на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках і потребують подальшого покращення якості, інноваційного розвитку і залучення інвестицій у їх розбудову [5]. Слід зазначити, що Сумська область відноситься до групи регіонів України з найменшими обсягами залучення туристичного збору (від 721,7 тис. грн до 4340,4 тис. грн) [6].

Стратегія розвитку туризму характеризується спрямованістю, чітко визначеними пріоритетами, логічно побудованою програмою перспективних заходів для досягнення поставленої мети, набором принципів її формування.

До принципів формування стратегії розвитку туризму належать: оптимальність, наукова обґрунтованість, системність, об'єктивність, динамічність, адаптивність, активність, комплексність, цілісність, адекватність, пріоритетність, конкурентність мети, забезпечення законодавчою базою, конкретність, логічність, прозорість, легітимність, вимірність, контрольованість та підконтрольність [7].

Основними завданнями програми сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018-2022 роки є:

- сприяння сталому розвитку туристичної діяльності в Сумській області та створення сучасної туристичної інфраструктури, здійснення маркетингу території та комплексу заходів з підтримки розвитку туристичної індустрії, створення привабливого туристичного інвестиційного клімату;
- розроблення та удосконалення нормативно-правової бази туристичної діяльності;
- координація дій органів державної влади та органів місцевого самоврядування, представників туристичного бізнесу, інших галузей економіки та інститутів громадянського суспільства для сталого розвитку туризму, формування позитивного іміджу та популяризації Сумської області та України у світі; сприяння розвитку дитячого та молодіжного туризму;
- створення реєстрів, кадастрів та інших баз даних туристичного потенціалу області;
- здійснення реклами туристичних ресурсів області та утворення відповідних інформаційних центрів; створення умов для розвитку подієвого туризму; участь у обласних, національних та

міжнародних виставках та промо-заходах з популяризації туристичних продуктів області та ін. [5].

На Сумщині відбуваються різноманітні громадські заходи, що мають високу перспективу для успішного імплементування у секторі подієвого туризму. Частина з них вже стала традиційними та улюбленими серед туристів, деякі вийшли на міжнародний рівень. Серед найвідоміших фестивалів Сумщини:

1. Всеукраїнський театральний фестиваль «Чехов-Фест» (м. Суми);
2. Міжнародний фестиваль класичної музики «Organum», його головною метою є популяризація класичного мистецтва (квітень, м. Суми);
3. Міжнародний фестиваль класичної музики «Чайковський Fest» (травень, м. Тростянець);
4. Міжнародний фестиваль історичної реконструкції «Стара фортеця. Подорож крізь століття» (червень, м. Тростянець);
5. Міжнародний фестиваль духовної музики «Сурми України» (червень, м. Суми);
6. Музичний фестиваль «Схід-Рок» (серпень, м. Тростянець);
7. Всеукраїнський сільський фестиваль-конкурс мистецтв «Боромля» проходить в однойменному с. Боромля Тростянецького району. Це єдине в Україні професійне сільське мистецьке свято;
8. Фестиваль коноплярства «HEMP FEST» (серпень, с. Сади Сумського району);
9. Міжнародний літературно-мистецький фестиваль «Кролевецькі рушники» (вересень, м. Кролевець);
10. Міжнародний музичний фестиваль «Bach Fest» (жовтень, м. Суми).[1]

Крім мистецьких та культурно-історичних фестивалів на Сумщині реалізовано велику кількість інших заходів, серед них спортивні змагання, ярмарки та виставки, економічні форуми та гастрономічні фестивалі. Кожного року кількість таких заходів збільшується, що дозволяє долучати до регіону нових туристів. Так, в 2021 році, незважаючи на складні карантинні обмеження, крім щорічних подій було вперше проведено фестиваль «Воргол» на Кролевеччині. [8, 9]

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. В процесі розроблення концепції стратегічного розвитку туристичної галузі в регіоні з метою досягнення оптимального результату дуже важливо враховувати переваги й недоліки регіону, а також можливості й інтереси споживачів туристичного продукту. Урахування цих обставин дозволяє правильно визначити стратегічні напрямки розвитку

туристичних продуктів регіону, форми та методи розбудови туристичної інфраструктури, сприяє соціально-економічному розвитку регіону.

Подієвий туризм для Сумської області є одним з пріоритетних напрямів спеціалізації регіональної туристичної сфери. Він є додатковим джерелом доходу регіонального бюджету, а також засобом створення і популяризації бренду Сумської області та її територіальних громад. Розвиток подієвого туризму забезпечує позитивний рух відвідувачів до туристичних об'єктів, сприяє підвищенню рівня економічного потенціалу території, забезпечує зайнятість місцевого населення, сприяє зростанню добробуту, культури, гідності й національної самоідентичності українських громадян.

Список використаних джерел

1. Адаменко А. В., Зігунов В. М. Подієвий туризм як шлях розвитку територіальних громад. *Стан і перспективи сучасного туризму: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції*, (26 – 27 листопада 2020, м. Суми). Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 6 – 11.
2. Ключковська В. О., Ключковський О. В. Стан та перспективи розвитку подієвого туризму у Вінницькій області. *Економіка і організація управління*. № 1 (33), 2019. С. 110 – 115.
3. Любіцева О. О., Панкова Є. В., Стафійчук В. І. Туристичні ресурси України. Навчальний посібник. К.: Альтерпрес, 2014. 369 с.
4. МКІП та ДАРТ презентували результати дослідження туристичних настроїв українців. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/mkip-ta-dart-prezentovali-rezultati-doslidzhennya-turistichnih-nastroyiv-ukrayinciv>.
5. Про програму сталого розвитку туризму у Сумській області на 2018-2022 роки: Рішення. Сумська обласна рада. 2017. сес.17. URL: http://sm.gov.ua/images/docs/turizm/17-session-37_7-skl.pdf.
6. Щодо розвитку внутрішнього туризму в Україні. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2020-06/vnutrishniy-turyzm-v-ukraini.pdf>
7. Юхновська Ю. Формування концепції стратегічного управління розвитком потенціалу туристичної галузі в Україні та її регіонах. *Галицький економічний вісник*. Тернопіль: ТНТУ, 2019. Том 57. № 2. С. 18 – 27.
8. Адаменко А. В., Зігунов В. М. Подієвий туризм як шлях розвитку територіальних громад/ Стан і перспективи сучасного туризму : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 26 – 27 листопада 2020,). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. – 166 с., с.6
9. Т. С. Дмитренко, І.С. Зігунова / Фестивалі як складова розвитку туризму в сумській області/ Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. – 192 с., с.19

САМОДІЯЛЬНИЙ ТА ОРГАНІЗОВАНИЙ ТУРИЗМ: ПЕРЕВАГИ, ЗАГРОЗИ, НЕБЕЗПЕКИ

У статті розглянуті соціальні та економічні передумови виникнення самодіяльного туризму. Розглянуто перспективи зростання та чинники популяризації самостійних подорожей у світі. Досліджені сильні та слабкі сторони організації незалежних подорожей у порівнянні із організованими турами. Визначені основні виклики та небезпеки, що можуть вникати на шляху для подорожуючих самостійно.

Ключові слова: самодіяльний туризм, організований туризм, незалежні подорожі, виклики та загрози самодіяльних подорожей.

В статье рассмотрены социальные и экономические предпосылки для самодельного туризма. Рассмотрены перспективы роста и факторы популяризации самостоятельных путешествий в мире. Исследованы сильные и слабые стороны организации независимых путешествий по сравнению с организованными турами. Определены основные вызовы и опасности, которые могут избежать пути для путешественников самостоятельно.

Ключевые слова: самодельный туризм, организованный туризм, независимые поездки, вызовы и угрозы самодельных путешествий.

The article considers the social and economic preconditions for the emergence of amateur tourism. Prospects of growth and factors of popularization of independent travels in the world are considered. The strengths and weaknesses of the organization of independent travel in comparison with organized tours are investigated. The main challenges and dangers that may arise along the way have been identified for travelers on their own.

Key words: amateur tourism, organized tourism, independent travel, challenges and threats of amateur travel.

Постановка проблеми. Аналіз іноземних та вітчизняних публікацій говорить про те, що на ринку туризму є очевидні зміни поведінки покупців у бік більшої самодостатності та автономії від туристичних компаній. Підйому репутації самостійних поїздок сприяє розвиток інтернет-технологій, що дозволяють знайти достатню інформацію і отримувати складові подорожі. Чергова прогресивна спрямованість – швидке підвищення чисельності організацій самостійних подорожей. На сьогодні залишаються невирішеними абсолютно точно питання визначення «самостійні поїздки», вимагають досліджень питання переваг самостійних подорожей перед санкціонованими турами, визначення викликів і небезпек, що супроводжують самостійних мандрівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання самодіяльного та організованого туризму розглядалися такими вченими: В. А. Шашмурина [7], В. Антоненко і В. Хуткий [6], Євтушенко Я. В. [8],

Зігунов В. М. [3].

Мета – розкрити питання самодіяльного туризму та описати труднощі, небезпеки та плюси санкціонованого туризму.

Виклад основного матеріалу. В умовах змін в економіці та швидкому розвитку технологій, з'являються нові способи підготовки та організації подорожі. Зокрема, йдеться про самостійний туризм. Самодіяльний туризм є все більш масовим явищем. У цьому досить актуальним є пояснення суті та специфічності цього методу підготовки та організації поїздок.

Відповідно до організаційного принципу розпізнають організований та самодіяльний туризм. Організований туризм – це суворо регламентовані поїздки, запропоновані туристськими компаніями, і зазвичай, реалізуються за умов попереднього бронювання та оплати. Конкретного визначення поняття «самодіяльний туризм» немає. Аналіз публікацій на розглянуту тему дозволяє зробити висновок про багато назв самодіяльного туризму (самостійний, неорганізований, самодіяльний та інше).

Неорганізований туризм (також самостійний туризм) – поїздки, здійснені громадянами без бронювання послуг й у відсутності посередників і оплачують будь-яку послугу окремо після її споживання на місці перебування. Науковці використовують поняття «неорганізований туризм», що представляє собою поїздки, організовані самими мандрівниками, без участі туристичних фірм. Туристи при цьому самостійно обирають маршрут подорожі, характеризують об'єкти, які хочуть відвідати, кількість днів і ночей в подорожі і платять виключно за туристичні послуги (розміщення, харчування і так далі) при їх придбанні. Інші науковці вважають, що самостійні мандрівники не пов'язані з посередниками – громадськими організаціями чи туристськими компаніями. Вони подорожують основами самодіяльності та самообслуговування [4,5].

Переваги самостійної подорожі. Гнучкість. Самостійні подорожі в рази дешевші, ніж організовані екскурсії чи тури, що дозволяє за однаковий бюджет відвідати більше місць. Більшість подій, що проводяться в період екскурсії, можуть бути організовані дешевше, якщо зробити це самостійно.

Незалежність. Самостійна подорож – це високий рівень свободи. Турист не обмежений в часі під час перебування в подорожі. При виникненню бажання продовжити знайомство із цікавими людьми чи територією, можна залишитися на кілька днів або тижнів за власним бажанням.

Вибір друзів у подорожі. В самостійній подорожі турист самостійно

обирає людей, з якими хоче подорожувати.

Нові навички та досвід. Самостійна подорож вважається складним завданням, тому що перед подорожуючим постає багато викликів, але якщо все вийде, то винагородою буде гарна подорож. Люди, які самі займаються організацією поїздок і повністю занурюються у всі проблеми, отримують чудовий досвід управління часом. Самостійна поїздка може бути поштовхом до подолання невіри у себе, а також вирішення цієї проблеми.

Культурне занурення. Самостійні туристи мають більшу можливість спілкування з місцевими мешканцями у всіх місцях: у невеликих закладах швидкого приготування їжі, при зустрічі на вулиці, коли подорожуєш сам, то краще розумієш місцеву культуру.

Виклики та загрози самостійних подорожей. Це може бути стомлюючим. Організація всієї подорожі самостійно може виявитися виснажливою роботою. Невідомо, чи вистачить мандрівнику знань, щоб порозумітися з покоївкою в готелі або використовувати свої погані здібності іноземних мов, щоб замовити собі сніданок в номер.

Потреба бути самостійними у подоланні викликів та небезпек. Люди, з якими мандрівник перетинається в подорожі, найімовірніше, будуть гарно відноситися до самостійного мандрівника, хоча мало людей готові витратити час, щоб піклуватися з тими, кого вони тільки-но зустріли.

Самостійні подорожі більш небезпечні. Самостійна поїздка має більший ризик – якщо будуть якісь проблеми, турист буде вирішувати всі проблеми самостійно.

Вибір між організованим та самодіяльним туром – це дуже складне питання, тому перед поїздкою людині необхідно гарно все продумати та дати відповідь на декілька запитань:

- Скільки часу турист готовий витратити на подорож.
- Чи готовий турист подорожувати самостійно.
- Чи важливий для туриста особистий простір.
- Чи готовий турист жити певний час в людей, з якими тільки що познайомився.
- Наскільки фіксований у туриста тижневий бюджет.

Наскільки безпечними є місця для відвідування під час подорожі [2,1].

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Під час нашого дослідження ми прийшли до наступних висновків:

- якщо людина раніше ніколи не подорожувала то кращим варіантом буде замовити короткий тур, після якого, отримавши досвід, можна відправлятися в самостійну подорож;
- немає єдиного «правильного» підходу до оцінки переваг чи недоліків самостійних подорожей, оскільки самостійні поїздки і санкціоновані тури мають свої переваги і недоліки. Але більшість досвідчених мандрівників обирають самостійні поїздки, оскільки це дешевше ніж санкціоновані подорожі, і є можливістю досвідченим мандрівникам досягти тих destinations, яких було б нереально відвідати в організованих турах.

Список використаних джерел

1. А. С. Нога, І. С. Зігунова. Фактори розвитку туризму в сумському регіоні. Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Суми. ФОП Цьома С. П., 2020. С. 37
2. В. О. Бахмацька, В. М. Зігунов. Актуальні питання розвитку активного туризму. Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції. Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С.109
3. Деякі аспекти сутності сучасних подорожей з активного туризму. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/10706>
4. Организованный и неорганизованный туризм. URL: https://tourlib.net/books_tourism/lojko4-4.htm
5. Переваги та недоліки самостійного туризму. URL: <https://munkhauzen.com/perevagy-ta-nedoliky-samostijnyh-pod/>
6. Самостійний туризм як альтернатива організованому туризму: переваги, виклики, загрози. URL: <https://doi.org/10.31866/2616-7603.2.2018.154440>
7. Самостоятельный туризм в современных условиях. URL: <https://novainfo.ru/article/?nid=13053>
8. Теоретичні аспекти формування спортивних пішохідних турів. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/10772>

РОЗДІЛ 2

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО КРАЇНОЗНАВСТВА ТА ГОТЕЛЬНО- РЕСТОРАННОЇ СФЕРИ

С. Р. Бойко, В. С. Косик

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДІЛОВОГО ТУРИЗМУ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

У статті проаналізовано стану та перспективи розвитку ділового туризму в Сполучених Штатах Америки на сучасному етапі. Досліджено розвиток ділового туризму в Сполучених Штатах Америки, розглянуто можливості ділового туризму, подальші перспективи розвитку ділового туризму в розвинутих країнах світу. Вивчено проблеми, що постають перед галуззю ділового туризму в Сполучених Штатах Америки на сучасному етапі.

Ключові слова: туризм, діловий туризм, Сполучені Штати Америки, розвиток, перспективи.

Анализ состояния и перспектив развития делового туризма в Соединенных Штатах Америки на современном этапе. Исследован деловой туризм в Соединенных Штатах Америки, рассмотрены возможности делового туризма, дальнейшие перспективы развития делового туризма в развитых странах мира. Изучить проблемы, стоящие перед отраслью делового туризма в Соединенных Штатах Америки на современном этапе.

Ключевые слова: туризм, деловой туризм, Соединенные Штаты Америки, развитие, перспективы.

Analysis of the state and prospects of business tourism in the United States at the present stage. The business tourism in the United States of America is studied, the possibilities of business tourism, further prospects of business tourism development in the developed countries of the world are considered. Explore the challenges facing the business tourism industry in the United States at the present stage.

Key words: tourism, business tourism, United States of America, development, prospects.

Виклад основного матеріалу. Економічний феномен ХХІ століття, так фахівці назвали діловий туризм. Діловий туризм – область індустрії туризму, яка забезпечує організацію та управління бізнес-поїздками співробітників різних компаній.

Діловий туризм включає в себе:

- конгресно-виставковий туризм
- бізнес-поїздки
- шопінг тури

Центром ділового туризму в Новому світі є США. Сполучені Штати генерують і одночасно одержують великі міжнародні туристичні потоки для бізнес-цілей в американському регіоні. Близько третини американських туристів подорожують із діловими цілями. Традиційно тісні ділові зв'язки США підтримуються із країнами Західної Європи. Поширюються їх контакти з країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону. У візному потоці США бізнес поїздки складають 25-30%. Іноземні, ділові туристи направляються на північний схід, південний схід, південний захід і південь країни. Одна з найбільш швидко зростаючих частин туристської галузі США -індустрія зустрічей. За даними Асоціації Конвеншн-бюро США, в 2003 р. в країні пройшла понад 1 млн. зустрічей на різному рівні. У них брали участь як внутрішні, так й іноземні ділові туристи. В США особливо розвинений внутрішній туризм з діловими цілями [2].

Корпорації і асоціації, число членів яких помітно збільшилася за останні роки, становлять основу національного ринку ділового туризму. Вони проводять переважну частину ділових заходів. Прагнення до об'єднання для вирішення будь-яких проблем в США склалося історично і йде від англійських колоністів, починаючи з XVII століття. Організація зустрічей є одним з важливих напрямків роботи американських асоціацій. В США прийнято ділити ці зустрічі на малі (до 500 чоловік) і великі (понад 500 осіб). При виборі місця проведення зустрічі організатори віддають перевагу США, таким містам як Нью-Йорк, Вашингтон, Філадельфія, Детройт, Чикаго, Атланта, Новий Орлеан, Хюстон, Даллас, Лас-Вегас, Лос-Анджелес, Орlando, Маямі-Біч.

У США, яка є країною-лідером по масштабах поширення ділового бізнесу, існують наступні профільні асоціації:

- The International Association of Convention and Visitors Bureaus (Міжнародна асоціація бюро по організації конференцій і залученню гостей);
- Meeting Planners Association (Асоціація організаторів нарад і конференцій);
- Association for Convention Operation Management (Асоціація керування роботою конференцій);
- Professional Convention Management Association (Асоціація професійних організаторів нарад і конференцій).

США - країна, готельна мережа якої є однією з найкращих у світі. У таблиці наведено перелік готелів у найбільших містах США [5].

Кількість готелів у найбільших містах США

Назва міста	Кількість готелів	Кількість готелів для ділового туризму
Нью-Йорк	406	138
Лос-Анджелес	169	60
Чикаго	116	35
Маямі	100	20
Вашингтон	100	21
Сан-Франциско	207	70
Орландо	152	45

Туристське районування США зазвичай збігається з громадським зонуванням, яке поділяє країну на північний схід, південь, середній захід і захід. Легко визначити 4 схожі туристичні райони.

Густонаселений Північно-Східний макрорайон має як багату культурну та історичну спадщину, так і привабливі для туристів досягнення сучасної американської культури. Крім того, тут дуже розвинений діловий туризм. Ядром району є місто Бос-Ваш, а столицею – місто Нью-Йорк [4].

Південний макрорайон приваблює, насамперед, морські пляжі та курорти, фестивалі та тематичні парки, по-друге, культурно-історичні пам'ятки.

Однак є виняток. Флорида – апофеоз пляжно-розважального туризму. Район, давно стала світовою туристичною меккою. Саме тут знаходиться столиця макрорайону – Майамі.

Територія Хартленду знаходиться з глибини США, далеко від морських пляжів і густонаселених районів, тут не так багато культурно-історичних пам'яток, як на Півдні та Північному Сході, а краєвиди не такі драматичні, як на Заході. Тому макрорайон в цілому є туристичною периферією. Іноземні туристи сприймають його більше як транзитний регіон, а місцеві жителі байдуже реагують на поїздки за кордон. Виняток становить лише велика агломераційна мережа Клівленд-Чикаго-Детройт, в якій розвинений діловий туризм. Це ядро мікрорайону є генератором туристичного потоку в околицях, особливо в районі Голлар, який славиться своєю природною красою. Столиця району – Чикаго.

Західний регіон відомий у всьому світі своїми природними пам'ятками, національними парками та незвичайним різноманіттям ландшафтів. На перший план виходить екологічний та спортивний туризм. Однак неоновий знак оклику після крапки природних кольорів є центральним в околицях – Каліфорнії, де домінують Голлівуд, Діснейленд і заморські сусідні Невада, Лас-Вегас. Екотуризм тут веде до

розважального, пляжного та ділового туризму. Столицею округу, безумовно, є Лос-Анджелес.

Є окремі тропічні острови, де туризм є основним джерелом доходу. В першу чергу це Гаваї, а також Віргінські острови та острів Гуам. Туристичні макрорайони поділяються на райони [1].

Всього в США можна виділити 14 туристичних районів. Північно-східний район включає метрополіс і Янкіленд; в Південному макрореєоні виділяються Південноатлантичний регіон, Перська затока і Флорида; в Хартленді - озера, Центральні рівнини і Великі рівнини; а на заході - внутрішній захід, північний захід, Каліфорнія і Аляска. Тропічні острови також є окремою зоною – Гаваї.

Проаналізувавши всі матеріали, ми прийшли до висновку, що ділові зустрічі є однією з найпопулярніших форм ділового спілкування, зокрема вирішення проблем у сфері економіки, фінансів, менеджменту. Ділові зустрічі ідеальні завжди і скрізь. Тому мета вважається досяжною.

Проаналізувавши процес, проведення ділових зустрічей та навівши приклади їх удосконалення, хочу сказати, що ділові зустрічі завжди потребують автора та його компетентності.

Список використаних джерел

1. Квартальнов В.А. «Туризм», 2003
2. Квартальнов В.А., І. В. Зорін, «Туризм як вид діяльності», 2004.
3. Смірнягін Л.В. «Райони США: Портрет сучасної Америки». М., «Думка», 2009 р.
4. Холодний Є., «Та, що біжить діагональ Нью-Йорка», журнал «Навколо світу» 2006.
5. Харріс, Голдфрі; Кац, Кеннет «Стимулювання міжнародного туризму в ХХІ столітті». М., «Фінанси і Статистика», 2000.
6. Шматків А.С. «Основи туризму», «КНОРУС», 2008

Я. М. Нусейр, М. Ю. Троян

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

Розглянуто перспективи ведення ресторанного бізнесу. Досліджено ринок ресторанного бізнесу в Україні. Проаналізовано стан ресторанного бізнесу в Сумській області та його розвиток. Визначено основні фактори, які впливають на даний вид туристичного бізнесу.

Ключові слова: *ресторан, ресторанний бізнес, перспективи розвитку ресторану.*

Рассмотрены перспективы ведения ресторанного бизнеса. Исследован рынок ресторанного бизнеса в Украине. Проанализировано состояние ресторанного бизнеса в Сумской области и его развитие. Определены основные факторы, влияющие на данный вид туристического бизнеса.

Ключевые слова: ресторан, ресторанный бизнес, перспективы развития ресторана.

The prospects of running a restaurant business are considered. The market of restaurant business in Ukraine has been investigated. The state of the restaurant business in the Sumy region and its development are analyzed. The main factors influencing this type of tourism business have been identified.

Keywords: restaurant, restaurant business, restaurant development prospects.

Постановка проблеми: В наш час ресторанний бізнес є одним із головних складників сфери гостинності. Гостинність ресторану передається через надання комфорту, гарного обслуговування, приємної атмосфери, культури закладу та задоволення гастрономічних вимог клієнтів. Кожного року в системі ресторанного бізнесу відбуваються зміни. На ринку з'являються нові заклади, які створюють конкурентне середовище між іншими ресторанами. Завдяки злагодженій системі управління закладом та в результаті – наданням якісних послуг та введенням інновацій заклад ресторанного господарства зможе легко вистояти у конкурентній боротьбі. Тому основним завданням залишається дослідження ринку ресторанних послуг, його перспектив та тенденцій його розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти питання перспектив розвитку ресторанного бізнесу відображені в таких роботах [1, 2, 5, 6, 8, 10, 13]. Зокрема дослідження [1, 5, 6, 8, 10, 13] висвітлюють стан та основні тенденції розвитку ресторанного бізнесу в Україні та світі, інноваційні підходи до ведення бізнесу та нові формати закладів. Автори статей [2 та 5] своїх роботах дослідили особливості організації діяльності ресторанного бізнесу в Україні.

Мета дослідження полягає в оцінці перспектив розвитку ресторанного бізнесу в Сумській області.

Виклад основного матеріалу. Ресторанний бізнес активно розвивається і зазнає змін. Він складається з різних видів підприємств, як з потужних, так і з невеликих приватних підприємств, таких, як ресторан, кафе, бар. Всі ці підприємства мають різні форми власності, але вони об'єднані однією метою – задовольнити потребу споживача у харчуванні та дозвілля за допомогою продукції, яку виробляють.

Успіх в роботі ресторану залежить від різних факторів. Перш за все ресторан починається з ідеї відкриття засновниками та завершується контролем роботи закладу. Головним об'єктом у плануванні та

реалізації бізнесу є власник. Від його ставлення до ведення бізнесу залежить подальша робота закладу.

Основним у створенні закладу на етапі його розробки є його ідея – те чим заклад буде відрізнятися серед інших. Ідея закладу допоможе визначитися з ринком споживачів та територією охопту.

Дослідження ринку споживачів дає змогу розробити картинку ресторану – те, як він буде виглядати, його імідж, концепцію, яка впливає на оформлення самого закладу та меню.

Головними чинниками успішної роботи ресторану є :

- якість приготованих страв
- особливість меню
- якість обслуговування
- ціни
- атмосфера
- менеджмент
- розташування [2].

Серед головних критеріїв, за якими обирається місце для ресторану, можна вказати наступні категорії:

- демографія - кількість людей, що проживає, або приїжджає в даній місцевості;
- насиченість туристами або місцевими мешканцями;
- середній рівень доходів населення;
- рівень розвитку місцевості, який впливає на її інфраструктурне забезпечення;
- зручність і доступність з точки зору транспортного сполучення та можливості паркування;
- привабливість – наскільки ресторанне господарство буде привабливим з точки зору фасаду, вигляду ресторану ззовні і в середині;
- розташування – насиченість туристами або місцевими мешканцями прилеглих територій [2].

Атмосфера закладу впливає на вибір ресторану відвідувачем. Для того щоб справити враження на гостя в ресторані повинна бути хороша атмосфера, а саме: гарне освітлення, комфортні меблі, декор, приємна музика та кольори оформлення закладу. Також важливим у виборі є дизайн інтер'єру який впливає на настрій гостя.

Найважливішим критерієм успіху ресторану є його меню, яке відповідає концепції закладу і залежить від ідеї закладу. Воно поділяється на різні типи: *a la carte*, *table d'hote*, *du jour*, *cycle menu*, *prix Fixe* та дегустаційне меню.

Меню можна також назвати й візитівкою ресторану, тому при його складанні необхідно урізноманітнити використовувану сировину й продукти для приготування широкого вибору кулінарних виробів та напоїв із застосуванням різних способів кулінарної обробки й здійснювати чергування за днями тижня.

Тому в меню включають різні овочеві, м'ясні, рибні страви, закуски, приготовлені в відварному, смаженому, тушкованому й запеченому виді. Обов'язково повинні враховуватися при складанні меню сезонність і температура повітря. При складанні меню враховуються смакові якості їжі, зовнішнє оформлення страв. Кожен заклад сам визначається з типом меню [9].

Отже, задля роботи ресторану власнику потрібно професійно підійти до вибору концепції закладу, визначитися з територією охопту та споживачами, врахувати ринковий сегмент, сучасні тенденції та згодом вдосконалювати свій заклад. В результаті гості будуть задоволені візитом та отримають приємні враження від відвідання ресторану.

Досліджуючи ринок ресторанного господарства України можна сказати, що він зазнає змін. Змінилися власники, з'явилися нові заклади, конкуренція витіснила деякі заклади, змінилися тренди, зазнали змін і концепції закладів. Сукупно зміни в ресторанному бізнесі впливають на економіку країни.

Сучасний ресторанний бізнес в Україні відносно молодий, особливо у порівнянні з іншими країнами. Він почав розвиватися тільки з 90-х років, деякі науковці в цій галузі вважають, що період розвитку триває досі. Але, за майже 30 років відбулося багато змін під впливом багатьох чинників. Так, у 90-х роках почали активно створюватися нові заклади ресторанного бізнесу, але до 2009 року їх кількість постійно зменшувалась. Звісно, відкривались нові, але тих, які припиняли свою діяльність було більше. Лише в період 2009-2011 ситуація на ринку дещо стабілізувалась. Новий сплеск активізації припадає на 2012 рік, що зумовлено проведенням олімпіади Євро-2012, далі знову спад, хоч і не значний, особливо беручи до уваги політичну ситуацію в країні [1].

Через економічну кризу багато закладів змушені були припинити свою роботу. Але, не зважаючи на кризу, ресторанний бізнес зазнавав змін та вдосконалень. Змінилася організація процесу, подача страв, франчайзинг, з'явилися нові послуги, впровадили акційні пропозиції, змінилася тенденція у харчуванні, а саме наближення до здорового способу життя. Завдяки цьому попит на послуги харчування в Україні зріс.

Доречно розглянути типи закладів ресторанного господарства:

- класичний фаст-фуд, ресторани quick service (або QSR – «швидке обслуговування»);
- ресторани free flow («вільний рух»), де частина технологічних процесів винесена на огляд відвідувачів, які самі обирають різні види страв;
- «тиражовані» ресторани - заклади середнього класу з високою якістю традиційної кулінарії, які використовують свіжі напівфабрикати і свіжу випічку власного виробництва. Їх відрізняє обслуговування офіціантами, різні додаткові послуги, наприклад: безкоштовне паркування, міський телефон, свіжа преса.
- авторські ресторани - мають високий рівень кухні, сервісу й цін орієнтований на постійних клієнтів [6].

Аналізуючи формати ресторанів, можемо простежити, що нині процвітає загальносвітова тенденція до здорового способу життя і харчування. У ресторанному бізнесі це також проявляється дуже активно, зокрема в розвитку фаст-фудів, що пропагують здорову їжу. Прикладами можуть бути мережеві заклади Fresh Line, Salateira, Salatnik, які готують свіжу корисну їжу. Але справа не лише в продуктах, більш здоровими здаються страви, які приготовані на ваших очах, так би мовити, прямо з печі, з-під ножа, тому нині актуальна тенденція відкритих кухонь, розповсюдження яких серед закладів харчування нині зростає. Такий вид приготування їжі дозволяє людям бачити як саме готуються їхні страви, що гарантує на підсвідомому рівні споживачам свіжість страви. Але тут ключовим є саме психологічний момент, адже якість продуктів для приготування може бути різною [5].

Популярним є ще один формат ресторану, що пропонує страви для людей з особливими перевагами в харчуванні і впливає на розвиток ресторанних закладів. Прикладом можуть бути вегетаріанські ресторани чи меню, пісне меню, халяльні чи кошерні ресторани тощо. Для таких цілей активно використовують овочі, фрукти, зелень, спеціально вирощені та приготовані за особливими технологіями продукти.

У розвиток ресторанного бізнесу України внесла зміни також трудова міграція, через яку до України почали приїжджати іноземні шеф-кухарі, тим самим передаючи свої кулінарні традиції та національний колорит. Як результат – урізноманітнення меню через приготування нових «іноземних» страв і знайомство з новими для українців кухнями.

Стали популярні чайні та кав'ярні-пекарні, кав'ярні-кондитерські з невисоким ціновим сегментом. Вони мають у своєму асортименті каву, чай, хлібопекарські та кондитерські вироби.

Популярності набуває все, що може виготовлятися в ресторанах як наприклад: лимонад, настоянки, кава, пиво, чай з натуральних інгредієнтів. Все це збільшує попит на продукцію закладів.

Для оцінки перспектив діяльності закладів ресторанного бізнесу важливим є аналіз демографічної ситуації в області і країні в цілому. В таблиці 1 представлено зміни, що відбулися в демографічній ситуації в Україні в цілому та в Сумській області за 2019-2021 роки.

Таблиця 1.

Демографічна ситуація в країні та області за 2019 – 2021 роки
(розроблено авторами на основі [3])

	Роки	Кількість населення (осіб)	Кількість прибулих (осіб)	Кількість вибулих (осіб)
Україна	2019	41953020	45011	26789
	2020	41710267	41862	38692
	2021	41401958	25966	23694
Сумська обл.	2019	1077841	1056	489
	2020	1064941	1243	1250
	2021	1050601	814	868

Як свідчать дані табл. 1 кількість населення України щороку скорочується, так само як і кількість населення Сумської області.

За повідомленням Forbes.ua, що посилаються на дані Аналітичного центру «Ресторани України» на початок 2021 року в Україні працювали 14786 ресторанів, кафе та барів (не включаючи кіоски, їжу на заправках, кейтеринг, доставку їжі та інші форми). Тоді як на початку 2020 р. їх число було 18636 закладів та 31803 [7].

Проаналізуємо забезпеченість України та її областей закладами ресторанного господарства (табл. 2).

Як видно з наведених даних, забезпеченість закладами ресторанного господарства по Україні в цілому складає 57712 об'єктів на майже 39 млн. осіб. У розрізі областей найбільший показник мають Київська (4505 об'єктів), найменший - Тернопільська (769 об'єктів). При цьому в чотирьох областях, а саме Київська, Івано-Франківська, Закарпатська та Хмельницька, забезпеченість закладами значно перевищує середнє значення по Україні в цілому [1].

За деякими оцінками з 2022 року почнеться нова хвиля ліквідації створених закладів, оскільки пропозиція буде значно перевищувати попит.

Таблиця 2.

Забезпеченість населення України закладами ресторанного господарства станом на 01.11.2019 р. у розрізі областей [1].

№	Область	Кількість закладів, од.	Населення, осіб	Забезпеченість, од./10 тис. осіб
1	Вінницька область	1727	1 560 394	11,07
2	Волинська область	1015	1 035 330	9,80
3	Дніпропетровська область	2977	3 206 477	9,28
4	Донецька область	2390	4 165 901	5,74
5	Житомирська область	1142	1 220 193	9,36
6	Закарпатська область	2855	1 256 802	22,72
7	Запорізька область	1830	1 705 836	10,73
8	Івано-Франківська область	2867	1 373 252	20,88
9	Київська область	4505	1 767 940	25,45
10	Кіровоградська область	938	945 549	9,92
11	Луганська область	1134	2 151 833	5,27
12	Львівська область	3606	2 522 021	14,30
13	Миколаївська область	1080	1 131 096	9,55
14	Одеська область	3722	2 380 308	15,64
15	Полтавська область	2135	1 400 439	15,25
16	Рівненська область	1265	1 157 301	10,93
17	Сумська область	1569	1 081 418	14,51
18	Тернопільська область	769	1 045 879	7,35
19	Харківська область	3698	2 675 598	13,82
20	Херсонська область	1271	1 037 640	12,25
21	Хмельницька область	2655	1 264 705	20,99
22	Черкаська область	1518	1 206 351	12,58
23	Чернівецька область	1025	904 374	11,33
	Разом	57712	39202382	14,72

Проаналізуємо обсяг витрат населенням на ресторани та готелі за останні 5 років в Україні (табл. 3).

Таблиця 3.

Обсяг витрат на ресторани та готелі за останні 5 років (розроблено авторами на основі [3])

Рік	У фактичних цінах		У постійних цінах, відсотків до відповідного кварталу попереднього року	
	млн.грн	%	зміна обсягу	зміна дефлятора
2017 (за 1 – 4 кв.)	59 938	3,0	15,2	13,7
2018 (за 1 – 4 кв.)	79 332	3,3	15,3	14,8
2019 (за 1 – 4 кв.)	97 242	3,3	10,4	11,0
2020 (за 1 – 4 кв.)	79 034	2,6	-23,3	6,0

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Да даними таблиці 3 видно, що ситуація погіршилася в період з 2019 до 2020 років. В 2019 році спостерігались найбільші витрати на ресторани та готелі серед минулих років, а вже в 2020 році обсяг упав на 23,3% до попереднього року. Такі зміни вочевидь можна пояснити скороченням чисельності відвідувань закладів харчування у 2020 році через карантинні обмеження пов'язані з пандемією COVID-19.

Прогрес в сфері послуг можна переглянути за обсягами реалізованих послуг ресторанами тощо, для України в цілому та для Сумської області за період 2018 – 2021 років (табл. 4).

Дані з таблиці 4 вказують на те, що обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг за видами діяльності у 2018-2020 рр. в Україні та Сумській області з роками змінювався достатньо стрімко, в 2020 році спостерігається падіння обсягу наданих послуг майже вдвічі за всіма напрямками. Як бачимо криза завдала багато шкоди ресторанному бізнесу України та Сумської області. Зараз велика кількість ресторанів завдають збитків, а деякі зовсім збанкрутували.

Сумщина – індустріальний край з достатньо гарним потенціалом у виробництві. За рівнем розвитку інфраструктури вона посідає середнє місце у рейтингу між інших областей України.

Туризм на Сумщині поступово починає розвиватися, але на даному етапі інфраструктура в області розвинута не досить гарно. Готельно-ресторанна сфера в області найбільш розвинена серед інших об'єктів туристичної інфраструктури, Сумщина багата на гастрономічні традиції які залюбки можна представити туристам. Майже всі заклади

харчування в області мають свою тематику й концепцію та представляють національну кухню та кухні народів світу.

Таблиця 4.

Обсяг реалізованих послуг підприємствами сфери послуг за видами діяльності у 2018-2020 рр. в Україні та Сумській області, тис.грн.

(розроблено авторами на основі [3])

Рік	2020		2019		2018	
	Укр.	Сум. обл.	Укр.	Сум. обл.	Укр.	Сум. обл.
Діяльність із забезпечення стравами та напоями	3571684,4	5882,0	6091584,4	Нема даних	Нема даних	Нема даних
Діяльність ресторанів, надання послуг мобільного харчування	2805102,5		4971546,2	Нема даних	Нема даних	Нема даних
Постачання готових страв	685521,0		1004351,3	Нема даних	Нема даних	Нема даних
Обслуговування напоями	81060,9		115686,9	Нема даних	Нема даних	Нема даних
Всього	5149923,4	5882,0	8511554,1	47251,9	7203306,8	56708,1

Таким чином, у розвитку підприємств ресторанного господарства на сучасному етапі можна визначити такі основні тенденції:

- формування нових напрямів сучасної кулінарії з використанням авторської кухні;
- підвищення вимог до якості сервісу та роботи персоналу;
- оптимізація та побудова якісного управління операційною діяльністю закладу та менеджменту персоналу;
- розвиток закладів середнього рівня, нижче середнього, економ-класу;
- розвиток франчайзингових мереж закладів ресторанного господарства;
- розвиток заміських закладів ресторанного господарства;
- розвиток відомих ресторанных брендів. [5]

Проаналізуємо кількість та види закладів харчування в Сумській області за містами обласного значення [4, 12].

Таблиця 5.

Кількість закладів харчування в Сумській області за містами обласного значення (складено авторами на основі [4, 12])

Міста	Кількість закладів за напрямками	Всього закладів
Суми	41 ресторан, 39 кафе, 6 пабів, 2 броварні	88
Глухів	2 ресторани, 7 кафе, 1 бар	10
Конотоп	1 ресторан, 11 кафе, 1 бар	13
Лебедин	2 ресторани, 3 кафе, 4 паби	9
Охтирка	4 ресторани, 5 кафе, 3 паби	12
Ромни	8 ресторанів, 20 кафе, 8 пабів	36
Шостка	2 ресторани, 4 кафе	6

Найбільша частка закладів харчування зосереджена в м. Суми – 88 закладів, м. Ромни також мають гарний показник серед міст по кількості закладів, а найменшу кількість закладів харчування серед районних центрів Сумської області має м. Шостка. Міста Лебедин та Глухів також мають перспективи до збільшення кількості закладів харчування.

Висновки. Досліджуючи перспективи ведення ресторанного бізнесу ми з'ясували, що ведення такого виду бізнесу залежить від декількох факторів. Перш за все, повинна бути концепція закладу. Однак, щоб мати успіх недостатньо мати ідею. Багато чого залежить від самого власника закладу. Успішний ресторан - той який поєднав у собі вигідне розташування, сприятливі ціни, приємну атмосферу, продуману концепцію, різноманітність меню та гарне обслуговування.

Аналіз стану та тенденцій ринку ресторанного господарства України вказує на те, що він має перспективи розвитку, але є проблеми які негативно впливають на розвиток цих підприємств.

Наслідки кризи завдають шкоди ресторанному бізнесу в Україні. Беручи до уваги період 2020 – 2021 роки, період, коли над Україною повисла епідемія коронавірусу, можна сказати, що цей період негативно вплинув на розвиток ресторанного бізнесу. Через коронавірус більшість закладів харчування були вимушені закритися. Власники ресторанів зіткнулися з кризою, яка заблокувала їхню діяльність. Зараз вони змушені швидко реагувати і використовувати всі методи задля повернення клієнтів. Для подальшої роботи в період карантину ресторани заклади відкрили нові напрямки роботи: доставка їжі, кейтеринг тощо. Це допомогло їм пережити складні часи.

На сучасному етапі розвиток ресторанного бізнесу в Україні та в тому числі Сумської області потребує відновлення. Ресторанам потрібно впроваджувати інновації у свою роботу, меню, обслуговування, концепції тощо, та змінювати стратегії і плани подальшого розвитку.

Список використаних джерел

1. Антошкова Н.А. Аналіз сучасного ринку ресторанних послуг в Україні. *Сучасні напрями розвитку економіки, підприємництва, технологій та їх правового забезпечення*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 червня 2020 р.). Львів: ЛТЕУ, 2020. С.203-205. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/antoshkova.htm (дата звернення 17.11.2021).
2. Багрій К.Л. Деякі особливості організації діяльності ресторанного бізнесу в Україні. *Сучасний стан та потенціал розвитку індустрії гостинності в Україні*: матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Херсон, 23 квітня 2021 р.). Херсон: ХДАЕУ, 2021. С.177-180. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/bagrii2.htm (дата звернення 17.11.2021).
3. Державна служба статистики України. 1998-2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 17.11.2021).
4. Де поїсти: каталог ресторанів і кафе міста Суми. URL: <https://visit.sumy.ua/eatdrink/> (дата звернення 17.11.2021).
5. Івашина Л.Л. Перспективи розвитку ресторанного бізнесу як складника індустрії гостинності. *Економіка і суспільство*. 2018. Вип. 14. С. 597-600. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/ivashyna2.htm (дата звернення 17.11.2021).
6. Краснокутська Н.С., Ткаченко О.П., Верменик А.С. Стан та перспективи розвитку ресторанного господарства України. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2013. Вип. 2 (2). С. 245-252. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/krasnokutska.htm (дата звернення 17.11.2021).
7. Куницький О. Ресторанний ринок скоротився на 6 млрд грн у 2020 році. Закрилися майже 4000 закладів. 30 березня 2021. URL: <https://forbes.ua/news/karantinniy-rik-dlya-ukrainskikh-restoraniv-ta-kafe-v-2020-mu-ikh-kilkist-zmenshilas-mayzhe-na-4-000-zakladiv-30032021-1255>
8. Мадрімов А., Мозгова Д.Р. Стан та розвиток ресторанного господарства в Узбекистані. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 14 – 15 квітня 2021). Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С.120-123.
9. Меню. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 17.11.2021).
10. Павленко В. С. Пандемія COVID-19 та її наслідки у сфері туризму України і світу. *Стан і перспективи сучасного туризму*: матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Суми, 26 – 27 листопада 2020,). Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 84 – 89.
11. Програма розвитку малого та середнього підприємництва в Сумській області на 2017 - 2020 роки. 18.12.2020. С. 1 – 38. URL: <file:///C:/Users/NIK/Downloads/03-session-8skl-03.pdf> (дата звернення 17.11.2021).
12. Ресторани Сумської області. URL: https://ua.igotoworld.com/ru/poi_catalog/2307-7-restaurants-sumy-oblast.htm (дата звернення 17.11.2021).
13. Шульга В. О., Євтушенко Я. В. Теоретичні аспекти безпеки надання послуг харчування у туризмі. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 14 – 15 квітня 2021). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 129-136.

ВЗАЄМОВІДНОСИНИ КРАЇН СХІДНОЇ АЗІЇ В СУЧАСНОМУ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

У статті досліджено взаємовідносини країн Східної Азії та розвиток туристичної галузі. Розглянуто ресурсний потенціал туризму в країнах. Визначено стан і перспективи туризму в країнах Східної Азії.

Ключові слова: туристський регіон, Східна Азія, туристський попит, міжнародний туризм, перспективи розвитку.

В статье исследованы взаимоотношения стран Восточной Азии и развитие туристической отрасли. Рассмотрен ресурсный потенциал туризма в странах. Определены состояние и перспективы туризма в странах Восточной Азии.

Ключевые слова: туристский регион, Восточная Азия, туристский спрос, международный туризм, перспективы развития.

The article examines the relations between the countries of East Asia and the development of the tourism industry. The resource potential of tourism in the countries is considered. The state and prospects of tourism in the countries of East Asia are determined.

Key words: tourist region, East Asia, tourist demand, international tourism, development prospects.

Постановка проблеми. Туризм займає дуже вагоме місце в економіці багатьох країн, а запропонована UNWTO регіональна структура є основою для його розвитку. Незважаючи на велику кількість присвячених туризму робіт, існує певне коло питань, яким приділено недостатньо уваги у наукових роботах, а саме: дослідження сучасного стану та перспектив розвитку туристських субрегіонів. Саме тому тематика дослідження, присвяченого сучасним особливостям та перспективам розвитку туристичної галузі в країнах Південно-Східної Азії, є актуальною [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти розвитку туризму досліджувались такими відомими вітчизняними і зарубіжними вченими, як: О.О. Бейдик, П. Дейліс, Дж. Мартин, В.А. Квартальнов, В.Г. Гуляєв, А.П. Дурович, Ж. Каз, Ф.Котлер, Дж. Боуен, Дж. Мейкенз, К.Р. Маконнел, С.Л. Брю, А.Б. Гайдук, В.Г. Герасименко, Л.С. Гринів, Г.В. Ковалевський, І.О. Олек-сандров, Д.М. Стеченко, Л.М. Яцун, В.К. Федорченко, В.І. Цибух, Л.М. Черчик та ін.

Значний внесок у розвиток теоретичної бази вивчення туристських регіонів зробили видатні вітчизняні дослідники, серед яких відзначимо діяльність А.Ю. Александрової, Д.В. Николаєнко, А.У. Дарінського, Ю.Д. Дмитревського, Н.С. Міроненка, А.М. Сазикіна, А.А. Романова, І.В. Зоріна, Т.А. Ірісової та ін.

Метою дослідження є: визначення сучасних особливостей туризму країн Південно-Східної Азії та виявлення перспективних напрямів його розвитку.

Виклад основного матеріалу. Країни Східної Азії має в перспективі вражаюче економічне зростання, що створює умови для зростання виїзного туризму і дозволяє оцінювати його показником вище середнього. Оцінка перспектив в'їзного туризму проблематична: з одного боку, стабільність в регіоні могла б підсилити зростання в'їзного туризму, з іншого боку, привабливість регіону виражена неявно, чи йде процес вивчення і дослідження цієї ситуації. Проблеми, властиві цьому континенту, обмежують потенційний зростання регіонального туризму, тому оцінки стосуються можливостей середніх темпів зростання перспектив як виїзного, так і в'їзного туризму. Середній показник зростання в'їзного туризму в Африку буде характерний для подорожей з Європи, Америки та Близького Сходу.

Країни Східної Азії можуть бути оцінені в перспективі показником вище середнього як виїзного, так і з в'їзного туризму. Найбільш прийнятими регіонами виїзного туризму з країн Східної Азії будуть субрегіони Латиноамериканського континенту, а також країни – партнери Східної Азії, Тихоокеанського басейну і Південної Азії. Ця тенденція збережеться у зв'язку з високим зростанням населення в таких країнах, як Південна Корея, Тайвань, Індонезія, Малайзія, Таїланд, а також за рахунок того, що Китай розширить поїздки в сусідні країни. Згідно з прогнозом СОТ Китай до 2020 р. стане провідним туристичним напрямом в світі, обігнавши лідируючої п'ятірки – Франції, США, Іспанію, Італію і Великобританію. Наразі Китай займає шосте місце (22 млн прибуттів).

Передбачається, що при щорічному зростанні на 8 % кількість туристичних прибуттів в Китай досягне до 2020 року 137,1 млн.

Туристичні ресурси країн Східної Азії відзначаються надзвичайним багатством і різноманіттям. Це стосується як природних, так і суспільних та подієвих ресурсів. Їх залучення до інтенсивного використання у туристичній індустрії залежить від економічного розвитку і демократичних перетворень у багатьох країнах регіону. Також відображенням передумов розвитку туризму можна вважати кількість об'єктів, що знаходяться під охороною ЮНЕСКО. Саме ці об'єкти найчастіше є найбільш привабливими з туристичної точки зору. В країнах досліджуваного нами регіону розташовано 31 об'єкт світової спадщини, з яких 17 об'єктів є культурно-історичного походження, 14 – природного[4].

Проаналізувавши передумови розвитку туризму у країнах Східної

Азії, ми можемо зробити висновок, що за кількістю видів туризму безумовним лідером є Таїланд, а також Монголія, Південна Корея, Японія, Китай.

Однією з найважливіших елементів туризму є розміщення країни та важливою вимогою функціонування будь-якого туристського регіону. У країнах Східної Азії досить велика кількість готелів, яка складає майже 30% від загальної кількості готелів в Азії (18182 одиниці і 62773 одиниці відповідно) [2]. Найбільшу кількість готелів побудовано у Китаї (39 %), також досить вагома частка по цьому показнику в Тайланді (18 %), Південна Корея (по 11 %). Менше ніж 1 % у загальній кількості готелів в регіоні має Монголія.

Проаналізувавши якісну структуру регіону, можна сказати, що 80 % в регіоні складають готелі, рівень яких відповідає 1-2 зірки, а 5-ти зіркові готелі займають лише 3 % від загальної кількості, але цього достатньо для забезпечення туристів у готелях вищого класу [2].

Проаналізувавши показник росту туристичної привабливості всіх країн регіону у першому десятиріччі XXI століття, то можна зробити такі висновки:

- за перше десятиріччя XXI століття зросла туристична привабливість всіх країн регіону;
- туристична привабливість Китаю зросла більше ніж на 500%, що є найбільшим показником у регіоні та свідчить про появу нового туристичного центру в регіоні;
- більше ніж на 100% зросла кількість туристів у Тайланді та Південній корейі, що також свідчить про велику увагу країни до туризму.

Для об'єктивності висновків було застосовано один з методів багатофакторного аналізу – кластерний аналіз. Для його проведення ми обрали показники, які умовно можна поділити на дві групи: передумови розвитку туристичної галузі та показники розвитку міжнародного туризму (табл. 1):

- 1) Об'єкти світової спадщини.
- 2) Кількість найбільш розвинених видів туризму.
- 3) Готельний фонд.
- 4) Відсоток місцевих мешканців, що використовують комунікації,
- 5) Кількість аеропортів.
- 6) Кількість туристів, що прибувають до країни, тис. осіб.
- 7) Обсяги витрат міжнародних туристів у країні, млн доларів США.
- 8) Грошові надходження від міжнародних туристів, частка в експорті країни.

Для побудови матриці SWOT-аналізу туристського регіону Східна

Азія регіон було представлено як одну цілісну структуру, що функціонує. За таких умов було проаналізовано туристський регіон Східна Азія з точки зору окремого суб'єкта, який функціонує в системі світогосподарських зв'язків. Беручи за увагу виокремлені нами сильні та слабкі сторони, а також можливості та загрози, було виявлено ті кроки, які, на думку автора, могли би значно підвищити туристичну привабливість країн Східної Азії з боку України.

Прогнозування розвитку міжнародного туризму між країнами є одним з найважливіших завдань сучасних міжнародних економічних відносин, оскільки воно дає уявлення про перспективи співпраці між країнами, виходячи з існуючих умов. Використовуючи різні економіко-математичні методи, адекватні завданням дослідження, можливе прогнозування практично всіх форм міжнародних економічних відносин, а також подальші управління ними на основі отриманих результатів.

Аналіз стану розвитку туризму в країнах Східної Азії в сучасних умовах свідчить про значний інтерес туристів до країн регіону, зокрема Таїланду, Північної Кореї, Китаю. За період з 2000 по 2010 рр. найбільшими темпами зростала туристична привабливість Китаю (популярність якої за 10 років виросла більше ніж на 100%), Таїланду (зростання майже на 50%) та Північної Кореї (зростання – 23%) [1].

Результати прогнозування дають змогу припустити, що найближчим часом зміна країни-лідера в цьому регіоні не очікується і основні тенденції розвитку міжнародного туризму в Південно-Східній Азії будуть збережені та формуватимуться під впливом Малайзії та Таїланду.

Проведене дослідження дозволяє зробити окремі висновки, зокрема країни регіону мають різну популярність серед туристів. Найбільший інтерес та найбільшу кількість туристів приваблюють Китай, Таїланд, Північна Корея та Японія. Саме ці країни лідирують за загальним обсягом туристських витрат та формують своєрідні туристські кластери в регіоні. Незважаючи на майже необмежені передумови та перспективи розвитку туризму, з точки зору українського туриста регіон має певну кількість обмежень та загроз, що вимагає впровадження спеціалізованих заходів.

Список використаних джерел

1. Кузик, С. П. Географія туризму: навч. посібник. Київ: Знання, 2011. URL:<http://westudents.com.ua/knigi/595-geografya-turizmu-kuzik-sp.html>.
2. Міжнародний статистичний інтернет-портал. URL: <http://www.indexmundi.com>
3. Офіційний сайт Світової Туристської організації UNWTO. URL: <http://www.unwto.org>
4. Офіційний сайт ЮНЕСКО. URL: <http://whc.unesco.org>.

ОЦІНКА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ГОТЕЛЬНОГО БІЗНЕСУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У даній статті проаналізовано сучасний стан та розвиток закладів розміщення на території Сумської області. У готельному бізнесі Сумщини нині є багато проблем, які переешкоджають розвитку цього бізнесу: недостатня кількість готелів, брак кваліфікованих фахівців, низький рівень конкуренції на готельному ринку, невідповідність цін рівню якості послуг, які пропонує готель своїм гостям. Однак усе це можна поступово виправити і значно покращити рівень надання готельних послуг.

Ключові слова: туристська інфраструктура, готельний бізнес, туристські послуги, туризм.

В данной статье проанализировано современное состояние и развитие заведений размещения на территории Сумской области. В гостиничном бизнесе Сумщины сейчас много проблем, препятствующих развитию этого бизнеса: недостаточное количество гостиниц, нехватка квалифицированных специалистов, низкий уровень конкуренции на гостиничном рынке, несоответствие цен уровню качества услуг, которые предлагает отель своим гостям. Однако все это можно исправить и значительно улучшить уровень предоставления гостиничных услуг.

Ключевые слова: туристическая инфраструктура, гостиничный бизнес, туристические услуги, туризм.

This article analyzes the current state and development of accommodation facilities in the Sumy region. There are many problems in the hotel business of Sumy region that hinder the development of this business: insufficient number of hotels, lack of qualified specialists, low level of competition in the hotel market, inconsistency of prices with the quality of services offered by the hotel to its guests. However, all this can be gradually corrected and significantly improve the level of hotel services.

Keywords: tourist infrastructure, hotel business, tourist services, tourism.

Постановка проблеми. Готельний бізнес є невід'ємною частиною туристської інфраструктури. Дана сфера послуг стрімко розвивається і в перспективі може стати однією із найважливіших секторів туристської діяльності. Стан і перспективи впровадження до готельної індустрії інновацій мають значний вплив на розвиток туризму, а також на основні сегменти економіки країни. Таким чином, організація ефективного готельного бізнесу залишається одним із головних напрямків економіки країни. Готельна індустрія наразі розвивається динамічно у нашій країні, а це означає, що може приносити реальний прибуток. Очевидно, що інновації у готельній індустрії грають велику роль у конкурентній боротьбі закладів розміщення за клієнтів. Впровадження нових технологій до готелів зможе покращити ефективність готельної індустрії, підняти рівень обслуговування, а також надавати нові послуги.

На жаль, на території Сумщини готельний бізнес не так добре розвинутий, як, наприклад, на Західній Україні, а отже і не приносить значного доходу. Розвиток та функціонування готельного господарства ускладнюється низкою таких проблем: недостатня кількість готелів, невідповідність цін рівню якості пропонованих готелями послуг, низький рівень конкуренції на готельному ринку, недостатня кількість кваліфікованих фахівців у даній сфері.

Метою роботи є оцінити перспективи розвитку готельного бізнесу в Сумській області.

Виклад основного матеріалу. Готельно-ресторанне господарство є невід'ємною складовою туристичної інфраструктури. Вона відіграє основну роль у створенні туристського продукту на світовому ринку туристських послуг. Готельні комплекси надають різні послуги своїм гостям. Серед основних послуг є проживання та харчування (кафе, бари, ресторани). До додаткових відносяться послуги торгово-побутового обслуговування (пральня, перукарня, хімчистка), розваги (банкети, концертні програми, тематичні вечірки), приміщення для заняття спортом (спортзали, фітнес-центри, сауни, басейни, сауни), бізнес-послуги (конференц-зали, проведення семінарів, ділових зустрічей тощо). [4, с. 52].

Туристична галузь на Сумщині поступово збільшує свої показники, проте на даний час туристська інфраструктура в регіоні не достатньо розвинута. За офіційними даними відділу промоції та туризму Сумської обласної адміністрації станом на 2021 рік на Сумщині налічується 52 заклади розміщення. Найбільша кількість їх знаходиться в обласному центрі місті Суми. Також, декілька закладів розміщення знаходиться в таких містах, як Глухів, Охтирка, Кролевець, Шостка. Багато міст та селищ мають лише по одному закладу розміщення на своїй території. Проте не всі територіальні громади Сумської області мають хоча б один заклад розміщення, а це означає, що вони не готові приймати туристів. Навіть якщо на їхній території знаходяться якісь цікаві об'єкти чи визначні місця, вони не приваблять туди туриста, так як він не матиме змоги де зупинитися. [2]

Серед найпопулярніших закладів розміщення на Сумщині є такі заклади: готель «Шафран» (Суми), готель «Reikartz» (Суми), готельно-ресторанний комплекс «Здибанка» (Суми), готельний комплекс «Воскресенський» (Суми), готель «Ювілейний» (Суми).

Також, на території Сумської області є 31 садиба, які надають послуги у сфері сільського туризму. Кожна із цих садиб, окрім послуги проживання та харчування, пропонує безліч різноманітних додаткових послуг, які можуть зацікавити туристів. Наприклад, садиба «Північний

ліс» у селі Жолдаки надає послуги катання на конях, риболовлі та гри в гольф. Садиба «Вакулина байка» в селі Бездрик пропонує гостям екскурсії по мальовничих околицях, відвідати сауну, а також прийняти участь у козацьких розвагах та спробувати власні сили у гончарстві. Гості садиби «Миколи Ярового» мають змогу скуштувати справжній надзвичайно смачний мед, послухати цікаву розповідь господаря про цілющі якості своєї пасіки, а також спробувати на собі лікувальні властивості бджіл, а саме провести ніч у спеціальному бджолиному будиночку. Не менш цікавою для відвідувачів є «Страусина ферма» у селі Верхня Сироватка. Тут господарі пропонують гостям відвідати контактний міні-зоопарк, де можна окрім страусів подивитися на інших екзотичних тваринок: павичів, цесарок, фазанів, сов, шиншил, лебедів, диких кабанів, лисів та інших. Для усіх відвідувачів є чудова можливість відпочити в бесідках на березі річки Сироватка та помилуватися мальовничими краєвидами. [3]

У сучасному світі у готелю обов'язково повинен бути власний сайт, де всі охочі могли б знайти всю необхідну інформацію про даний заклад. Бажаючі поселитися в конкретному готелі більш за все захочуть заздалегідь дізнатися про те, які послуги надає готель, ознайомитися з його ціновою політикою, переглянути його фотогалерею, почитати відгуки, що залишили гості, які вже там зупинялись. Дуже добре, коли на сайті можна дати власну оцінку після виселення з готелю за обслуговування, комфортність проживання, відповідність стандартам та інше. Дуже важливо, щоб працівники готелю, особливо власники та адміністрацію, звертали увагу на ці оцінки, відгуки гостей та робили певні висновки: чи їм варто просто підтримувати все на такому рівні, як є на даний момент, чи можливо потрібно щось покращити, на щось звернути увагу.

Також, готель повинен надати людям можливість зробити онлайн бронювання, адже без такої функції вже важко уявити бронювання готельного номера у XXI столітті. Це дуже зручно і завдяки такій функції людина суттєво економить свій час. На жаль, на сьогоднішній день не всі готелі Сумщини можуть запропонувати гостям онлайн бронювання готельних номерів та сайти, на яких би була розміщена повна інформація про готель.

На власних сайтах готелі можуть розміщувати певні спеціальні пропозиції для туристів, щоб якимось їх зацікавити. Наприклад, вони можуть зробити сезонні знижки в низький туристичний сезон або ж запропонувати гостям цікаво/корисно провести вільний час. Готелі Сумщини могли б приваблювати відвідувачів, якби вигадали власну фішку для зацікавлення туристів.

Ось наприклад, в одному з готелів Туреччини відвідувачам перед заселенням пропонують незвичну розвагу – гру в дартс. Переможці отримують знижку на додаткові платні послуги, такі як СПА, боулінг, заняття з віндсерфінгу та інше. Якщо гість не хоче витратитися на всі ці додаткові послуги, то отриману знижку він може використати у ресторані чи барі. Можна вигадати і трохи дивні фішки. Як от наприклад один із англійських готелів пропонує своїм постояльцям читання казок перед сном. Така послуга користується великою популярністю. Деякі гості навіть приїжджають туди виключно заради казок. Адміністрація готелю залучає для читання історій відомих журналістів та письменників. [1]

Тобто, вигадати можна що завгодно задля того, щоб привабити відвідувачів, просто потрібно відповідально віднестися до цієї справи. У готелях Сумської області ніяких таких цікавих пропозицій звичайно ж немає. Із додаткових послуг лише деякі готелі можуть запропонувати гостям ранній заїзд/пізній виїзд, додаткове місце в номері, парковку, трансфер, конференц-зал, замовлення їжі в номер, послуги пральні, камеру зберігання, бронювання квитків, оренду автомобіля та спортивно-оздоровчі послуги. [5]

Висновки. Щоб залучити якомога більшу кількість туристів та отримувати більші доходи, закладам розміщення потрібно більше орієнтуватися на Європейські сервісні стандарти, намагатися зацікавити туристів якимись особливими спеціальними пропозиціями, дати правильну та якісну підготовку працівникам готелів, розвиватися та впроваджувати нові комп'ютерні технології. Необхідно детально вивчити сегмент туристів, які приїждять до Сумської області і відповідно до цього пропонувати послуги, у яких вони можуть бути зацікавлені. Крім того, закладам розміщення слід пам'ятати, що вони повинні зробити перебування гостей у готелях максимально комфортним та безпечним, а вже потім пропонувати їм додаткові послуги.

Список використаних джерел

1. 10 найдивніших послуг, які надають в готелях. URL:<https://vgoru.org/post/10-naidyvnishykh-posluh-iaki-nadaiut-v-hoteliakh>
2. Перелік засобів розміщення в Сумській області. URL:<http://kultura.sm.gov.ua/index.php/uk/5601>
3. Садиби, які надають послуги у сфері сільського туризму в Сумській області. URL:<http://kultura.sm.gov.ua/index.php/uk/5601>
4. Чудновський А.Д.-М.: Асоціація авторів і видавців «ТАНДЕМ». Готельний і туристичний бізнес: підручник. Вид-во «ЕКМОС», 1998. 351 с.
5. Які послуги надає готель. Види готельних послуг. URL:<https://prosemenov.ru/uk/kakie-uslugi-predostavlyayet-gostinica-vidy-gostinichnyh-uslug-transfert/>

СТАНОВЛЕННЯ КУРОРТНОЇ ІНДУСТРІЇ НА СЕРЕДЗЕМНОМОРСЬКОМУ ПОБЕРЕЖЖІ ТУРЕЧЧИНИ

У статті розглянуто розвиток курортної індустрії на побережжі Туреччини. Проаналізовано стан туристичного ринку Туреччини, виокремлено основні фактори впливу на його функціонування та досліджено заходи, спрямовані на забезпечення економічного зростання.

Ключові слова: туристичний ринок, туристичні потоки, доходи, витрати, інвестиції, конкуренція, попит, пропозиція.

В статье рассмотрено развитие курортной промышленности на побережье Турции. Проанализировано состояние туристического рынка Турции, выделены основные факторы влияния на его функционирование и исследованы меры, направленные на обеспечение экономического роста.

Ключевые слова: туристический рынок, туристические потоки, доходы, расходы, инвестиции, конкуренция, спрос, предложение.

The article considers the development of the resort industry on the coast of Turkey. The state of the Turkish tourist market is analyzed, the main factors influencing its functioning are identified and measures aimed at ensuring economic growth are studied.

Key words: tourist market, tourist flows, income, expenses, investment, competition, demand, supply.

Постановка проблеми. Турецька Республіка має другу модель регулювання сфери туризму та є авторитетним та конкурентоспроможним актором на світовій арені туристичних послуг завдяки результативній політиці країни у туристичній індустрії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Ринок туристичних послуг через свою комплексність дуже складний для аналізу і прогнозування, оскільки його розвиток залежить від стану функціонування майже всіх секторів національної економіки та міжнародних відносин.

Значний внесок у дослідження проблем туристичної галузі зробили такі видатні іноземні науковці: Г. Ю. Александрова, І. В. Зорін, В.О. Квартальнов, Р. Бартон, Ф. Котлер, М. Портер, Н. Тейлор, Дж. Холлоуей та ін.

Метою статі є аналіз становлення курортної індустрії на Середземноморському побережжі Туреччини та порівняння з іншими побережжями.

Виклад основного матеріалу. Туризм є однією з найбільш динамічних галузей турецької економіки, яка розвивається. Достаток унікальних історичних пам'яток на території Туреччини, виняткової краси середземноморські пляжі, гірський рельєф, сприятливий

клімат – усе це відкриває широкі перспективи для туристичного бізнесу. Розвинена туристична інфраструктура, великий вибір готелів для туристів з різним рівнем достатку, висока якість, комфорт, роблять відпочинок у

Туреччині оптимальним. За нетривалий проміжок часу Туреччина стала великим центром в'їзного туризму.

Середземноморське узбережжя Туреччини давно і міцно займає лідируюче місце в туристичних довідниках всього світу. Щоб визначитися з конкретним курортом, необхідно мати на увазі безліч нюансів, починаючи від погодних умов, закінчуючи заходами для організації проведення часу.

Можна виділити що Туреччина одне з найпопулярніших туристичних напрямків останніх двадцяти років. Незважаючи на високий рівень конкуренції в туризмі та постійному появі більш модних курортів, ця маленька східна країна не тільки не втрачає свого відвідувача, але і по праву набуває статусу класичного місця для гідного проведення відпустки. Найбільше скупчення міст-курортів розташовується на узбережжі теплого і спокійного середземного моря. Справжньою Меккою для туристів стали Анталія, Аланія, Кемер і Белек. Ці міста по праву вважаються турецькими перлинами і оазисами першокласного відпочинку [1].

Туреччина є досить молодим курортним регіоном, що інтенсивно розвивається. Але повноцінному використанню туристичного потенціалу країни заважають релігійні проблеми і слабкість інфраструктури в окремих регіонах. Знову ж таки, сучасний потік у Туреччину туристів з Німеччини, України та інших країн СНД має для неї велике значення. Найвідомішою курортною зоною стало Середземноморське узбережжя з центром Анталія.

Можна зазначити що в країні представлені курорти на будь якого сподивача. Пляжі тут переважно піщані і чисті, без медуз і акул, на узбережжі відсутні промислові підприємства. Найпопулярніші курорти розташовані на середземноморському узбережжі. Курорт Кемер – розташований на прибережній смузі між морем і горами. Гори захищають від вітрів, а море пом'якшує клімат. Тут прекрасна природа: гори, хвойні ліси і кам'янисті пляжі. Курорт Белек славиться красою евкаліптових, кедрових і соснових лісів. Це батьківщина багатьох унікальних видів птахів. Белек визнаний гольф-центром регіону і найдорожчим курортом середземноморського узбережжя. Сіде – невеликий курорт на півострові, в 75 км від Анталії. Він не такий багатий рослинністю, як Белек, зате славний пам'ятками. Курорт

Аланья – найекономічніший, але разом з цим він бідний рослинністю і не може похвалитися шикарними пляжами. Курорт славиться своїми печерами, що останнім часом почали використовуватися в лікувальних та оздоровчих цілях і набувають все більшої популярності. Найпопулярніші курорти Егейського узбережжя наступні вважаються «європейським», молодіжними курортами країни, зі столицею нічного життя – Бодрумом [2].

Туреччина намагається всіляко диверсифікувати свою рекреаційно-туристичну галузь, не обмежуючись лише пляжами та пізнавальним туризмом і намагаючись хоча б трохи позбутися яскраво вираженої сезонності в обслуговуванні туристів. Із цією метою починають упродовжуватися проекти розвитку лікувального і зимового видів туризму.

В Туреччині особливо перспективні кліматолікування, грязелікування тощо. Також починає освоюватися ще один вид туризму, який можна назвати клінічним. Справа у тому, що в США і країнах Західної Європи лікування є надзвичайно дорогим.

Туреччина відіграє велике значення для аматорів екстремального туризму, у яких є прекрасна можливість зайнятися дайвінгом. Місць для занурення неймовірно багато. Найпопулярнішим по праву вважається Бордум. Його незвичайні печери з різноманітними рифами створюють прекрасну базу для розвитку екстремального виду туризму. Острови Каргі й Кечек ідеально підходять для макро-фотографування. На шляху до островів знаходиться чудовий підводний риф. Острів Чатал є улюбленим місцем любителів підводної археології. Тому тут знаходиться єдиний у світі музей підводних скарбів. Займатися дайвінгом у Туреччині можна цілий рік. Узимку температура приблизно 6–13°C, а влітку +33°C. Велика кількість рік в країні дає поштовх до розвитку водних видів спорту. Однією з улюблених розваг екстремалів є рафтинг. При всій екстремальності рафтинг зроблено безпечним навіть для дітей. Гірськолижні курорти Туреччини ще молоді. Однак, відпочинок на них має свої переваги. Паландокен – наймолодший з гірськолижних курортів. Знаходиться він на північному сході країни в 5 км від центру стародавнього міста Ерзурум. За своїми кліматичними умовами є ідеальним місцем для гірськолижного спорту. Зона катання починається на висоті 3100 м над рівнем моря і закінчується на позначці 2150 м. Товщина снігового покриву 3 м. Загальна протяжність трас – 30 км. 50% трас відноситься до категорії середньої складності, що дозволяє кататися на них усією сім'єю.

Також слід відзначити, що реалізація проектів ресторанного бізнесу на території курортних міст недоцільна. Це пов'язано з тим, що готелі і будинки відпочинку забезпечують відпочиваючих повним пансіоном і цей сектор бізнесу перенасичений. Однак, при збереженні сьогоденних тенденцій, пов'язаних з активним придбанням росіянами приватної нерухомості, в найближчій перспективі можуть з'явитися позитивні зрушення розвитку ресторанного бізнесу.

Готель є найбільш поширеним стаціонарним типом закладу розміщення туристів, який характеризується високим рівнем матеріально-технічної бази та сервісу, широкими можливостями організації комплексного обслуговування. Буквально 99% всіх готелів працює по системі «все включено». Специфіка відпочинку в Туреччині: всі розваги – на території готелю, тому інфраструктура в них широко розвинена, багато послуг пропонується безкоштовно. За інформацією офісу питань культури та інформації посольства

Туреччини в Україні, з посиланням на дані губернаторства Анталія, за останні кілька років, туристичний потік з України в Анталію в січні-червні 2016 року зріс на 81% порівняно з аналогічним періодом 2015. Так, Україна посіла шосте місце в рейтингу країн, чиї громадяни перетнули кордон Турецької Республіки [5]. Потік українських туристів до Туреччини досяг рекордного показника в більш ніж 1,2 млн чоловік за 10 місяців 2017 року. У період січень-жовтень

Туреччину відвідали 1 212 644 українців, що на 23,39% більше порівняно з аналогічним періодом 2016 року [4].

Найбільшою популярністю серед жителів України користуються курорти провінції Мугла (Бодрум, Даламан, Фетхіє і Мармарис), а також Анталія і Стамбул.

За вісім місяців 2018 року Анталію відвідали 3,367 мільйона туристів з Росії, 1,441 мільйона – з Німеччини, 538 тисяч – з України, 440 тисяч – з Великої Британії, 289 тисяч – з Нідерландів. Крім того, 287 тисяч туристів прибули до Анталії з Польщі, 192 тисячі – з Казахстану, 153 тисячі – з Румунії, 144 тисячі – з Бельгії, 135 тисяч – з Данії [1].

У 2019 році турецьку Анталію вже відвідало 3,870,211 туристів, що на 18% вище минулорічних показників. Про це заявив губернатор Анталії Мюнір Каралоглу.

Згідно з дослідженнями Всесвітньої ради подорожей та туризму, очікується ріст показників прямого внеску туризму в ВВП Туреччини до 2021 року до 74.9 млн. лір, що становитиме приблизно 3.5% від загального показника ВВП [4].

Таким чином, Туреччина досягла вражаючих результатів у сфері туризму і не збирається зупинятися на досягнутому. При цьому повинно оберігатися навколишнє середовище та пам'ятники історії і культури. Також серед позначених цілей виділяється поліпшення якості підготовки працюючих у сфері туризму, розвиток нових та перспективних видів туризму в кожному економічному регіоні.

Висновок. Туреччина представляє важливий туристичний напрям світу для в'їзного туризму, що стрімко йде вгору. Державна туристична політика спрямована на подальший розвиток як традиційних, так і нових видів туризму в країні, реалізацію планів, розроблених на довгострокову перспективу, збереження природних та історико-культурних туристичних об'єктів, залучення уваги іноземних туристів з пізнавальними, лікувально-оздоровчими, екскурсійними та іншими цілями, всебічну підтримку й стимулювання розвитку підприємницької активності у сфері туризму, перетворення його в потужний сектор економіки країни й підвищення конкурентоспроможності Туреччини на світовому туристичному ринку

Список використаних джерел

1. Єремія Г. Особливості розвитку туризму в Туреччині. Вісник Львівського університету. Серія географічна. 2013. Вип. 43. Ч. 2.- С. 34–38.
2. Сергійко В.Ф. Туреччина: досвід стратегічного розвитку туризму. Географія та туризм. 2013. Вип. 26. С. 86-97.
3. Юрченко С., Юрченко О. Туреччина як напрям в'їзного туризму: сучасні реалії та перспективи розвитку. Вісник львівського університету. Серія міжнародні відносини. 2014. Вип. 34. С. 178–186.
4. Туристична компанія Odeon tours. URL: <http://www.odeontours.com/>
5. Leading news source for Turkey and the region. URL: <http://www.hurriyetdailynews.com/>

О. А. Юркевич, В. С. Косик

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ COVID-19 НА ТУРИСТИЧНИЙ РИНОК ІТАЛІЇ

Аналіз туристичного ринку Італії до пандемії. Розглянуто вплив пандемії COVID-19 на туристичний ринок Італії. Вивчення кризових явищ, спричинених пандемією. Аналіз, який свідчить, що найбільше криза зачепила міжнародний туризм, а найменше – внутрішні подорожі. Розкрито вплив пандемії коронавірусу на різні галузі туризму країни.

Ключові слова: туризм, пандемія COVID-19, криза, туристичний ринок, міжнародний туризм, Італія.

Анализ туристического рынка Италии в пандемию. В статье рассмотрено влияние пандемии COVID-19 на туристический рынок в Италии. Изучение кризисных явлений, вызванных пандемией. Анализ, свидетельствующий, что больше всего

кризис задел международный туризм, а меньше всего – внутренние путешествия. Раскрыто влияние пандемии коронавируса на разные области туризма страны.

Ключевые слова: туризм, пандемия COVID-19, кризис, туристический рынок, международный туризм, Италия.

Analysis of the Italian tourist market before the pandemic. The article considers the impact of the COVID-19 pandemic on the Italian tourist market. Study of crisis phenomena caused by a pandemic. An analysis showing that the crisis has hit international tourism the hardest and domestic travel the least. The impact of the coronavirus pandemic on various areas of tourism in the country is revealed.

Key words: tourism, COVID-19 pandemic, crisis, tourist market, international tourism, Italy.

Мета: проаналізувати туристичний ринок Італії та дослідити вплив пандемії на розвиток туризму в країні.

Виклад основного матеріалу. Згідно статистики, популярність італійського напрямку у світових туристів значно зросла за період з 2015 до 2018 рр., саме це спричинило стрімке зростання цілого ряду показників в туристичній галузі країни.

За попередніми даними ISTAT в 2018 році в Італії було зафіксоване підвищення туристичного попиту на 3,5 %, в цифровому вираженні кількість туристів становила 109,5 млн. чоловік. При цьому на 4,5 % в порівнянні з аналогічним періодом 2017 року збільшилось і число ночівель, досягнувши рівня в 211,3 млн. ночівель. Зростання відбулося за рахунок збільшення присутності внутрішніх туристів на 4 % і іноземців – на 5,1 %. Частка іноземної складової попиту, зареєстрована за період з січня по грудень 2018 року, становить 50,5 %.

Як відзначають експерти International Investment, зростання відвідуваності в Італію порівняно невелике, якщо враховувати дані загальносвітового зростання міжнародного туристичного потоку в 2018 році, який склав 7 %. Але потрібно враховувати, що так як Італія входить в ТОП-3 країн за відвідуваністю міжнародними туристами, в цифровому вираженні зростання кількості туристів обчислюється декількома мільйонами людей.

Італія займала у 2018 році друге місце в світі після Іспанії за кількістю ночівель іноземних туристів з показником 211,3 млн. ночівель, що на 5,9 % більше ніж у 2017 році. Частка Італії в рейтингу Європейських країн за цим показником склала 13,2 % від загального числа іноземних мандрівників в ЄС [2].

Витрати іноземних туристів у 2018 р. в країні також виростили на 7,2 % в порівнянні з попереднім роком, і склали 39 млрд. євро. Рейтинг країн, громадяни яких витрачали в Італії найбільше грошей, виглядає наступним чином – на першому місці знаходиться Німеччина, далі йдуть

США, Франція, Великобританія і Швейцарія. Громадяни Німеччини, які складають 15,8 % туристів, витратили в Італії 6 146 млн. євро, це на 7,5 % більше ніж роком раніше. Мандрівники з США залишили в Італії 4 672 млн. євро, що на 2,5 % більше ніж у 2017 році, при цьому їх кількість в загальній частці в'їзного турпоточку склала 12 %. 35 Французи витратили в Італії майже 4 млн. євро, що на 9,5 % більше, ніж в попередньому році, а їх частка в загальному турпоточці склала 10,3 %.

Від початку пандемії COVID-19 вся економіка в цілому и туристичний сектор Італії сильно постраждали, так як в 2020 році Італію відвідали набагато менше туристів ніж за попередні роки. Як повідомляє BBC News Україна: найбільші втрати серед усіх країн ЄС зазнала Італія, де значний відсоток населення похилого віку називають серед чинників швидкого поширення хвороби. Проте втрати Італії будуть значними не лише через те, що вона стала епіцентром поширення хвороби у Європі, але тому, що туризм є значною часткою економіки країни – приблизно 13%. Також повідомляється про величезні втрати країни у 2020 році, туристи почали скасовувати свої бронювання ще до закриття кордонів Італії на початку березня, коли всі види поїздок, крім найнеобхідніших в Італію, стали неможливими. За даними державних органів, скасування бронювань у готелях в деяких регіонах доходять до 90% [3, с. 86].

За даними Всесвітньої туристської організації ООН (ЮНВТО), Італія в 2018 році прийняла більш ніж 60 млн. туристів. А після початку пандемії в країні очікувалося на 56 млн. менше. За різними джерелами це мало призвести до втрат від 3,2 млрд. євро до 9 млрд. доларів, що стало б рекордом за всю історію туризму в країні.

Завдяки цій діаграмі можна зрозуміти, що до пандемії доходи Італії щороку зростали, а через пандемію економіка країни сильно постраждала.

Як зазначалося в звіті ЮНВТО, що близько 40% готелів країни пустували, а так як майже половина недоотриманих доходів припадає на готельний сектор, це дуже вплинуло на доходи від цієї сфери.

Відновлення міжнародних поїздок продовжувалось протягом 2020 року, а в'їзд з країн, які знаходяться поза межами Шенгенської зони дозволили лише з 1 липня. Також найбільш відомі місця Італії до пандемії страждали від переповненості, особливо на свято або в літній сезон.

Через пандемію постраждав не тільки світовий туризм, а також і світовий ринок готельних послуг, Італія виключенням не стала. Після спалаху COVID-19 зазнали значних збитків не тільки невеликі, але і великі готелі та мотелі, які забирали основний потік туристів.

Через те, що прибутку готелі не мають, а заробітну плату платити треба, існувала велика загроза звільнення великої кількості працівників. Експерти кажуть, що збиток Італії у 2020 році склав від 11 500 до 17 900 млн. дол. США, що створило ризик для 310 000 робочих місць на італійському ринку.

За даними ЗМІ, через те, що були закриті майже 95% готелів збитки становили майже 4 млрд. євро в день. Таким чином туристичний оборот в Італії становив всього 16 млрд. євро в порівнянні з 57 млрд. євро за аналогічний період минулого року. А літній сезон 2020 року зовсім був поставлений під загрозу, так як щорічно прибувало в країну 25 млн. чоловік.

Карантин призвів до того, що в 2020 році в країні знизився оборот в готельно-ресторанному секторі (72 748 компаній з оборотом 37,8 млрд. євро в 2019 році) на 16,7 млрд. євро, що в порівнянні с 2019 роком в відсотковому відношенні виглядають як: -44,1 %. Збиток в готелях склав 7,9 млрд. євро, що становить -53,8 %, тоді як підприємства громадського харчування скоротилися на 8,8 млрд. євро і склали 37,9 %.

Також частіше почали грабувати готелі, через те що вони пустують і заповнені розкішними меблями, комп'ютерами, телевізорами [1].

Міжнародна асоціація повітряного транспорту (ІАТА) заявила, що минулого року авіакомпанії могли втратити до 252 млрд. дол. США (або 38 % в порівнянні з 2019 роком) доходів через вірус. Стався різкий спад пасажиропотоку через обмеження.

Оскільки авіаційна галузь за весь період 2020 року продовжувала страждати від слабкого попиту на поїздки через коронавірус, рівень зайнятості в цій сфері в країні продовжував знижуватися. Так в зоні ризику опинилися 22 % зайнятих в цілій сфері туризму, що становить більш ніж 1,2 млн. чоловік.

В 2020 році вперше за всю історію Італії, як заявили туристичні компанії, вони бачать рік з нульовим прибутком і скасування бронювань 100%. Таким курортним місцям як Капрі і Іскья трішки повезло, тому що річна виручка на острові Іскья в Неаполітанській

затоці впала лише на 50 %.

Постраждали сильно не тільки авіакомпанії та готелі, але і ресторани, які у 2020 році працювали періодично. Для прикладу у будні дні, вся ресторанна сфера повинна була закриватися о 18:00 год., а по вихідних і святах зовсім повинні бути закриті. Також в кінці осені робота кінотеатрів, казино, спортзалів, басейнів, спа-салонів, театрів та інших розважальних закладів зупинилась повністю [4].

Потім з'явилися уже такі поняття як: червона, помаранчева, та зелена зони з відповідними для них обмеженнями.

Звісно туристична індустрія не стоїть на місці та розвивається як і все інше. Тому після неоднократних локдаунів та мільйона обмежень треба було розробити якусь стратегію розвитку сфери туризму та отримання з неї прибутку, тому що ніяка країна не витримає таких збитків.

Ввели повністю дистанційну роботу для працівників офісів. Почали розробляти різні акції для туристів. Наприклад влада Сицилії оплачувала туристам половину вартості авіаквитків, а також частину рахунку за готель. Крім цього на острові для туристів зробили безкоштовні квитки в музеї та на місця археологічних розкопок.

З плином часу деякі країни почали виходити с карантину і в'їзд в них був доступний. Італія через велике населення і швидке поширення коронавірусу стала доступна тільки після того як винайшли вакцину і кожен турист, який їде за межі своєї країни повинен або робити тест на наявність вірусу або бути вакцинованим.

На мою думку потрібно багато часу не потрібно для того, щоб туризм в Італії та прибутки від нього повернулися до показників 2019 року.

Список використаних джерел

1. Вінокуров Я. Коронавірус загрожує 50 мільйонам робочих місць у світі. Hromadske Int, 2020. URL:<https://hromadske.ua/posts/koronavirus-zagrozhuye-50-miljonam-robotihmisc-u-svitidoslidzhenn>
2. Вплив пандемії COVID-19 на туристичний ринок світу та України. URL:http://bses.in.ua/journals/2020/58_1_2020/22.pdf
3. В. С. Павленко. ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ І СВІТУ. Стан і перспективи сучасного туризму : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Суми. 26 – 27 листопада 2020. Суми. ФОП Цьома С. П. 2020. С. 166.
4. Италия останется закрытой для туристов до конца года. URL:<https://rg.ru/2020/04/26/italiia-ostanetsia-zakrytoj-dliaturistov-do-konca-goda.html>
5. Карантин. Як світ рятує туристичну галузь. URL:<https://www.ukrinform.ua/rubric-tourism/3090351-karantin-ak-svitratue-turisticnu-galuz.html>

РОЗДІЛ 3

ЕКОНОМІКА, МЕНЕДЖМЕНТ ТА МАРКЕТИНГ ТУРИЗМУ

Ю.О. Бережна, М. Ю. Троян

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка

ПРАВОВІ ОСНОВИ ОРГАНІЗАЦІ ТУРИСТИЧНОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Вирішення питань з приводу основних суб'єктів туристичної діяльності та правових основ для організації туристичного бізнесу в Україні. Ознайомлення з договором про надання туристичних послуг. Визначення умов здійснення підприємницької діяльності в галузі туризму.

Ключові слова: туристичний бізнес, туроператор, турагент, туристична діяльність, туристичний бізнес, туризм

Решение вопросов по поводу основных субъектов туристической деятельности и правовых основ для организации туристического бизнеса в Украине. Ознакомление с договором о предоставлении туристических услуг. Определение условий осуществления предпринимательской деятельности в области туризма.

Ключевые слова: туристический бизнес, туроператор, турагент, туристическая деятельность, туристический бизнес, туризм

Resolving issues concerning the main subjects of tourist activity and legal bases for the organization of tourist business in Ukraine. Acquaintance with the contract on rendering of tourist services. Determining the conditions for doing business in the field of tourism.

Keywords: tourist business, tour operator, travel agent, tourist activity, tourist business, tourism

Постановка проблеми. Для здійснення туристичної діяльності суб'єкти підприємництва мають вести свій бізнес легально та в правовій площині. Для цього їм насамперед треба визначитися з організаційно-правовою формою підприємства та особливостями організації та ведення туристичної діяльності. Дослідженню основних питань: хто такий туристичний оператор, туристичний агент, договір між суб'єктами, а також дослідженню закону України «Про туризм», як основного закону для ведення туристичної діяльності і присвячена дана стаття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Правовим основам туризму в Україні присвятили свої роботи численні українські автори [1-5]. Зокрема економіко-правовим основам туристичної діяльності присвячено роботи [1, 2, 4, 5], деякі з них [2, 4, 5] приділяють особливу увагу загально-державним основам туризму.

Мета роботи. Метою статті є дослідження організаційно-правових основ організації туристичного бізнесу в Україні. Для досягнення поставленої мети доцільно вирішити наступні завдання: проаналізувати організаційно-правові форми реєстрації туристичного бізнесу в Україні, дослідити українське законодавство з метою виявлення правових основ організації туристичного бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Подорожі з давніх часів були чудовим способом гарно провести час, насолодитися краєвидами, пізнати навколишній світ, познайомитися з культурою, кухнею, традиціями інших народів. Але організація подорожей це не лише задоволення, а і може бути ефективним бізнесом за умілої організації.

Коли мова йде про туристичний бізнес то це, як правило, туристичні фірми та туристичні агенції. Здавалося б нічого особливого, просто створюєш і продаєш тури, однак це не дуже легкий і простий процес.

Перша проблема, що виникає у більшості це вибір форми організації туристичного бізнесу між туристичним оператором та туристичним агентом.

Туристичний оператор (туроператор) – це юридичні особи, створені згідно із законодавством України, для яких виключною діяльністю є організація та забезпечення створення туристичного продукту, реалізація та надання туристичних послуг, а також посередницька діяльність із надання характерних супутніх послуг, і які в установленому порядку отримали ліцензію на туроператорську діяльність [4].

Туроператори можуть займатися різними видами діяльності. Виділяють туристичних операторів масового ринку, які мають створити багато туристичних продуктів, що можна запропонувати великій кількості покупців, і як правило, місця відпочинку визначені наперед (наприклад, піраміди Єгипту), де вибраний один чи декілька готелів, сформовані екскурсії, визначена тривалість поїздок тощо, що входить в один тур, який буде актуальним, оскільки для нашого прикладу, на піраміди Єгипту бажають подивитися багато туристів з різних куточків світу.

На противагу їм діють спеціалізовані туристичні оператори. Це ті юридичні особи, які орієнтуються лише на одну країну чи на один вид відпочинку. Наприклад, лише відпочинок на морі, чи лише гірський туризм; тури лише в Турцію, чи лише в Іспанію. Тобто, якщо тури розроблені лише до Іспанії з морським відпочинком, то це буде спеціалізований туристичний оператор, а якщо в його «копілочку» добавились ще гастрономічні тури до Німеччини, гейзерські тури до

Ісландії чи гірські тури до Швейцарії, то це вже буде туроператор масового ринку.

За місцем своєї діяльності, виділяють внутрішніх та виїзних туроператорів.

Виїзні туристичні оператори створюють туристичні продукти для своїх громадян, але вже за кордоном. Наприклад, конкретна українська туристична фірма розробляє тури для українців за кордоном.

Відповідно мають бути і ті туристичні оператори, які приймають іноземців в Україні – їх називають туроператорами на прийомі. Наприклад, для прийому американських туристів в Українських Карпатах.

Серед найвідоміших туроператорів можна назвати такі компанії: Tui, Join Up, Anex Tour, Coral Travel. Але одночасно вони є і туристичними агентами, адже вони також продають свої власно-розроблені туристичні продукти.

Туристичний агент (турагент) – це юридична або фізична особа-підприємець, яка займається реалізацією сформованих туристичним оператором продуктів [7].

Тобто, туристичний оператор створює туристичні продукти але водночас він може їх і реалізовувати (продавати) в той час як туристичний агент може їх лише реалізовувати покупцям, є фактично посередником між покупцем (туристом) і туристичним оператором, але так як турагент не може створювати тури, то отримує прибуток – комісійні відсотки від продажу туристичного продукту, розробленого туроператором.

Туристичні оператори є двох видів діяльності: багатопрофільні – так як і туроператор, може продавати тури по різним напрямкам; та спеціалізовані – продають туристичні продукти спеціалізуючись лише на одному виді, наприклад, ділові поїздки чи тури спортивного призначення.

Також туристичний оператор має змогу розробляти туристичні продукти і продавати їх сам, тобто в нього запас туристичних продуктів може бути майже завжди, а от туристичний агент замовляє продукт лише тоді, коли до нього прийшов клієнт і зацікавився даним туром.

Мінімальний розмір фінансового забезпечення туроператора має становити суму, еквівалентну не менше 2000 євро. Розмір фінансового забезпечення туроператора, що надає послуги виключно внутрішнього та в'їзного туризму, має становити суму не менше ніж 1000 євро. Мінімальний розмір фінансового забезпечення тур агента має становити не менше 2000 євро [6].

З тим, хто такі туристичні оператори та туристичні агенти ми розібралися. Варто знати хто з державних органів займається туристичною політикою та регулюють діяльність в сфері туристичного бізнесу. Спираючись на Закон України «Про туризм» розділ другий, ст. 7, це Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральні органи виконавчої влади, що забезпечують формування державної політики у сфері туризму та курортів, місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування, а також інші органи в межах їх компетенції [6].

Ще один важливий елемент, про який мають знати всі представники туристичного бізнесу – це програма розвитку туризму в Україні. Для забезпечення охорони туристичних ресурсів України, їх збереження та відновлення, раціонального використання, забезпечення безпеки туризму, конституційних прав громадян на відпочинок та інших прав громадян, патріотичного виховання органами державної влади та органами місцевого самоврядування в межах їх повноважень затверджуються цільові, регіональні та інші програми розвитку туризму. Програми розвитку туризму затверджуються з метою реалізації довгострокових пріоритетів України в галузі туризму і становлять комплекс взаємопов'язаних правових, економічних та організаційних заходів, спрямованих на реалізацію конституційних прав громадян, розвиток туристичної галузі. Порядок формування, фінансування і реалізації регіональних та місцевих програм розвитку туризму визначається законом [6].

Якщо дивитися на діяльність суб'єктів туристичної діяльності, то слід відзначити, що найголовнішим елементом при створенні туристичного продукту – є перш за все збереження життя та здоров'я туриста, тобто – його повна безпека та захищеність. Супроводжуючі туристів мають бути висококваліфікованими спеціалістами, які не допустять забруднення довкілля, знають власні права та права туристів, і звичайно ж що правила надання першої медичної допомоги.

Задля забезпечення більшої безпеки туристу, при подорожах (особливо за кордон, обов'язково має бути страховий поліс на кожну особу (наприклад, в автобусі чи літаку) – це медичний та від нещасного випадку. Дану угоду із страховими компаніями турист має повне право укладати сам або довіритися страховій компанії, з якою дана туристична фірма вже уклала угоду передчасно.

Важливим питанням також є організація туристичної діяльності.

Першим і найголовнішим документом для ведення туроператорської діяльності є ліцензія. Перш за все вона допомагає створити рівні

можливості між суб'єктами туристичної діяльності на туристичному ринку, забезпечує захист прав та законних інтересів туристів, захист природного середовища і звичайно ж що підвищує рівень туристичного обслуговування. Наявність ліцензії допомагає надавати туристичні послуги з оформлення документів для подорожей за кордон.

Найважливішим документом для туриста є договір про надання туристичних послуг. В ньому має міститися інформація про:

1. Місце надання туристичних послуг, програму туристичного обслуговування.
2. Характеристику транспортних засобів, що здійснюють перевезення, зокрема їх вид і категорію.
3. Характеристику готелів та інших засобів, призначених для надання послуг з тимчасового розміщення, у тому числі і місце їх розташування, категорію, строки і порядок оплати готельного обслуговування.
4. Види і способи забезпечення харчування під час туристичної подорожі.
5. Мінімальну кількість туристів у групі, а також інформування туриста про те, що туристична подорож не відбудеться через недобір групи, не пізніше ніж за три дні до початку туристичної подорожі.
6. Ціну туристичних послуг.
7. Основні вимоги до оформлення в'їзних/виїзних документів (паспорт, дозвіл (віза) на в'їзд/виїзд до країни тимчасового перебування), у тому числі строк їх оформлення.
8. Медичні застереження стосовно здійснення туристичної подорожі.
9. Туроператора (тур агента), його місцезнаходження, поштові реквізити, контактний телефон, наявність ліцензії на провадження туристичної діяльності та інші відомості відповідно до законодавства про захист прав споживачів.
10. Керівника групи та способи зв'язку з ним у разі здійснення туристичної подорожі за кордон чи перебування за кордоном неповнолітньої особи з метою встановлення законними представниками неповнолітньої або малолітньої особи прямого зв'язку з нею.
11. Час та місце проміжних зупинок, транспортних сполучень та категорію місця, яку споживач займатиме в певному виді транспорту.
12. Види і тематику екскурсійного обслуговування, порядок здійснення зустрічей і провідів, супроводу туристів.

13. Стан навколишнього природного середовища, санітарного та епідеміологічного благополуччя.
14. Назву, адресу та контактний телефон представництв туроператора або організації чи декількох, уповноваженої туроператором на прийняття скарг і претензій туристів, а також адреси і телефони дипломатичних установ України в країні (місці) перебування чи місцевих служб, до яких можна звернутися.
15. Порядок забезпечення туроператором обов'язкового та/або добровільного страхування туристів, розмір, порядок і умови виплати страхового відшкодування, а також можливість та умови добровільного страхування витрат, пов'язаних з розірванням договору на туристичне обслуговування за ініціативою туриста, страхування майна.
16. Розмір фінансового забезпечення туроператора (тур агента) на випадок його неплатоспроможності (банкрутства) та кредитну установу, яка надала таке забезпечення [6].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, ключовими організаційно-правовими умовами здійснення підприємницької діяльності в туризмі є:

- Ліцензування туристичної діяльності.
- Державна реєстрація суб'єктів підприємництва за місцем перебування підприємця. Зареєстровані суб'єкти вносяться до Єдиного державного реєстру підприємств і організацій України (ЄДРПОУ). Після реєстрації відкриваються рахунки в банках.
- Сертифікація і стандартизація у сфері туризму.
- Встановлення закладам розміщення, харчування та курортним закладам відповідної категоризації.
- Страхування туристів при здійсненні туристичних поїздок .
- Наймання працівників і соціальної гарантії за використання їх праці.
- Майнова відповідальність суб'єктів підприємництва за використання туристичних ресурсів.

Але варто продовжувати досліджувати організаційно-правові основи правові основи організації туристичного бізнесу в Україні, досліджувати законодавство задля злагодженої роботи і процвітання туристичної індустрії в майбутньому та для виявлення пріоритетів, особливостей та напрямків для створення програми розвитку туристичної діяльності на території України.

Список використаних джерел

1. Дядечко Л. П. Економіка туристичного бізнесу: навч. посіб. / Київ: Центр учбової літератури, 2007. 224 с.
2. Зігунова І. С. Значення державного регулювання у забезпеченні сталого розвитку туризму. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (Суми, 14-15 травня 2020 р.). Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 23-25.
3. Козловський Є.В. Правове регулювання туристичної діяльності: навч. посіб. Київ: ЦУЛ, 2015. 272 с.
4. Леоненко Н. А., Правовий механізм державного регулювання туристичної сфери України. *Публічне управління та митне адміністрування*. 2019. № 1 (20). С. 69-75. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2019-1-69-75>
5. Пивоварова Ю. В., Зігунов В. М. Формування стратегії розвитку туризму на території ОТГ (на прикладі Недригайлівської громади). *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Суми, 14 – 15 квітня 2021). – Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 57-59.
6. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 № 324/95-ВР. Дата оновлення: 14.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 17.10.2021).
7. Туристичний агент. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>.
8. Туристичний оператор. *Вікіпедія*. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki/>.

В. В. Бєседін, В. С. Косик

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ШЛЯХИ ЗАПОБІГАННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ ТУРИСТИЧНИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЇХНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Аналіз різноманітних шляхів запобігання конфліктів між туристичними підприємствами. Розглянемо причини виникнення та способи усунення конфліктів. Аналіз, який свідчить що виникнення конфлікту створено протистоянням та різними поглядами на ситуацію обох сторін.

Ключові слова: *конфлікт, конфліктна ситуація, туристичне підприємство.*

Анализ различных путей предотвращения конфликтов между туристическими предприятиями. Рассмотрим причины возникновения и способы устранения конфликтов. Анализ, свидетельствующий о том, что возникновение конфликта создано противостоянием и разными взглядами на ситуацию обеих сторон.

Ключевые слова: *конфликт, конфликтная ситуация, туристическое предприятие.*

Analysis of various ways to prevent conflicts between tourism enterprises. Consider the causes and ways to resolve conflicts. An analysis that shows that the conflict was created by confrontation and different views on the situation on both sides.

Key words: *conflict, conflict situation, tourist enterprise.*

Мета даної статті дослідити шляхи запобігання конфліктів між туристичними підприємствами.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанням вивчення конфліктних ситуацій в туристичному бізнесі займалися вітчизняні і зарубіжні науковці, такі як Бабосов Е. М., Бандурка А.М., Воронкова В. Г., Пелеха Ю.І, Кудін В.О.

Виклад основного матеріалу. Поняття конфлікт означає зіткнення різних інтересів, боротьба за цінності і претензії на певну посаду чи статус, протиріччя, протидія особистостей їх різні позиції та погляди, боротьба між собою, особливий тип взаємодії суб'єктів організації.

В умовах сьогодення конфлікти в туризмі, виникають досить часто, так як дана сфера тісно пов'язана з спілкуванням із клієнтами. В практичному значенні головною умовою виникнення конфліктів в туристичних підприємствах є порушення моральних норм стосунків у колективі та неприйнятне ставлення до клієнтів. До причин можна віднести байдужість та неухважність з боку працівників до клієнтів, погане обслуговування, некваліфіковане обслуговування в офісі. Слід зазначити, конфлікт у туристичних підприємствах може набувати різних форм, керівник повинен уміти аналізувати ситуацію, реагувати на конфлікт та управляти ним. У процесі спілкування між персоналом і клієнтом конфлікти виникають залежно від ситуації, тому працівники мають бути готові до правильної поведінки у конфліктних ситуаціях.

Конфлікти на підприємствах виникають у формі скарг між незадоволеним клієнтом і персоналом

Слід зазначити, що менеджер у будь-якій ситуації має бути стриманим та ввічливим. Необхідно вміти знайти до кожного відвідувача туристичного підприємства індивідуальний підхід. Керівник підприємства має проводити тренінги щодо удосконалення навиків спілкування працівників із клієнтами.

Також досить часто конфлікти виникають між співробітниками туристичних підприємств, що негативно впливає на ефективне функціонування підприємства. Така ситуація означає на те, що на підприємстві нездоровий психологічний клімат. Конфлікт, як складне соціальне явище, характеризується багатьма параметрами [1].

Кожне туристичне підприємство має свої особливості, принцип роботи, різноманітні підходи до роботи щоб як найкраще зацікавити клієнта. Тим самим конкурують між собою. Бажаючи створити кращі умови для співпраці з клієнтами. На підставі цього фактору і виникають конфліктні ситуації. Які приводить до розладу роботи.

Фахівці виділяють чотири основні стадії конфлікту.

➤ *виникнення конфліктної ситуації.* На цій стадії зароджується протиріччя між сторонами, яке може ще не усвідомлюватися

учасниками. Якщо конфлікт має наміряний характер, то протиріччя, що було в прихованій формі, загострюється із ініціативи однієї з сторін конфлікту.

- *усвідомлення конфліктної ситуації*. Сторони що конфліктують починають розуміти, що перебувають у конфліктних, суперницьких стосунках із відповідним емоційним станом. Поступово формується оцінка ситуації як конфліктної - визначаються причина, привід, склад учасників, перебираються варіанти дій та визначається оптимальний з них, приймається рішення на дію. Рішення може бути двох видів: усіляко попереджувати розвиток конфлікту, шукати компроміс, уникати конфліктної ситуації чи, навпаки, активізувати, загострити стон конфліктної ситуації. Тобто надати більш гострої форми і досягти перемоги в ній.
- *зовнішній вияв конфлікту*. Відбувається відкрите зіткнення сторін конфлікту, кожна з яких діє відповідно до своїх намірів та прийнятих рішень. Водночас робляться спроби блокувати дії суперника. Сторони можуть погодитись на компроміс, і тоді зіткнення набере форми переговорів, причому найбільш ефективний результат таких переговорів – взаємні поступки.
- *вирішення, завершення конфлікту*. На данному етапі учасники оцінюють наслідки своїх дій, дивляться на результат із раніше наміченою метою. Дивлячись на підсумки конфліктна, ситуація припиняється або ж розвивається далі. Якщо ж ситуація продовжується, то в такому випадку він заново проходить через другу, третю та четверту стадії, але вже на новому рівні та за різних обставин [2].

В наслідок конфлікту виникають стратегії її ведення, це наступальність або кооперативність. Наступальність – це наполегливість у реалізації власних інтересів, а кооперативність – це здатність враховувати інтереси іншого.

Якщо наступальність та оперативність об'єднуються, то можуть утворюватися такі взаємозв'язки:

- співпраця (висока наступальність і висока ко оперативність) - дії спрямовані на пошук рішення, що задовольняє обидві сторони, спільне обговорення розбіжностей;
- протистояння, протиборство (висока наступальність і слабка кооперативність) – прагнення наполягти на своєму шляхом відкритої боротьби, застосування примусу та інших засобів тиску;
- поступливість (слабка наступальність і висока ко оперативність) – орієнтованість на повне задоволення вимог партнера;

- уникнення (слабка наступальність і слабка ко оперативність) – прагнення вийти з ситуації, не поступаючись, але й не наполягаючи на своєму, утримуючись від суперечок, від викладення своєї позиції, уникаючи відповідальності за прийняте рішення;
- компроміс (середні значення наступальності і кооперативної) – прагнення врегулювати розбіжності, поступаючись у чомусь в обмін на поступки іншої сторони, прийняття «середніх» рішень, що задовольняють обидві сторони повною мірою.

В цілому правильною може бути кожна з цих стратегій, усе залежить від ситуації розвитку конфлікту. На жаль, люди мають тенденцію користуватися однією стратегією у всіх випадках життя, причому часто вважаючи протиборство єдиним засобом розв'язання конфліктної ситуації.

Шляхом запобігання конфліктів між туристичними підприємствами є попередження конфлікту. Це означає завчасно збагнути можливість його виникнення та усунути причину. Для цього потрібно пам'ятати, що людина, як правило, конфліктує в суб'єктивно значимій для себе ситуації, з якої не бачить іншого виходу. Щоб запобігти цьому, треба зрозуміти, чому дана ситуація така важлива для вашого партнера, чому вона викликає такі переживання.

Для того щоб не провокувати конфлікт, існують досить прості, але ефективні правила поведінки:

- при поганому настрої чи в момент роздратування обмежте спілкування;
- якщо відчуваєте, що зустріч із людиною чи ситуація можуть викликати у вас роздратування, завчасно підготуйтеся до такого контакту;
- керуйтеся здоровим глуздом і завжди обирайте розумну лінію поведінки;
- ваші слова та дії мають бути правомірними і зрозумілими для оточуючих;
- ні в якому випадку не потрібно прагнути принизити співбесідника, бо в цьому випадку дуже велика ймовірність отримати зворотну реакцію;
- не потрібно наполягати на тому, чого людина безсумнівно не може виконати.

Американський психолог Кеннет Томас виділив **п'ять основних підходів** до вирішення конфліктної ситуації:

- **суперництво.** Головна мета – нав'язати свою точку зору, вигідне для себе рішення іншою стороною. Застосовується в тому

випадку, якщо ваше рішення є конструктивним і несе в собі користь для колективу, організації. Або ж тоді, коли просто немає часу, щоб домовлятися.

- **компроміс.** Обидві сторони йдуть на поступки один одному, частково відмовляючись від своїх умов і претензій. Підходить для ситуації, коли опоненти знаходяться в рівних умовах, коли допустимо прийняття тимчасового рішення або є небезпека втратити все.
- **пристосування.** Відмова від своїх вимог у вимушеній або добровільній формі. Часто це відбувається через те, що одна зі сторін усвідомлює свою неправоту, хоче зберегти хороші відносини з опонентом або просто через несерйозність суперечки. Змусити прийняти таке рішення може усвідомлення неминучості поразки або втручання третьої сторони.
- **відступ.** Уникнення конфлікту, спроба вийти з нього при мінімальних втратах. Правда в результаті протистояння ніяк не вирішується. У кращому випадку - воно просто згасне. У гіршому - претензії будуть накопичуватися в прихованому режимі і потім виплеснутися в ще більш сильний конфлікт.
- **співробітництво.** Найбільш ефективний метод вирішення конфліктної ситуації. Полягає в конструктивному розборі проблеми, відношення до іншої сторони не як до суперника, а як до колеги. Спільний пошук кращого рішення [3].

Висновок. Узагальнюючи вищесказане треба відмітити, що у процесі діяльності туристичних підприємств за рахунок конкуренції виникають конфлікти між керуючими особами. Таким чином, конфлікт - складне психологічне явище, що може мати багато різновидів залежно від причин виникнення, кількості і складу учасників, форми вияву, результатів та ін. Але потрібно залишатися завжди людьми та вирішувати конфліктні ситуації злагоджено та мирно.

Список використаних джерел

1. Бабосов Е.М. Основы конфликтологии. М. Право и экономика, 1997. 392 с.
2. Бандурка А. М., Друзь В. А Конфликтология. Харьков, 1997. 351 с.
3. Воронкова В. Г. Управление людскими ресурсами: философські засади: навч. посіб. К.: ВД «Професіонал», 2006. 576 с.
4. Палеха Ю. І., В. О. Кудін Культура управління та підприємництва: навчально-методичний посібник. К.: МАУП, 2008. 96 с.

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В РОМЕНСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті досліджений потенціал бізнесу у Роменській територіальній громаді. Обґрунтовані питання, щодо вдосконалення розвитку бізнесу. Також розглянутий стан розвитку туризму, його перспективи, проаналізовані чинники розвитку та попиту. Стан туристичної індустрії цієї громади.

Ключові слова: туризм, розвиток бізнесу, громада, Роменська громада, туристичний потенціал.

В статье исследован потенциал бизнеса в Роменском территориальном обществе. Обоснованы вопросы по совершенствованию развития бизнеса. Также рассмотрен состояние развития туризма, его перспективы, проанализированы факторы развития и спроса. Состояние туристической промышленности этой общины.

Ключевые слова: туризм, развитие бизнеса, община, Роменская община, туристический потенциал.

The article explores the potential of business in the Romny territorial society. The questions of improving business development are grounded. The state of tourism development, its prospects are also considered, the factors of development and demand are analyzed. The state of the tourism industry of this community.

Key words: tourism, business development, community, Romny community, tourism potential.

Актуальність теми. Роменщина має великий інтерес для туристів. Цей край багатий своїми культурно-мистецькими традиціями, а також відомий історичними подіями. Саме тому перспективи туристського потенціалу бізнесу у Роменській територіальній громаді має гарний розвиток.

Дана тема буде досить актуальною, так як Роменська громада багата своїми традиціями та історичними подіями, це сприяє розвитку бізнесу цього товариства і велика частка українських туристів відвідує громаду із пізнавальною метою.

Мета даної статті полягає в аналізі стану та перспективу використання туристського потенціалу у розвитку бізнесу у Роменській територіальній громаді

Виклад основного матеріалу. Місто Ромен на сьогодні один із промислових центрів Сумщини. Поліграфічне обладнання, облицювальна цегла, нафтогазоустаткування, м'ясомолочні та борошняні вироби, одяг, взуття і гардинно-тюлеве полотно роменських підприємств широко відомі в Україні та за її межами. Історія Ромен досить багата та

нараховує багато історичних пам'яток, один із них є сіверянське городище «Монастирище», Святодухівський собор, вважається унікальним храмом і належить до найзначніших пам'яток українського бароко. Поряд із ним (на подвір'ї) розташована Василівська (тепла) церква. Це досить цікавий храм, який нагадує дзвіницю із трапезною. Скіфські кургани у Пустовійтівці, Пам'ятник останньому кошовому отаману П. Калнишевському, Гора Золотуха, пам'ятник свині, пам'ятник Тарасу Шевченку, Державний історико-культурний заповідник «Посулля» та ін.. [2]

Також Роменщина відома своїми музеями один із них – це Роменський краєзнавчий музей, має одну із найкоштовніших музейних колекцій в Україні. Тут зберігаються понад 40 000 історичних, культурних матеріалів не тільки Ромен, а й Посулля – історичної області на Сумщині. Також у музейному фонді знаходиться 10 000 фоліантів.

Роменський краєзнавчий музей був заснований майже 100 років тому – у 1919, а вже через рік, 28 листопада 1920, була відкрита перша експозиція для відвідувачів музею. Засновниками краєзнавчого музею у Ромнах стали український скульптор і кінорежисер Іван Кавалерідзе, археолог та професор Микола Макаренко, краєзнавець і перший директор краєзнавчого музею М. Семенчик. У 2007 році Роменський краєзнавчий музей увійшов до складу історико-культурного заповідника «Посулля». [5]

Найцікавішими експонатами у краєзнавчому музеї є скіфські старожитності та пам'ятки слов'янської доби, Євангеліє останнього кошового отамана Петра Калнишевського, ікона «Роменська Мадонна» Григорія Стеценка, оригінал Литовського статуту 1588 року і торбан (музичний інструмент) Тараса Шевченка.

Ромни – це місто, де гриміла козацька слава, тож тут є багато експонатів, які мають стосунок до цієї доби: різні козацькі монети, зброя, колекція справжніх козацьких люльок. Ромни – черговий доказ туристичного потенціалу Лівобережжя (та й України загалом). Щоб стати туристичним центром, цьому місту потрібна промоція й інфраструктура – історія й архітектура тут вже є. Іншими словами, туристичними об'єктами Ромни забезпечені. [2]

Досліджуючи цю громаду можна зазначити, що вона багата своїми історичними та культурними пам'ятками, що сприяє розвитку потенціалу цієї громади. На початку 20 століття у Ромнах було 12 православних церков, костьол, 4 синагоги – більшовицьку навалу пережили не всі. Крім згаданих вище храмів, у Ромнах збереглося ще два десятки пам'яток архітектури: житлові будинки,

гімназії, училища, банки... Місто має значний туристичний потенціал, але ж інфраструктура і промоція залишають бажати кращого. І таких міст в Україні сотні.

Славиться Ромен своїми талантами. Яскравий вклад в українську та світову науку внесли наші земляки-академіки: видатний фізик Абрам Йоффе; відомий хімік Василь Коршак; видатний фізик в галузі механіки, засновник американської школи з дослідження проблем теорії пружності і опору матеріалів Степан Тимошенко; терапевт Макс Губергріц; геолог і палеонтолог Олексій Борисяк; фізіолог Василь Чаговець та багато інших.

Значний внесок у розвиток науки продовжують робити наші видатні сучасники-земляки. В Україні - доктор геологічних наук, професор Дмитро Макаренко; доктор технічних наук, професор Юрій Стоян; доктор філологічних наук, професор Олександр Губар; доктор медичних наук Ніна Братусь; спеціаліст в області сільськогосподарських наук Петро Марченко. В Росії: кандидат економічних наук Валерій Зеленський; доктор медичних наук, професор Ольга Добромислова; академік, заслужений діяч науки Російської Федерації, головний невропатолог Санкт-Петербурга - Олександр Скоромець - фундатор премії, якою нагороджуються здібні учні школи його рідного села Анастасівки, сільських шкіл району, Сумського медичного училища. В Білорусі: доктор біологічних наук, професор Євген Черницький.[4]

Ромен – батьківщина відомих письменників: Бориса Антоненка-Давидовича; Зіновія Біленка; Олександра Грабини; Григорія Майфета; Володимира Суходольського, інших літераторів.

Літературне життя міста також невіддільне від славних імен Тараса Шевченка, Василя Капніста, Григорія та Василя Полетик, Пилипа Капельгородського, Павла Ключини, Олекси Ющенка; Миколи Бажанова.

ТУРИСТИЧНІ МАРШРУТИ (співпраця відділу культури міськвиконкому з туристичною фірмою «Ромен – ТУР – «Скіфія»)

Оглядові екскурсії по місту :

- «Ромен древній , вічно молодий «;
- «Козацькому роду нема переводу» (с. Пустовійтівка);
- «Роменська Мадонна»;
- «На батьківщині Президента « (с. Хоружівка)

Разом з тим складовою туристичного потенціалу міста є історико – культурна спадщина. Ромни нині нараховується 7 пам'ятників монументального мистецтва, 3 пам'ятки архітектури і містобудування, які стоять на республіканському державному обліку і 5, які стоять на

місцевому обліку. Велику групу серед пам'яток становлять братські могили воїнів Радянської Армії, що захищали або визволяли наше місто - 11, 2 могили Героїв Радянського Союзу, 1 могила Героя Соціалістичної Праці, 6 могил воїнів-інтернаціоналістів, 9 могил діячів української культури, літератури та мистецтва. Ще одна група – будинки, пов'язані з життям видатних земляків-діячів науки, культури і мистецтва, з історичними подіями в житті міста – 11 пам'яток. Цю групу, згідно рекомендацій науково-дослідного інституту теорії, історії і перспективних проблем радянської архітектури в м. Києві, можна збільшити ще приблизно на 20 об'єктів. До важливих пам'яток археології слід віднести городище «Монастирище» і ще 3 об'єкти. [2]

В місті збереглися пам'ятки історії, історії та культури всіх категорій і всіх типологічних груп (республіканської і місцевої категорій, пам'ятки містобудування і архітектури, історії, археології, монументального мистецтва). Фрагменти історичного середовища, а також природний і антропогенний ландшафт становлять собою самостійну цінність. Від Ромен минулих віків збереглися визначні архітектурні ансамблі: Святодухівський собор, міська дума, реальне та духовне училище, земська лікарня, археологічні пам'ятки. [3]

Висновки Проаналізувавши туристський стан розвитку бізнесу Роменської громади, можна зазначити, те що це місто багата своїми традиціями, пам'ятками, вона може розвиватися та рости, у Роменській громади є все для того щоб розвивати туристичний потенціал. Ромен зберіг славу культурно - мистецького і духовного центру.

Аналіз культурно-історичної спадщини дозволяє констатувати, що вікова історія країни була не тільки багата подіями, але вона залишила численними свідченнями у вигляді історичних міст, пам'яток історії та архітектури.

Список використаних джерел

1. Біржаков М.Б. Введення в туризм: Підручник. СПб, 2004
2. Сайт: <http://romny.osp-ua.info/druk.php?ch=6&fl=tourism>
3. Історія міст і сіл України: Сумська область. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1973.
4. Дейнека А. Памятники архитектуры Сумщины. – Х.: Прапор.
5. Тимень О.В. Краєзнавство і туризм у системі національної педагогічної освіти – 1998.

СУЧАСНИЙ СТАН ТА СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОГО РИНКУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті досліджено та висвітлено стан туристського ринку Сумської області та пріоритетні напрямки діяльності. Проведена оцінка стратегічних цілей та перспектив розвитку підприємств туристичної сфери.

Ключові слова: *туроператор, турагент, стратегічні напрямки розвитку.*

В статье исследовано и рассмотрено состояние туристического рынка Сумской области и приоритетные направления деятельности. Проведена оценка стратегических целей и перспектив развития предприятий туристической сферы.

Ключевые слова: *туроператор, турагент, стратегические направления развития.*

The article investigates and highlights the state of the tourist market of Sumy region and priority areas of activity. An assessment of strategic goals and prospects for the development of tourism enterprises.

Key words: *tour operator, travel agent, strategic directions of development.*

Постановка проблеми. Сумщина – край славної козаччини, легенд та історичних загадок, міст з тисячолітньою історією, недоторканою природою, широкими зеленими вулицями. Казкові ліси, безкраї лани, темні води Псла та кришталь Ворскли, луки повні духмяного різнотрав'я, кам'яні мури і фортеці, що вражають величчю та неповторні монастирі з унікальними іконами та фресками – все це Сумщина, славна Слобожанська земля, що має у своєму арсеналі як історико-культурні перли, так і до кінця не вивчені природні надбання. Безумовно усе вищезгадане формує потужний ресурсний потенціал, який варто використовувати для популяризації Сумської області на туристській ниві нашої країни. Та цей процес не можливий без підтримки місцевих туристичних операторів та агентств, які у свою чергу можуть розробляти регіональні тури та просувати особистий бренд області.

Мета роботи: дослідити склад туристського ринку Сумщини, сучасний стан і області функціонування та проаналізувати перспективні напрямки розвитку.

Виклад основного матеріалу. За офіційними даними Державної служби статистики України станом на 2019 рік загальна кількість обслужованих туристів становить 6,132 млн осіб, на 2020 рік 2,360 млн осіб. Показники 2020 року впали у 2,6 рази, порівняно з попереднім. Звісно, на таку негативну динаміку великою мірою вплинула коронавірусна хвороба (COVID-19). Детальні дані подані у таблиці 1. [2]

Таблиця 1. Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами.

	2019			2020		
	Усього	У тому числі обслуговані		Усього	У тому числі обслуговані	
		Туроператорами	Турагентами		Туроператорами	Турагентами
Юридичні особи						
Усього	5319952	3134115	2185837	1957410	1412851	544559
В'їзні (іноземні) туристи	83703	37896	45807	11773	8369	3404
Виїзні туристи	4786594	2759735	2026859	1758107	1275653	482454
Внутрішні туристи	449655	336484	113171	187530	128829	58701
Фізичні особи-підприємці						
Усього	812145	*	812145	402868	*	402868
В'їзні (іноземні) туристи	3137	*	3137	191	*	191
Виїзні туристи	738272	*	738272	367595	*	367595
Внутрішні туристи	70736	*	70736	35082	*	35082

Вищенаведені дані характеризують загальний стан туристського обігу у країні, тож доречно провести аналіз туристського ринку на обласному рівні. За офіційними даними Головного управління статистики у Сумській області, регіональний туристський потік має такий вигляд [3]:

Роки	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами	У тому числі		
		В'їзні (іноземні) туристи	Виїзні туристи	Внутрішні туристи
2018	16178	к	13050	К
2019	25919	-	19474	6445
2020	12004	-	9161	2843

к – Дані не оприлюднюються з метою забезпечення виконання вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації.

Проаналізувавши вищенаведені показники, можна зробити висновок, що динаміка є невтішною, при цьому чисельність виїзних туристів перевищує кількість внутрішніх у 3,2 рази.

Розглянемо загальну чисельність туристичних операторів та агентів у Сумській області. У звіті Держаної служби статистики України дані наступні:

- станом на 2019 рік кількість юридичних осіб 18, з них 3 туроператори та 15 турагентів, кількість турагентів фізичних осіб-підприємців - 86;
- станом на 2020 рік юридичних осіб 17, з них 2 туроператори та 15 турагентів, кількість турагентів фізичних осіб-підприємців становить 68. [3]

Тобто, станом на зараз, загальна кількість офіційних «гравців» регіонального туристичного ринку становить 85 операторів та агентів. Вони діляться між собою на 3 напрямки:

1. реалізують тури закордон;
2. реалізують тури по Україні;
3. поєднують два попередні напрямки.

Найуспішніші фірми по закордонним турам: «Dream Tour» (м. Суми), «Автограф» (м. Суми), «Ультра Тур» (м. Суми), «Аквамарин» (м. Шостка), «Сотік Тур» (м. Суми), «Раєва» (м. Суми), «Роскошный отдых» (м. Охтирка), «Море Туров» (м. Охтирка), «TOURS & TICKETS» (м. Ромни).

Фірми, що пропонують тури по Україні: «Рожева чайка» (м. Суми) одноденні та багатоденні екскурсії, «Золота Рив'єра» (м. Суми) тури пляжного відпочинку, «Континент Лайн» (м. Суми) пляжний відпочинок, «Магазин Горящих Путівок» (м. Суми) пляжний відпочинок та шкільні екскурсійні тури, «На Набережній» (м. Суми) пляжний відпочинок та шкільні екскурсійні тури, «Клеопатра» (м. Суми) пляжний відпочинок, Центр «Відчайдухи» (м. Суми) організація турів активного відпочинку.

Важливо проаналізувати головні фактори впливу на розвиток туристичного ринку та туристських підприємств. Кіптенко В. К. зазначає, що середовище розвитку туристичної фірми поділяється на мікросередовище, або робоче середовище, тобто безпосереднє оточення та макросередовище – ділове оточення, загальне середовище. [4]

Інший автор, а саме Цьохла С.Ю. класифікує фактори впливу за характером, напрямом, ступенем та результатами впливу; а також виділяє чотири групи зовнішніх чинників впливу на розвитку туристичної індустрії: політичні, економічні, соціально-демографічні та науково-технічні. [6]

На основі класичної теорії розподілу факторів, проведемо аналіз деяких із них.

Чинники опосередкованого впливу:

- стан економіки (рівень інфляції, ВВП);
- державна політика у галузі туризму (рівень Державного регулювання та підтримки туризму);
- бюджетна та податкова політика;
- екологічний стан, тощо.

Чинники прямого впливу:

- стан туристичної інфраструктури;

З кожним роком стан туристичної інфраструктури, а саме закладів розміщення та харчування, транспортного забезпечення, розважальних закладів виходє на якісно новий рівень, що безумовно підвищує якість надання послуг, оскільки матеріально-технічна база, з якою працюють оператори та агенти, має неабияке значення.

- споживачі туристичних послуг (потреби, рівень доходів, купівельна спроможність);

Головним орієнтиром функціонування фірм туристського ринку є цільова аудиторія, тому важливо розуміти їхні потреби та можливості. Так номінальний рівень доходів населення знизився на 4,5%, порівняно з попереднім роком, а ціни на споживчому ринку, за даними Держстату, зросли на 2,7% порівняно з початком року, при цьому ціни на відпочинок і культуру знизилися на 0,7%.

- стан рекреаційних ресурсів;

Наша країна має різноманітні рекреаційні ресурси та потужний потенціал на подальший розвиток, а це вагоме джерело економічного розвитку країни. Але велика частка абсолютно унікальних об'єктів, знаходяться у неналежному стані, на мають необхідної інфраструктури, не можуть приймати туристів.

- стан конкуренції у галузі;

Не зважаючи на нестабільну ситуацію на ринку, рівень конкуренції залишається високим, оскільки наймасовіші ніші туристичного функціонування вже зайняті операторами та агентами, які багато років поспіль працюють за даними напрямками.

На сьогодні в Сумській області наявні всі необхідні умови для розвитку туристичної індустрії: природні умови, історико-культурне надбання, природно-заповідний фонд та людські ресурси. Та цей потенціал досі не розкрито у повному обсязі. Значною мірою це відбувається через те, що є невелика кількість фахівців, які могли б зайнятися розробкою регіональних туристських маршрутів. Саме тому одним з важливих завдань є підготовка висококваліфікованих фахівців у сфері туризму з новим економічним мисленням, із глибокими та

різносторонніми професійними навичками та вміннями, здатних до постійного оновлення та поповнення знань, із досконалим володінням інформацією щодо регіональних аспектів туризму [1, с. 32].

Проте сьогодні чи не найбільший вплив на туристські потоки та розвиток внутрішнього туризму, а відповідно й функціонування туристичних підприємств впливає ситуація з перебігом коронавірусної хвороби COVID-19. За останні два роки на тлі карантинних обмежень українці значно більше подорожують Україною, через обмежений список приймаючих країн та дискомфортні умови в'їзду (тестування, вакцинація, самоізоляція). Підвищення чисельності подорожуючих країною фіксують експерти, туроператори, і навіть компанії мобільного зв'язку, які визнають аномально велику кількість абонентів на українських курортах. Проте, за словами Ігора Голуба, голови Всеукраїнської асоціації туроператорів, внутрішній туризм не може замінити закордонний, через у середньому вищі ціни та досить часто гірший сервіс, ніж у популярних туристичних країнах. [5]

Така ситуація на туристському ринку сприяє розвитку туроператорів та агентів, які займаються внутрішнім туризмом різних напрямків – пляжний відпочинок, екскурсії, тури активного відпочинку тощо; та значно підриває функціонування фірм зосереджених на реалізації закордонних турів.

Для успішного функціонування на туристичному ринку Сумської області, варто освоювати нішеві напрямки туризму, пропонувати якісний рівень обслуговування, бути мобільним, оперативно вирішувати проблеми та обробляти запити, оскільки все частіше споживачі відходять від звичних напрямків та схем відпочинку.

Висновки. На туристському ринку Сумської області представлені як туристичні оператори, так і агенти. Їх основними напрямками функціонування є пляжний відпочинок за кордоном, пляжний відпочинок на узбережжі Чорного та Азовського морів, екскурсійні тури по Україні та області для дорослих та школярів, тури активного відпочинку.

Туристський ринок розвивається під постійним впливом чинників, що мають як позитивні, так і негативні наслідки. А виключним фактором за останні два роки став перебіг обмежень пов'язаних з епідеміологічним станом у світі, і зокрема в Україні та регіоні.

Наразі світовий туризм змінюється та стає інноваційним – більше безконтактних технологічних рішень, акцент на безпеці, дбайливе ставлення до навколишнього середовища. А отже і Україні, у якій туристична галузь ще на етапі розвитку та формування, варто активно переймати світові тенденції, і разом з тим на якісно новий рівень вийде функціонування туристичних операторів та агенцій.

Список використаних джерел

1. А. С. Нога, В. М. Зігунов. РОЗВИТОК РЕГІОНАЛЬНОГО ТУРИЗМУ НА СУМЩИНІ. Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернетконференції. Стан та перспективи сучасного туризму. Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 182.
2. Державна служба статистики України. URL:<http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Головне управління статистики у Сумській області. URL:<http://sumy.ukrstat.gov.ua/?menu=126&level=3>
4. Кіптенко В. К. Менеджмент туризму: підручник. Видавництво «Знання», 2010. 502 с.
5. Непочатенко В. О. COVID-19 і туризм: аналіз ситуації та економічні шляхи виходу з кризи. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2020. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua>
6. Цюхля С. Ю. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. Серия «Экономика и управление». 2009. Том 22 (61), №2. С.373-380. URL:https://tourlib.net/statti_ukr/cjohla.htm

Є. І.Галушкіна, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В ОХТИРСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті досліджено туристський потенціал у розвитку бізнесу в Охтирській територіальній громаді. Проаналізовано туристські ресурси громади. Визначено тенденції, проблеми, перспективи використання туристських ресурсів Охтирської територіальної громади.

Ключові слова: туризм, розвиток, проблеми, туристський потенціал, туристські ресурси, Охтирська територіальна громада.

В статье исследован туристский потенциал в развитии бизнеса в Ахтырской территориальной общине. Проанализированы туристские ресурсы общества. Определены тенденции, проблемы, перспективы использования туристских ресурсов Ахтырского территориального общества.

Ключевые слова: туризм, развитие, проблемы, туристский потенциал, туристские ресурсы, Ахтырская территориальная община.

The article explores the tourist potential in business development in the Okhtyrka territorial community. The tourist resources of the community are analyzed. Trends, problems, prospects of using tourist resources of Okhtyrka territorial community are determined.

Key words: tourism, development, problems, tourist potential, tourist resources, Okhtyrka territorial community.

Виклад основного матеріалу. Охтирська територіальна громада розташувалась у південній частині Сумської області і межує з Харківською та Полтавською областями.

У складі громади 11 населених пункти: 1 місто (Охтирка) і 10 сіл: Будне, Велике Озеро, Залужани, Климентове, Козятин, Піски, Поділ, Пристань, Сосонка, Стара Іванівка.

Сьогодні місто приваблює туристів з різних куточків України та СНД своєю архітектурою та мальовничим рельєфом. І хоча цей населений пункт не може похвалитися таким колоритом, як, наприклад, Львів, немає такого достатку пам'яток, як у столиці, чи стільки позитиву, як в Одесі. У будь-якому випадку, Охтирка характеризується неповторним шармом. Особливу увагу слід звернути на різноманітну і вражаючу архітектуру міста, а особливо церков і соборів.

В Охтирській територіальній громаді є один собор та 5 церкв.

Свято-Покровський собор (1753-1768) - пам'ятка архітектури XVIII ст. загальнодержавного значення, включений до списку «Семи чудес Сум». Це центральна будівля Покровського архітектурного комплексу. Поруч із собором розташовані дзвіниця 1774-1784 рр. з церквою Введення Пресвятої Богородиці в 1-му ярусі та церквою Різдва Христового. XIX століття Собор збудовано на місці явлення Охтирської чудотворної ікони Божої Матері. Архітектор - Бартоломей Растреллі. Архітектурний стиль церкви став своєрідним прикладом у будівництві кам'яних та дерев'яних храмів у багатьох містах Слобідської України.

Церква Успіння Пресвятої Богородиці – перша кам'яна споруда в місті. Церкву збудував на піднесеному правому березі річки Охтирки у 1738 році охтирський полковник і старшина Олексій Леонтійович Лесевицький. У плані церква була двоярусною, однокупольною, хрестоподібною. У нижньому ярусі була тепла церква. До будівництва Покровського собору це була соборна церква міста.

Спасо-Преображенська церква – це мурована одnobанна церква, розташована в історичному центрі в межах колишньої фортеці. Це важливий архітектурний акцент у забудові центральної вулиці міста – Незалежності. Кам'яна церква збудована на кошти охтирських купців у 1907 році за проектом 1902 року Харківського єпархіального архітектора Володимира Немкіна, останнього розібрано в 1910 році). Спочатку церква мала високу двоярусну дзвіницю над західним притвором, втрачену в 1930-х роках. Будівля виконана в стилістичних формах тодішнього офіційного «русько-візантійського» стилю.

Церква Іоанна Мироносиця, кам'яна споруда 1812 року, є зразком класицизму. Богослужіння в церкві велося за радянських часів. Ікона Святої Трійці на зовнішній стіні храму однолітка церкви. Церква Іоанна Мироносиця збудована у 1812 р. Автор споруди невідомий. Церква та дзвіниця, що стоїть окремо, утворюють архітектурний ансамбль, якому притаманні класична частина та логіка форм.

Церква Георгія Побєдоносця (Юр'євська церква) – кам'яний храм, збудований у 1905 році, архітектор – Микола Комарницький. Основний матеріал – темно-червона цегла. Церква однокупольна, хрестовина, поєднує в собі риси візантійської та романської архітектури, що робить її монументальною та величною. Будинок представлений одним поверхом, із заходу до нього примикає дзвіниця. Яруси церкви розділені на 12 і 8-гранні основи, що виростають одна з одної, додаючи елемент легкості.

Церква Архистратига Михаїла – унікальна в об'ємно-плановому та архітектурному рішенні споруда, яка не має аналогів у Сумській області. Будувався з 1884 по 1900 рік за проектом харківського архітектора Володимира Немкіна поряд із однойменним дерев'яним храмом. Стара дерев'яна Михайлівська церква на Гусинці, збудована у 1775 році, була найстарішою пам'яткою Охтирської групи. Михайлівська церква є виключно оригінальним архітектурним твором епохи пізнього історизму, в якому базилікальна планово-просторова композиція досить органічно поєднується з неоруськими архітектурними формами.

В Охтирській територіальній громаді в місті Охтирка з 1952 року функціонує міський краєзнавчий музей. Музей є центром вивчення історико-культурної спадщини рідного краю. Працює три постійно діючих експозиції: «Фауна рідного краю», «Історія Охтирщини», «Охтирка в окупаційний період» та виставкова зала.

Громада має 5 архітектурних пам'яток:

1. Районий будинок культури (Народний дім) – архітектурна пам'ятка характерний зразок громадської будівлі повітового міста Лівобережної України початку ХХ століття, архітектурна пам'ятка місцевого значення, побудована на кошти охтирчан. Перший культурно-освітній заклад міста, зведений на честь 50-ти річчя відміни кріпосного права у 1914 році. Автор будівлі – уродженець Охтирки, інженер-будівельник залізничних доріг, архітектор Василь Яковлєв.
2. Перша електростанція – будівля електростанції збудована у 1909 році. Автор будівлі – уродженець міста Охтирка, інженер-будівельник залізничних доріг Василь Яковлєв. Архітектурний ансамбль складається із 3 зблокованих об'ємів різного призначення і архітектури. Головний за значенням – двоповерховий об'єм адміністративно-ділової частини комплексу, виконаного на основі елементів романської архітектури і модерну. Нині використовується як сервісний центр «Філії Охтирський РЕМ».
3. Споруда Малою народною училища – рідкісний зразок навчальної споруди пізнього провінційного класицизму, збудована у 1813 році.

Мурована з цегли одноповерхова будівля міститься на північному боці Успенської площі. Має одноповерховий симетричний корпус з чотириколонним портиком тосканського ордера. З 1989 року є пам'яткою архітектури місцевого значення

4. Чоловіча гімназія – архітектурна пам'ятка кінця XIX століття. Збудована невідомим автором у 1885 році у два поверхи. Пластика будівлі вирішена за допомогою декоративної цегляної кладки із облицьованої цегли, носить риси «цегляного» стилю. Архітектура підкреслює громадський характер будівлі. Після Другої світової війни в цьому приміщенні розташувалося педагогічне училище, яке в 50-роки перевели в Глухів, а на його місці у 1956 році заснована школа-інтернат, яку досить тривалий час очолював Заслужений учитель України Борис Іванович Вавенко. Завдяки йому на території гімназії є єдиний в Сумській області планетарій.
5. Жіноча гімназія – архітектурна пам'ятка місцевого значення кінця XIX – початку XX століть. Архітектор Томпсон спроектував для неї спеціальне одноповерхове цегляне приміщення, над яким пізніше збудували другий поверх. У гімназії працювали 10 вчительок і класних дам. Гімназисткам викладали алгебру, геометрію, тригонометрію, фізику, географію, історію, космографію, чистописання, природничу історію, російську, німецьку, латинську і французьку мови. Проводилися уроки малювання, співів, гігієни та гімнастики. Крім цього вивчали педагогіку і методику викладання арифметики та російської мови. 1 серпня 1924 року в приміщенні гімназії розмістилася середня школа №1 (нині Охтирська загальноосвітня школа I–III ступенів № 1).

Так як в громаду входить 1 місто і 10 сел, то всі заклади розміщення, харчування, відпочинку та розваг зосереджені в місті Охтирка.

- **Котедж-парк «Славна»** – база відпочинку, яка має на своїй території пляж, вихід до річки, бесідки, котеджі, лазню, ресторан, автомобільну парковку, безкоштовний Wi-Fi.
- **Ресторан, кафе «Тет-а-тет»** запропонує страви на будь-який смак, а також приємний відпочинок поблизу фонтану, дитячого майданчику.
- **Бар, ресторан «Прага»** пропонує страви на будь-який смак, каву на терасі.
- **Кафе «Фідель»** пропонує страви японської кухні, смачну піцу.
- **Бар «Стейк-Бар»** пропонує страви європейської та української кухні, різноманітні види стейків.

- *Кафе «Монплезір»* пропонує страви європейської та української кухні.
- *Кафе «Тетріс»* пропонує страви європейської кухні.
- *Кофейня «Маначино»* пропонує широкий вибір чаю та кави з різними смаками, цікаве дозвілля.
- *Готель «Дубрава»* – невеликий готель з двомісними номерами.
- *Готель «Прага»* – міні-готель з двомісними номерами.
- *Готель «Палац»* – готель в центрі міста з одно- та двомісними номерами.
- *Нічний клуб «Палац»* – розважальний клуб, у якому представлені різні програми та конкурси, виступи DJ.

Щодо транспортного сполучення, то Охтирка має досить не погане проміщення. До міста можна дістатись, як потягом, так і автомобілем або автобусом. Але пасажирські потяги далекого сполучення по ст. Охтирка відсутні. До Охтирки потягом можна дістатися з міст Суми, Харків, Тростянець. Залізничний вокзал знаходиться поза містом. Дістатись до центру міста можна маршрутними таксі

Перспективним напрямом щодо покращення туристської привабливості Охтирської територіальної громади були б зміни вектору в сторону відкриття нових туристських дестинацій, покращуючи атрактивність та привабливість в цілому.

Висновки. Отже, Охтирська територіальна громада має не реалізований потенціал для розвитку різних видів туристичного відпочинку. А для того, щоб громада не втратила свої багаті рекреаційнотуристичні ресурси, потрібно приділяти значну увагу природно – заповідному фонду області, збереженню пам'яток архітектури, історико-культурній спадщині.

Якщо посприяти виправленню недостатньої забезпеченості висококваліфікованими туристськими кадрами регіону, особливо сільських місцевостей ОТГ, підвищити низький рівень упровадження новітніх технологій, розвинути брендування територій громад області, то Охтирська територіальна громада, може мати досить непогані перспективи для розвитку туристського бізнесу.

Список використаних джерел

1. Корнус А. О., Удовиченко І. В., Леонтєва Г. Г., Удовиченко В. В., Корнус О. Г. Географія Сумської області: природа, населення, господарство. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2010. 184 с.
2. Ілляшенко С. М., Щербаченко В. О. Аналіз потенціалу ринку туристичних послуг Сумської області. Вестник національного технічного університету «ХПІ». 2012. № 14. С. 65 – 77
3. Туристична привабливість Сумщини. Дайджест. Сумська обл. універс. наук. б-ка. Уклад. Т. М. Грищенко. Суми. 2019. 36 с.
4. URL: <https://okhtyrkamr.gov.ua/>

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ В ЕКОНОМІЧНІЙ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Досліджено особливості туристичної політики в Україні та Сумській області. Висвітлено основних напрямків туристичної політики в Україні.

Ключові слова: туризм, туристична політика, регіон, туристичний потенціал.

Исследовано особенности туристической политики в Украине и Сумской области. Освещены основные направления туристической политики в Украине.

Ключевые слова: туризм, туристическая политика, регион, туристический потенциал

Peculiarities of tourism policy in Ukraine and Sumy region are studied. The main directions of tourism policy in Ukraine are highlighted.

Keywords: tourism, tourist policy, region, tourist potential.

Постановка проблеми. Оскільки в наш час економіка України спрямована на інтеграцію з Європою та повне проникнення української продукції на світовий ринок, виключенням не є і надання туристичних послуг. Тож для того щоб підняти показники розвитку туризму в порівнянні з іншими країнами нашої державі потрібно реформувати основні напрями туристичної політики.

Туристична політика виступає складовою цілого комплексу державної політики, що реалізується по всій території нашої держави [2]. Проте найбільші зв'язки виражені на регіональному рівні. Основними напрямками державної політики в галузі туризму є захист прав туристів, інтересів виробників вітчизняного туристичного продукту і підтримка внутрішнього і в'їзного (іноземного) туризму. Зміна підтримки туризму може залежати від інвестиційних компаній, витрат на розвиток туристичної сфери (підготовка кадрів, реклама), а також від вкладень в наукову роботу.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженням особливостей туристичної політики в Україні в цілому та і її регіонах присвячені роботи численних вітчизняних вчених [2, 3, 5, 6, 8]. Зокрема розвиток державної туристичної політики та його теоретичні аспекти досліджено в роботах [5, 6], роботи [3, 5] присвячені державному регулюванню туристичної політики, а в дослідженні [8] висвітлено стратегії розвитку туризму в регіонах.

Виклад основного матеріалу. Україна розташована у центрі Європи та має всі умови для належного розвитку економіки за рахунок туризму, проте суттєво відстає від провідних держав світу за рівнем

розвитку туристичної інфраструктури та якості туристичних послуг. Значний вплив на стримування розвитку даної галузі має пандемія COVID-19 та пов'язані з нею карантинні обмеження, однак фінансово-економічна криза 2008-2009 років зокрема мала негативний вплив на структуру туризму та шляхи реалізації внутрішньодержавних туристичних аспектів. За період 2014-2016 роки фактично в двічі зменшився туристичний потік іноземців до нашої країни. Проаналізувавши дані Державної Служби статистики України було встановлено, що за період 2017-2019 рр. частка в'їзних (іноземних) туристів значно збільшилася, проте у 2020 році ці показники знову пішли на спад.

Так у 2020 році Україну відвідало лише 11964 туристів, натомість домінували внутрішні туристичні переміщення та виїзд із території держави, що говорить про від'ємні показники туристичної продукції (таблиця 1) [9].

Аналізуючи дані таблиці 1, очевидно, що кількість внутрішніх туристів була найвищою у період 2010-2012 рр. За останні п'ять років лідирує 2019 рік з показником понад 520 тис. туристів.

Таблиця 1.

Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, за видами туризму в 2010-2020 роках, осіб [1]

	Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами, усього	У тому числі		
		в'їзні (іноземні) туристи	виїзні туристи	внутрішні туристи
2000	2013998	377871	285353	1350774
2001	2175090	416186	271281	1487623
2002	2265317	417729	302632	1544956
2003	2856983	590641	344332	1922010
2004	1890370	436311	441798	1012261
2005	1825649	326389	566942	932318
2006	2206498	299125	868228	1039145
2007	2863820	372455	336049	2155316
2008	3041655	372752	1282023	1386880
2009	2290097	282287	913640	1094170
2010	2280757	335835	1295623	649299
2011	2199977	234271	1250068	715638
2012	3000696	270064	1956662	773970
2013	3454316	232311	2519390	702615
2014	2425089	17070	2085273	322746
2015	2019576	15159	1647390	357027
2016	2549606	35071	2060974	453561
2017	2806426	39605	2289854	476967
2018	4557447	75945	4024703	456799
2019	6132097	86840	5524866	520391

Натомість кількість виїзних туристів постійно збільшується, що може говорити як про від'ємне сальдо міграцій так і про зростання показників міжнародного туризму. Стрімке зростання після 2017 року можна пояснити підписання договору між Україною та ЄС так званого «Режиму без віз», що дозволяє перебувати у будь-якій країні Європейського Союзу протягом 90 днів без оформлення візи.

Загострення кризових явищ у сфері туризму та курортів свідчить про необхідність удосконалення державної політики у зазначеній сфері, пріоритетів і принципів її реалізації, повноважень і компетенції суб'єктів туристичної діяльності, впровадження ефективних організаційно-правових, економічних, інформаційних механізмів розвитку сфери туризму та курортів як високорентабельної галузі національної економіки.

Серед основних напрямків туристичної політики України виділяють [2]:

- Створення оптимальних умов для раціонального використання вільного часу туристів, що може розширити специфіку напряму туристичної діяльності. Важливим аспектом також є ознайомлення з історичною та культурною спадщиною, а також із природними рекреаційними ресурсами.
- Запровадження раціонального природокористування та пропаганда збереження туристичних ресурсів, а також розвиток туризму, як однієї з основних галузей економіки України, для розвитку її третинного сектору.
- Корегування роботи фінансово-кредитних, митних та прикордонних служб, для забезпечення стимулювання розвитку туризму в межах держави та міждержавного простору.
- Вдосконалення нормативної та правової бази в туристичній галузі, що регулюється чинним законодавством нашої держави відповідно до міжнародних норм та правил.
- Створення оптимального середовища для захисту прав України в галузі туризму на світовому ринку туристичних послуг.
- Становлення співробітництва із іншими державами та світовими туристичними організаціями, зокрема, що мають найбільший вплив на глобальний туристичний попит. Створення новіших стратегій співробітництва та укладання договорів з популярними туристичними компаніями.
- Сприяння конкурентній спроможності українським туристичним послугам на світовому ринку.

- Запровадження туристичної звітності, для суб'єктів, що зайняті у туристичній галузі.
- Розробка туристичних програм для зацікавлення зарубіжних інвесторів. Зокрема шляхи реалізації та популяризації туристичного бренду.
- Створення системи сертифікації та ліцензування в туристичній сфері.
- Формування алгоритму управління державними рекреаційними ресурсами.
- Підтримка важливих туристичних центрів в межах України.
- Запровадження пільгових умов для організації туристичної та екскурсійної роботи серед дітей, підлітків, молоді, інвалідів та малозабезпечених верств населення.
- Організація та розвиток системи наукового забезпечення галузі туризму, підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації туристичних кадрів.

Сумська область має значний туристичний потенціал та перспективи розвитку туристичної галузі, завдяки унікальним історичним, культурним та природним об'єктам. На Сумщині нараховують близько 3465 пам'яток, що відносяться до історико-культурної спадщини, серед них є не тільки унікальні на регіональному рівні, але і неповторні на державному. Так на державному обліку знаходиться 367 пам'яток, з них 5 – національного значення. Проаналізувавши список найважливіших історичних поселень України 15 знаходиться в межах Сумського регіону, а саме: Ворожба, Ромни, Путивль, Білопілля, Низи, Охтирка, Вороніж, Кролевець, Глухів, Конотоп, Суми, Тростянець, Серединна-Буда, Терни, Лебедин [5].

Проте маючи значні історико-культурні, природно-заповідні, археологічні, архітектурні та рекреаційні послуги, туризм Сумської області не є конкурентноспроможним на міжнародному туристичному ринку та потребує негайного покращення якості туристичних послуг та залучення інвестицій для його розбудови. Станом на 2020 рік в межах Сумської області нараховують лише 2 туроператора, 15 турагентів та 68 турагентів ФОП. Протягом останніх років постійно спостерігалось зменшення кількості туроператорів та турагентів на Сумщині, для порівняння у 2017 році було зареєстровано 6 туроператорів та 51 туристичний агент [6].

Природно-рекреаційний потенціал області значний: лісами та чагарниками зайнято 17 % території. У північних районах переважають мішані ліси (сосна, дуб, береза), у центральних районах – острівні ліси

(липа, клен, ясен), трапляються дубові гаї. За винятком ділянки цілинного степу «Михайлівська цілина» (входить до Українського степового заповідника), усі степові простори розорані. Баси – кліматичний курорт лісостепової зони, розташований за 7 км від Сум на великому масиві хвойно-листяних лісів уздовж р. Псел. На території області розташовано багато об'єктів і територій природно-заповідного фонду, як от «Михайлівська цілина», заказники, дендропарк, заповідні урочища [5].

Основними туристичними маршрутами Сумщина є: «Рекреація водна подорож на байдарках по р. Псел», «Золоте намисто Сумщини», «Сумщина слобідська» та «Слобожанські мандрівники». Ці маршрути не користуються значною популярністю серед туристів, адже вони розроблені давно та є недоречними для повторювань.

За даними державної служби статистики України станом на 2020 рік нараховувалось лише 4199 обслуговуваних туристів в межах Сумської області, з них 1861 виїзних туристів та 2338 внутрішніх туристів [1]. Такі малі показники говорять, про те що реформуванням туристичної галузі Сумщини необхідно займатися вже зараз. Проблема мою є і нерозвиненість туристичної інфраструктури у межах регіону. Кількість готелів в регіоні незначна, а ті що наявні є маломісткими. У районних центрах існує проблема відсутності хостелів, що є досить популярними серед молоді. Загалом нараховують близько 37 готелів та близько 850 закладів харчування.

Важливим туристичним об'єктом Сумщини є Національний природний парк «Деснянсько-Старогутський», що має дві бази відпочинку: «Деснянка» та «Боровичанка». Зручним є те що бази функціонують весь рік. Територія має значний рекреаційний потенціал завдяки збереженій заплаві р. Десни. Весь рік територія приваблює рибалок, грибників, мисливців, любителів водного відпочинку та екологічно чистої місцевості.

На території Сумщини збереглися унікальні природні об'єкти, серед них: ботанічна пам'ятка природи «Яблуня-колонія», незаймана ділянка українського степу «Михайлівська цілина», ландшафтний парк «середньосеймський», пам'ятка природи загальнодержавного значення «Озеро Шелехівське».

Мало розвинені в межах регіону зелений, промисловий та діловий туризм. В області функціонує туристичний кластер «Посулля», до його складу входять п'ять агросадиб. Даний тип туризму наразі набуває значного поширення, адже він несе в собі національний підтекст українського народу та його духовні традиції. Залишається проблема

тільки у актуалізації сільського туризму та налаштування необхідних умов для його реалізації [7].

Гострою проблемою для Сумської області є відсутність власного туристичного бренду, що дозволить популяризувати внутрішньо-регіональний туризм. Варто створити власний індивідуальний туристичний бренд Сумщини з усіма його унікальними об'єктами, показовістю на високоякісні туристичні послуги та належною якістю.

Тож відповідно до Програми сталого розвитку туризму в Сумській області на 2018-2022 роки шляхами і засобами розв'язання проблем туристичної галузі у межах регіону є [9]:

1. Розвиток туристичної інфраструктури, підвищення якості туристичного обслуговування та покращення туристичного сервісу;
2. Створення якісного туристичного продукту, що здатний повністю задовольнити попит туристів;
3. Підвищення якості науково-методичного та кадрового забезпечення туристичної галузі;
4. Реалізація масштабної маркетингової компанії з метою популяризації сумського туристичного бренду та туристичного іміджу;
5. Підтримка розвитку перспективних видів туризму;
6. Створення сприятливих умов для інвестування.

Отже, в наш час Україна проходить період кононокризи, що вплинула також і на особливості ведення туристської політики в межах країни. Протягом 2020 року в нашій державі, як в у всьому світі спостерігається падіння туристичної діяльності у порівнянні з попередніми роками. Стан туристичного бізнесу в Сумській області знаходиться в депресивному стані, попри наявність значного туристичного потенціалу регіону.

Список використаних джерел

1. Державна служба статистики України. 1998-2021. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 17.11.2021).
2. Друк В.В. Особливості політики держави у сфері гірського туризму. Державне управління удосконалення та розвиток. Вип.5, 2012.
3. Зігунова І. С. Значення державного регулювання у забезпеченні сталого розвитку туризму. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції*. Суми, 14-15 травня 2020 р. Суми. ФОП Цьома С. П. 2020. С. 23-25.
4. Корнус А. О., Удовиченко І. В., Леонтєва Г. Г., Удовиченко В. В., Корнус О. Г. Географія Сумської області: природа, населення, господарство. Суми: ФОП Наталуха А. С., 2010. 184 с.
5. Михайліченко Г. І. Вектори сучасних трансформацій системи державного регулювання інноваційного розвитку туризму. *Інноваційна економіка*, Вип.7, 2012. С. 39-45.
6. Парфіненко А.Ю. Сутність поняття «туристична політика держави»: теоретичний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*.

- Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм», 2013. №1042. С.119-123.
7. Програма розвитку Центру культури і дозвілля на 2020-2025 роки. URL: <https://ldol-gromada.gov.ua/viddil-kulturi-ta-turizmu-16-51-20-14-12-2020/> (Дата звернення 15.10.2021).
  8. Пивоварова Ю. В., Зігунов В. М. Формування стратегії розвитку туризму на території ОТГ (на прикладі Недригайлівської громади). *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. м. Суми, 14 – 15 квітня 2021. Суми. ФОП Цьома С. П. 2021. С. 57-59.
  9. Стратегія регіонального розвитку Сумської області на 2021-2027 роки. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2020/12/strategiya-regionalnogo-rozvytku-sumskoyi-oblasti-na-2021-2027-roky.pdf> (Дата звернення 16.10.2021).

Ф. І. Косяченко, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОГО БІЗНЕСУ У СУМСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті розглянуто стан та перспективи розвитку екскурсійного бізнесу у Сумській територіальній громаді. Розкрито туристський потенціал громади для розвитку екскурсійного бізнесу. Проаналізовано умови, що сприяють розвитку даної галузі в територіальній громаді.

Ключові слова: туризм, туристський потенціал, екскурсія, екскурсійний бізнес, розвиток, перспективи.

В статье рассмотрены состояние и перспективы развития экскурсионного бизнеса в Сумской территориальной общине. Раскрыт туристский потенциал общины для развития экскурсионного бизнеса. Проанализированы условия, способствующие развитию данной отрасли в территориальной общине.

Ключевые слова: туризм, туристский потенциал, экскурсия, экскурсионный бизнес, развитие, перспективы.

The article considers the state and prospects of excursion business development in Sumy territorial community. The tourist potential of the community for the development of the excursion business has been revealed. The conditions that contribute to the development of this industry in the local community are analyzed.

Key words: tourism, tourist potential, excursion, sightseeing business, development, perspectives.

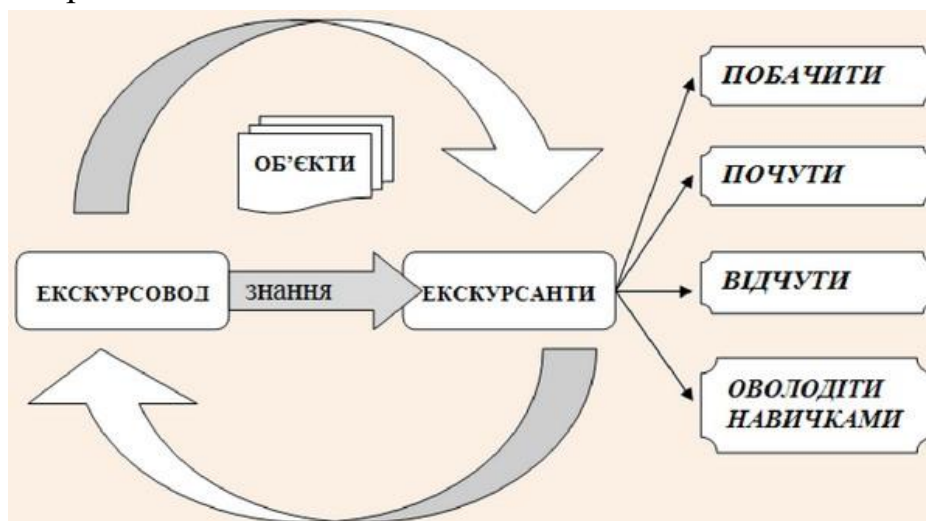
Постановка проблеми. В умовах розвитку внутрішнього туризму у населення виникає необхідність у задоволенні рекреаційних потреб: духовних, естетичних, інформаційних. Утілити рекреаційну діяльність людини допомагають екскурсії. Тому на порядку денному стоїть питання розвитку екскурсійного бізнесу у Сумській територіальній громаді.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед учених, які

досліджували дану тему можна виділити: І. М. Чегайда, С. В. Грибанова, В. К. Бабарицька, М. М. Покогодна, С. С. Галасюк.

Мета роботи. Дослідити туристський потенціал та проблеми розвитку екскурсійного бізнесу у Сумській територіальній громаді.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні екскурсія - це процес пізнання людиною навколишнього світу, що передбачає ознайомлення з об'єктами «наживо», тобто в місцях їхнього розташування. При цьому огляд пам'яток відбувається під керівництвом кваліфікованого фахівця - екскурсовода та супроводжується його розповіддю. Процес пізнання на екскурсії підпорядкований завданню розкриття певної теми. Екскурсовод передає аудиторії бачення об'єкта, оцінку визначного місця, розуміння історичної події. Йому не байдуже, що побачать екскурсанти, як вони зрозуміють почуте. Він своїми поясненнями підводить екскурсантів до необхідних висновків і оцінок, досягаючи тим самим потрібної мети.

У процесі пізнання екскурсовод допомагає екскурсантам:

- побачити об'єкти, на основі яких розкривається тема;
- почути необхідну інформацію про ці об'єкти;
- усвідомити значення подій та відчувати потрібні емоції;
- опанувати практичні навички самостійного спостереження й аналізу екскурсійних об'єктів [5].

Екскурсійна діяльність зародилася в XVII столітті й почала існувати як складова туристської діяльності [8].

Екскурсійна діяльність є складовою туристичної діяльності. Туристична діяльність – діяльність з надання різноманітних туристичних послуг, відповідно до вимог Закону України «Про туризм» та інших актів законодавства України [3]. Згідно з Законом України «Про туризм»: екскурсійна діяльність – це діяльність з організації подорожей, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця –

екскурсовода за задалегідь складеними маршрутами, з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо [4]

Екскурсія розглядається як поєднання взаємозалежних і взаємозумовлених дій. Вони досить різноманітні - пересування групи по маршруту, обхід і спостереження об'єктів, пояснення побаченого. Поради екскурсовода роблять дії екскурсантів цілеспрямованими й усвідомленими. Екскурсійна діяльність відбувається з двох сторін:

- з боку екскурсантів – це спостереження і зорове дослідження об'єктів, сприйняття та розуміння почутого. Однак варто розуміти, що ця діяльність, здебільшого, сприймається екскурсантами як активний відпочинок. Тому не можна їх перевантажувати та вимагати від них надмірних зусиль для засвоєння нових знань;
- з боку екскурсовода – це професійна діяльність, що передбачає взаємодію з аудиторією та організацію пізнавального процесу на екскурсії. Вона включає також підготовчий етап: вибір теми та відповідних об'єктів, прокладання маршруту, укладання тексту та методичної розробки [5].

Туристичний потенціал території - ємне, багатоаспектне поняття, що охоплює сукупність природних, етнокультурних та соціально-історичних ресурсів, а також наявної господарської і комунікаційної інфраструктури території, що служать чи можуть служити передумовами розвитку певних видів туризму [2].

Туристичний потенціал території складається з трьох елементів:

- ресурси;
- інфраструктура;
- імідж [5].

На даний час Сумська територіальна громада має всі умови для розвитку туризму та ведення екскурсійного бізнесу. Місто Суми має потужну архітектурну спадщину. Тут збереглися старовинні церкви та монастирі приблизно XVIII ст. побудови, серед них Спасо-Преображенський собор, Воскресенська церква, Троїцький монастир, Іллінська церква та багато інших [1].

Туристський потенціал м.Суми – дуже великий, адже в ареал міста входять вулиці Соборна, Воскресенська, Козацький Вал, Кооперативна, Троїцька, Петропавлівська, які славляться своїми архітектурними пам'ятками [7].

Суми є значним культурним осередком Слобожанщини і країни в цілому – в місті працюють театри, музеї, кіноустановки, культурно-освітні заклади, бібліотеки тощо.

Сумська територіальна громада славиться такими музеями та експозиціями як: Обласний краєзнавчий музей, Обласний художній музей ім. Н. Онацького, Муніципальна галерея, Будинок-музей А. П. Чехова тощо. Театрами: Сумський обласний театр для дітей та юнацтва, Сумський обласний академічний театр драми та музичної комедії імені М. С. Щепкіна [6].

На території громади знаходиться чимала кількість скульптур та пам'ятників, якими пишається місто Суми. Майже всі об'єкти зосереджені в центрі. Кожна скульптура має свою історію та наділена певним змістом.

До переліку таких скульптур та пам'ятників можна віднести: цукровий куб, скульптура «Дама з парасолькою», пам'ятник А. П. Чехову, І. М. Кожедубу, М. С. Щепкіну, пам'ятник сумці з золотом, мармурові скульптури «Ангел» та «Голгофа».

Екскурсійний бізнес у Сумській територіальній громаді на сьогоднішній день має увесь спектр можливостей для власного розвитку, адже останніми роками у місті Суми, проводиться велика кількість різноманітних фестивалів.

«Ніч музеїв» – фестиваль, який зібрав під своїми шатами безліч митців, художників, акторів та креативних людей. З кожним роком проект стає ще масштабнішим – розширює свою географію на усе місто, відкриваючи світу нових, молодих та талановитих митців. Захід знайшов відгук у містян і довів, що Суми – територія сучасного мистецтва. У рамках «Ночі Музеїв» відбувається 30 мистецьких проєктів. Для відвідувачів цілком безкоштовно діє близько 22 локацій, де кожен може знайти щось на власний смак. «Ніч міста» – фестиваль, приурочений до Дня міста Суми, вмикає свою творчість на повну під гаслом «Вічне місто | Aeterna Urbs»! Головна мета – привернути увагу до міського простору, за допомогою мистецтва акцентувати увагу на місця, повз які вдень мешканці проходять не зупиняючись. «Чехов фест» – всеукраїнський театральний фестиваль, який з 2013 року шість разів проходив у Сумах. За цей час відомі українські театри представили на ньому більш ніж 30 вистав, які відвідали близько 10 тисяч сумчан. «Сурми України» – місто Суми має що показати і вишуканим поціновувачам високої музики. Саме в Сумах щороку, у День Конституції України, відбувається Всеукраїнський фестиваль духових оркестрів «Сурми України». Це дійство, яке збирає десятки музичних колективів з різних куточків України і світу може вразити своїм розмахом кожного! Це чудова можливість наживо почути найрізноманітніші музичні твори у віртуозному виконанні славетних

оркестрів, що крокують містом. І таке можна побачити тільки у Сумах. «БахФест» – на музичній сцені Сумської філармонії щороку восени відбувається грандіозний Міжнародний фестиваль класичної музики «Бахфест». Близько місяця свою віртуозну гру на класичних музичних інструментах демонструють митці з різних куточків України та світу [7].

Невід’ємною складовою, яка сприяє успішному функціонуванню екскурсійного бізнесу в даній громаді, є природні ресурси.

Суми має велику кількість парків та зелених зон і головну водну артерію – річку Псел, яка проходить через все місто. Найулюбленішим місцем відпочинку сумчан та гостей міста є парк імені Івана Кожедуба. На його території часто проходять різноманітні свята, акції, фестивалі та виставки. Також на території міста знаходиться ботанічний сад, дендропарк та озеро Чеха, яке славиться своїми краєвидами, а також фауною.

Нині активно проводяться екскурсії туристськими агенціями по Сумській територіальній громаді, а саме це автобусні екскурсії, оглядові екскурсії, пішохідні екскурсії, музейні тощо, як для дітей, так і для дорослих.

Висновок. На сьогоднішній день Сумська територіальна громада має велику кількість природних, історичних та архітектурних пам’яток, які допомагають розвиватись екскурсійному бізнесу. Територіальна громада має високий туристський потенціал і є досить привабливою для туристів з інших регіонів країни. Екскурсійний бізнес представлений на достатньому рівні, аби приваблювати чималу кількість відвідувачів, яких цікавить внутрішній туризм.

Список використаних джерел

1. Багалій Д. І. Історія Слобідської України. Харків: Основа, 1990.
2. В’їзний туризм. Все о туризме: туристическая библиотека. URL: https://tourlib.net/books_ukr/vt4-1.htm
3. Закон України «Про туризм». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95>
4. Кифяк В. Ф. Організація туристичної діяльності в Україні. Чернівці : Книги – XXI, 2003. 300 с
5. Король О.Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі. Все о туризме: туристическая библиотека. URL: https://tourlib.net/books_ukr/korol-ekskurs1-1.htm
6. Сайт Сумської обласної ради. Культура і мистецтво Сумської області. URL: <https://sorada.gov.ua/>
7. Сайт міста Суми. URL: <https://visit.sumy.ua/%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%B8/>
8. Сучасні умови та особливості розвитку екскурсійної справи в Україні. Все о туризме: туристическая библиотека. URL: https://tourlib.net/statti_ukr/zhuk2.htm

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У ГЛУХІВСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті аналізується сучасний стан туристичної індустрії у Глухівській територіальній громаді, розглядаються перспективи розвитку регіонального туризму, а також можливості інтенсифікації використання туристичного потенціалу регіону ум розвитку бізнесу.

Ключові слова: туристична індустрія; туристична територія; інвестиції; інвестиційний проект; регіональна економіка.

В статье анализируется современное состояние туристической индустрии в Глуховской территориальной общине, рассматриваются перспективы развития регионального туризма, а также возможности интенсификации использования туристического потенциала региона ум развития бизнеса.

Ключевые слова: туристическая индустрия; туристическая территория; инвестиции; инвестиционный проект; региональная экономика.

The article analyzes the current state of the tourism industry in the Glukhiv territorial community, considers the prospects for the development of regional tourism, as well as the possibility of intensifying the use of tourism potential of the region and the development of business.

Key words: tourist industry; tourist area; investments; investment project; regional economy.

Постановка проблеми. Недостатній рівень обліку світових тенденцій розвитку галузі, психології споживача туристських послуг, нестабільність соціально-економічної ситуації у зв'язку з запровадженими санкціями нині не дозволяють туристичній галузі конкурувати з промисловістю за податковими відрахуваннями. Матеріально-технічна база рекреаційних установ відстає від рівня світових курортів, основні фонди рекреаційних колективних засобів розміщення мають високий знос, що знижує конкурентоспроможність кримського регіону та потребує інвестиційних вкладень.

Визначення та використання соціально адекватних важелів впливу може сприяти становленню міста Глухів, як туристичного центру з неповторною історико-культурною спадщиною та природно-ресурсним потенціалом, зробіть місцем загальнодоступного повноцінного відпочинку та оздоровлення та джерелом поповнення державного та регіонального бюджетів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження різноманітних аспектів стану та перспектив ринку туристичних послуг

знайшли своє відображення в працях українських і зарубіжних вчених: А. Гуцола, С.В. Дмитрука, Б.М. Мізюка, М.М. Малахової, І.Т. Балабанова, В.С. Новікова, А.Д. Аакера, В.Ю. Колесова, С.Г. Тягліва, В.Л. Горбунова, О.І. Черниш, А.В. Чечель та інших.

Метою дослідження є аналіз та оцінка стану та перспективи використання туристського потенціалу у розвитку бізнесу у Глухівській територіальній громаді.

Виклад основного матеріалу. Останнім часом в Україні велика увага приділяється державній політиці у сфері внутрішнього та в'їзного туризму. В Україні є чимало регіонів, які мають достатнім потенціалом у розвиток туризму. Проте реалізація інвестиційного потенціалу розвитку туристичної промисловості гальмується проблемами, характерними для кожного українського регіону: недостатня інфраструктура, кадровий потенціал, маркетинг, підприємницьке середовище, законодавча база.

Місто Глухів Сумської області внесено до Списку історичних населених місць України. З XVIII століття, коли Глухів був останньою гетьманською столицею, у місті збереглися унікальні пам'ятки, що мають не лише загальнонаціональне, а і міжнародне значення[1].

У місті налічується 52 пам'ятки містобудування і архітектури, історії та монументального мистецтва, що перебувають на державному обліку. З метою збереження і використання культурної спадщини в межах історичної частини міста створено Державний історико-культурний заповідник.

Водночас інтенсивна господарська діяльність на території заповідника, збільшення транспортного навантаження негативно впливає на технічний стан пам'яток. У вкрай незадовільному стані перебувають інженерні споруди та мережі, об'єкти дорожнього господарства.

Запобігти подальшому погіршенню стану забудови в історичній частині міста, зберегти унікальне культурне середовище, забезпечити раціональне використання культурної спадщини та створити сучасну міську туристичну інфраструктуру можливо лише шляхом вжиття невідкладних ефективних заходів.

Основними причинами виникнення проблем, пов'язаних із збереженням культурної спадщини та розвитком туристичної інфраструктури м. Глухова, є[1]:

- недостатній рівень державної підтримки у сфері збереження культурної спадщини та відсутність належного фінансування;
- відсутність системного підходу до збереження національної матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, її використання для суспільно-економічного розвитку міста, формування його привабливого іміджу.

Існують два варіанти розв'язання проблеми.

Перший варіант передбачає збільшення обсягу державної підтримки для збереження культурної спадщини та розвитку туристичної інфраструктури міста. Зазначений варіант не забезпечує ефективного використання коштів через нерівномірне фінансування протягом року та не дає змоги залучити достатні обсяги фінансування.

Другий, оптимальний варіант розв'язання проблеми передбачає надання державної підтримки для збереження культурної спадщини та розвитку туристичної інфраструктури міста з одночасним використанням позабюджетних джерел фінансування, зокрема коштів спонсорів та інвесторів, а також доходів місцевого бюджету; запровадження прозорого механізму фінансування[7, с. 91].

Питання збереження культурної спадщини та розвитку туристичної інфраструктури міста може бути вирішено шляхом застосування комплексного підходу, що передбачає проведення всебічного обстеження пам'яток, визначення їх технічного стану і ступеня збереження, проведення протиаварійних робіт, реставрації та музеєфікації пам'яток, що мають особливу культурну цінність і є об'єктами екскурсійного показу, включення їх до загальнодержавних туристичних маршрутів, створення рекреаційних зон для відпочинку та обслуговування туристів.

Проблему можна розв'язати шляхом[5, с. 178]:

- здійснення проектування, спрямованого на збереження і регенерацію історичного архітектурного середовища міста;
- поліпшення технічного стану пам'яток архітектури, об'єктів культурної спадщини, забезпечення комплексного виконання реставраційних робіт;
- ліквідації аварійного стану інженерних споруд та мереж;
- забезпечення раціонального використання об'єктів культурної спадщини;
- поліпшення екологічного і санітарного стану історичної частини міста;
- збереження ландшафту рекреаційних зон;
- включення до туристичних маршрутів об'єктів, що мають особливу історичну та культурну цінність;
- створення сучасної туристичної інфраструктури міста;
- здійснення рекламно-інформаційних заходів;
- створення додаткових робочих місць.

Розв'язання проблеми здійснюється такими способами[4, с. 76]:

- проведення комплексних наукових досліджень, виготовлення проектно-кошторисної документації та виконання робіт з

реставрації, консервації, реабілітації та музеєфікації об'єктів, що мають особливу культурну цінність, упорядження території пам'яток;

- оптимізація маршрутів руху транспорту з метою запобігання негативному впливу транспортних засобів на об'єкти історичної забудови, здійснення інших природоохоронних заходів;
- проведення ремонту інженерних мереж і доріг;
- забезпечення вільного доступу до об'єктів, що мають особливу історичну та культурну цінність;
- розроблення нових туристичних маршрутів;
- налагодження міжнародного співробітництва у сфері охорони та використання культурної спадщини;
- популяризація пам'яток м. Глухова через засоби масової інформації, зокрема шляхом розміщення науково-популярних та довідково-інформаційних матеріалів про визначні історико-культурні об'єкти.

Залучення інвестицій в економіку м. Глухів вимагає формування сприятливого інвестиційного клімату, який стимулює ділову активність та забезпечує безперешкодну реалізацію інвестиційних вкладень суб'єктів інвестиційної діяльності на території Глухівської територіальної громади в економіку міста.

Перспективи використання туристичного потенціалу у розвитку бізнесу у Глухівській територіальній громаді. В умовах функціонування для залучення ресурсів на модернізацію та реконструкцію об'єктів колективних засобів розміщення, а надалі і для сталого розвитку туристичної галузі м. Глухів необхідно:

1. Визначити пріоритети інвестиційної діяльності у туристично-рекреаційній сфері. При дефіциті бюджету нестача інвестиційних ресурсів для здійснення такої діяльності викликає необхідність пошуку інших джерел їх фінансового забезпечення та зміни форми участі регіону з прямого фінансування на непряме[2 с. 176].
2. Формування спеціальних економічних зон туристично-рекреаційного типу або кластерів для активізації інвестиційного процесу у туристично-рекреаційній сфері та забезпечення фіскального стимулювання на основі системи преференцій та стимулів для резидентів таких зон. Розвиток кластерної моделі передбачає поєднання державних програм та приватних проєктів в одній системній моделі, сприяє підвищенню рівня послуг, що надаються споживачам, залученню громадськості до вирішення соціально-економічних проблем, ефективності використання коштів у регіоні[2 с. 176].

3. Залучення коштів приватних інвесторів, як джерела фінансування в інвестиційні проекти, наприклад. Їхньою особливістю є цільове призначення, тобто емісія здійснюється безпосередньо для фінансування будівництва чи модернізації того чи іншого об'єкта колективних засобів розміщення та інфраструктури на основі державно-приватного партнерства. Тут потенційними інвесторами виступають комерційні банки, пенсійні та інші фонди, орієнтовані консервативну стратегію інвестування[2, с. 176].

Висновки: На підставі проведеного аналізу стану та перспектив розвитку туристичної галузі м. Глухів можна зробити висновок, що туристично-рекреаційна сфера має високий сукупний потенціал, але необхідно здійснити якісні зміни, що стосуються туризму регіону в цілому, включаючи методичне забезпечення туристської діяльності м. Глухів, розвиток кадрового потенціалу у сфері туризму, формування маркетингової політики щодо туристичного продукту та розвиток пріоритетних видів туризму, туристичних кластерів.

У той же час необхідно приділити особливу увагу залученню як іноземних, так і українських інвестицій у розвиток санаторно-курортного та туристичного комплексів м. Глухова та особливо еко-курортного регіону України.

Перспективи подальшого наукових досліджень у даному напрямку. Підсумовуючи, перспективами подальших наукових досліджень, їх актуальність зумовлена тим, що останнім часом зростає кількість і якість інвестиційних проектів, що розробляються. Проте грошей комплексне становлення туризму в Уряді України нині немає, можлива лише точкова підтримка галузі. Ми вважаємо, що відповідальність за розвиток туризму має взяти на себе регіон, фокусуючись насамперед на власних жителях та туристах.

Список використаних джерел

1. Гаврилова, В.В. Туристичний потенціал Сумщини. В.В. Гаврилова, М.Д. Домашенко. Економічні проблеми сталого розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 6-8 травня 2019 р.: у 2-х т. За заг. ред.: О.В. Прокопенко, О.В. Люльова. Суми : СумДУ, 2019. Т.1. С. 141-143.
2. Гортенко І.О., Тарангул Л.Л. Економічні райони України: Посібник. Київ, 2003. 205 с.
3. Євдокименко В.К. Регіональна політика розвитку туризму. Методологія формування, механізм реалізації. Ін-т регіон. дослідж. НАН України. - Чернівці: Прут, 2017. 118 с.
4. Кифяк В.Ф. Організація туристичної діяльності в Україні: Навч. посіб. / В.Ф.Кифяк. - Чернівці: Книги ХХІ, 2003. 300 с.
5. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України . Ін-т регіон. дослідж. НАН України. - Львів, 2016. 259 с.
6. Статистичний бюлетень «Туризм в Україні». Державна туристична адміністрація

України. Київ, 2006. 48 с.

7. Туризм і охорона культурної спадщини: український та польський досвід: Монографія. За заг. ред. Ю.Лебединського, В.Вакуленка, І.Валентюка, С.Коротич, М.Онисько. Київ: К.І.С., 2013. 176 с.

Д. Ю. Перетяцько, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ У ПУТИВЛЬСЬКІЙ ТЕРИТОРІАЛЬНІЙ ГРОМАДІ

У статті досліджено проблеми досягнення ефективності туристичної діяльності в Путивльській територіальній громаді, досліджено туристичний потенціал території та наявність туристської інфраструктури. Основними перешкодами розвитку туристичного сектору в Сумській області, сьогодні переважно є чинники політичного, управлінського, економічного, екологічного, соціального та культурного характеру.

Ключові слова: туризм, територіальна громада, туристський потенціал, розвиток.

В статье исследованы проблемы достижения эффективности туристической деятельности в Путивльской территориальной общине, исследованы туристический потенциал территории и наличие туристской инфраструктуры. Основными препятствиями развития туристического сектора в Сумской области сегодня факторы политического, управленческого, экономического, экологического, социального и культурного характера.

Ключевые слова: туризм, территориальная община, туристский потенциал, развитие.

The article examines the problems of achieving the effectiveness of tourism in the Putivl territorial community, examines the tourist potential of the territory and the availability of tourist infrastructure. The main obstacles to the development of the tourism sector in Sumy region today are factors of political, managerial, economic, environmental, social and cultural nature.

Key words: tourism, territorial community, tourist potential, development.

Постановка проблеми. У багатьох країнах світу туристична індустрія є важливим чинником стабільного й динамічного збільшення надходжень до бюджету, позитивно впливає на стан справ у інших сферах економіки, а саме у транспорті, торгівлі, зв'язку, будівництві, сільському господарстві тощо. Об'єктом нашого дослідження стала Путивльська територіальна громада. Незважаючи на багаті природні туристичні ресурси та унікальну історико-культурну спадщину, Путивльщина і м. Путивль не можуть вважатися повноцінним гравцем на державній туристичній арені, задовольняючись роллю регіонального туристичного центру. Завданнями дослідження було відстежити стан та

перспективи розвитку туристського потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед авторів які досліджували дану тематику можемо виділити таких як, А.О. Корнус, О.О. Гаркавенко, Г.М. Горбовцов, О.В. Фурсеєв, С. В. Тупик та ін.

Мета роботи: дослідження стану розвитку туристського потенціалу Путивльської ОТГ для розвитку туристської діяльності.

Виклад основного матеріалу. Путивль – місто в Сумській області України. Входить до Конотопського району. До 2020 року був адміністративним центром скасованого Путивльського району, в якому складала Путивльська міська рада.

Путивль вперше згадується під 1146 як важливої російської фортеці. Легенда про плачу Ярославни на стінах Путивля за князем Ігорем є кульмінацією «Слова про похід Ігорів» та опери Олександра Бородіна «Князь Ігор».

У своїй книзі про місто історик Ігор Шаров пише про те, що назва «Путивль» походить від слів шлях, роздоріжжя, а саме місто знаходиться на роздоріжжі великих доріг, які здавна вели на північному сході до Володимиро-Суздальської землі, на сході половецької землі, а на південному сході - у Тьмутаракань та на Кавказ [4].

Навіть якщо ви жодного разу не були на Сумщині назва цього міста вам точно знайома. Путивль оспіваний у «Слові про Полк Ігорів», уривок з якого напевно кожен вчив у школі. Зазначимо, що недаремно Путивль був оспіваний, це справді дуже цікаве та старовинне містечко[5].

Незважаючи на те, що Путивль справді старовинне місто, до наших днів збереглися залишки стародавнього літописного міста, а також великі православні святині.

На території громади існує велика кількість пам'яток, серед них:

У самому центрі сучасного Путивля знаходяться рештки древнеруського городища. На пагорбі над Сеймом у XII столітті столовий град із потужними оборонними укріпленнями. Згідно з «Словом про похід Ігорів», на стінах Путивля плакала княжна Ярославна, яка чекала чоловіка з половецького полону. Після монголо-татарської навали фортецю було відновлено, до XVII в. складалася з 9 рубаних дубових веж. Вестова вежа досягала 27 м заввишки. Проте, наприкінці XVIII століття фортеця втратила стратегічне значення і було розібрано. Сьогодні на місці древнього міста розбито парк та встановлено пам'ятник Ярославні.

Молчанський монастир-фортеця. У XVII столітті на березі річки Сейм було споруджено оборонний монастир, на місці литовської фортеці. Обитель заснували 1570 р. ченці, що переселилися у фортецю з розташованої за 20 км від міста Молчанської пустелі. Цікавим фактом з історії монастиря-фортеці є те, що в ньому ховався Лжедмитрій I, який виступив звідси на Москву. Сьогодні до комплексу будівель Молчанського монастиря входить Собор Різдва Богородиці, церква Іоанна Предтечі, настоятельський та келійний корпуси, трапезна та господарські споруди.

Краєзнавчий музей. У невеликому будинку поміщика Черепова розташований Краєзнавчий музей. У музеї зібрано близько трьох тисяч експонатів, серед них: шафа XVIII ст., яка належала гетьманові І. Мазепі; крісло російського самозванця Лжедмитрія Першого; дзвін, подарований місту царем Михайлом Романовим; щелепи бика з малюнками, знайдені у Молчанському болоті.

Святодухівський монастир. Майже одночасно з Молчанським монастирем фортецею в Путивлі було збудовано і Святодухівський монастир. Високий Спасо-Преображенський собор є головною спорудою, заснованої в XVI ст. Святодухівського жіночого монастиря. В комплекс входить Христо-Воздвиженська надбрамна церква з дзвіницею (XVII ст.) та кам'яні стіни з брамою [5].

Становлення у Сумській області туризму, як високорентабельного сектору та важливого засобу культурного і духовного розвитку громадян, набуває дедалі все більшого значення.

Особливе місце серед районів області за наповненістю туристичними ресурсами посідає Путивльщина [1]. 1000-річна історія, архітектурні й природні пам'ятки та місця, пов'язані з перебуванням видатних людей, роблять Путивль важливим туристичним вузлом. Природні та суспільні туристичні ресурси разом з об'єктами туристської інфраструктури утворюють тут своєрідний туристичний кластер [1, 2].

Однак, незважаючи на багаті природні туристичні ресурси та унікальну історико-культурну спадщину, Путивльщина і м. Путивль не можуть вважатися повноцінним гравцем на державній туристичній арені, задовольняючись роллю регіонального туристичного центру [3].

Досліджуючи інфраструктуру місцевості можемо сказати, що вона досить не розвинена.

Щодо закладів громадського харчування, то тут налічується 4 кафе, декілька кав'ярень та магазинів. Для того щоб зупинитися туристу на ночівлю, потрібно добре пошукати заклад проживання, адже він тут лише один – це готель «Монастирський» та 3 гуртожитка з кімнатами

готельного типу. Це досить мала кількість закладів для такої громади з туристичними пам'ятками. Тому саме цій проблемі треба приділити значну увагу.

Ще однією з проблем являються погані дороги.

Попри велику кількість туристичної інфраструктури на Путивльщині не проводяться ніякі фестивалі, конкурси чи інші масові заходи, що допомогли б розвинути та популяризувати місцевість.

Висновки. Отже, на сьогоднішній день, Путивльська об'єднана територіальна громада має туристську інфраструктуру з великим потенціалом. Розглядаючи туристичний потенціал території можна зазначити, що територіальна громада є досить привабливою для відвідування, але не зовсім відомою та відвідуюною. Сумська область та безпосередньо Путивльська ОТГ має велику кількість природних, історичних та архітектурних пам'яток, які зацікавлять кожного і допоможуть розвинути туризм у ОТГ.

Список використаних джерел

1. Корнус А. О. Нові елементи Путивльського туристичного кластера (Сумська область). Рекреаційно-туристичний потенціал регіонів України: сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернетконференції, (м. Луцьк, 15–16 травня 2019 р.), Луцьк: Терен. 2019. С. 5–7
2. Корнус А.О. Туристичний кластер Новослобідської громади путивльського району: об'єкти, маршрути, їх використання. А.О. Корнус, О.О. Гаркавенко, Г.М. Горбовцов, О.В. Фурсеев. Треті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів Всеукраїнської наук. конф., (м. Суми, 12–14 жовтня 2018 р.). Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка. 2018. С. 107-111
3. Туристично-рекреаційний кластер Путивльського району. URL: <http://repository.sspu.sumy.ua/bitstream>.
4. Путивль URL:<https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BB%D1%8C>
5. Путивль: посещаем древний город из «Слова о Полку Игореве» URL: <https://travel.tochka.net/11949-putivl-poseshchaem-drevniy-gorod-iz-slova-o-polku-igoreve/>

Д. Г. Переяслова, І. С. Зігунова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ ТРАНСПОРТНОЇ СКЛАДОВОЇ У ФОРМУВАННІ ТУРИСТСЬКИХ ПРОДУКТІВ

У статті досліджується аналіз транспорту як невід'ємної складової у створенні туристських продуктів. Надано класифікацію видів транспорту, їх характеристику та статистичний розподіл використання у світі. Розглянуто стан транспортної системи та пасажиро обігу України.

Ключові слова: транспорт, транспортні системи, види транспорту, інфраструктура, тур продукт, пасажиро обіг.

В статье исследуется анализ транспорта как неотъемлемой составляющей в

разработке туристских товаров. Предоставлена классификация видов транспорта, их характеристика и статистическое распределение использования в мире. Рассмотрены состояние транспортной системы и пассажирооборота Украины.

Ключевые слова: транспорт, транспортные системы, виды транспорта, инфраструктура, турпродукт, пассажирооборот.

The article examines the analysis of transport as an integral part in the creation of tourist products. The classification of modes of transport, their characteristics and statistical distribution of use in the world are given. The state of the transport system and passenger circulation of Ukraine is considered.

Key words: transport, transport systems, types of transport, infrastructure, tourist product, passenger circulation.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, найважливішою вимогою до транспорту, що використовується в туризмі є постійне збільшення швидкості доставки пасажирів, збільшення перевезень, екологічність та ефективність. Розвинута інфраструктура, налагоджені системи регулювання та зв'язки між транспортом і туристичними підприємствами повинні створювати позитивні умови щодо роботи всіх ланцюгів туризму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Характеристикою та проблематикою розвитку транспортної системи займалися такі дослідники, як: Артёмова Е.Н., Козлова В.А., Биржаков М.Б., Никифоров В.И., Осипова О.Я., Давиденко І.В., Любіцева О.О, Мальська М.П. та інші. У їх наукових роботах розглянуто транспорт як основну складову тур продукту. Але нагальним залишаються питання щодо розширення транспортної системи за рахунок залучення різноманітних видів транспорту та покращення транспортної доступності за для нарощування туристичного потенціалу на місцях.

Мета роботи. Аналіз видів транспорту та шляхи їх використання у туристичній сфері.

Виклад основного матеріалу. Створення туристичного продукту для задоволення потреб споживачів містить не мало складових: розробка маршрутів, турів, екскурсійних програм, надання різних видів послуг. Транспорт є важливою складовою у туризмі і створенні турпродукту, адже передбачає переміщення людей з одного місця в інше. Він також необхідний для транспортування товарів, які використовуються для створення комфорту і задоволення потреб туристів.

Транспортні послуги можуть бути включені до туру, зарезервовані організатором і надані туристу за плату на місці або самостійно придбані туристом в місці перебування. Окрім того, транспорт може бути засобом переміщення, предметом оренди або товаром. Тур являє собою туристичний продукт, форма якого і визначає вид і мету подорожі.

Тур – це програма, в межах якої реалізується мета перебування людини поза постійним місцем проживання, складена з урахуванням індивідуальних побажань, і комплекс заходів по її реалізації на відповідному рівні [3].

Транспортні послуги є базовими при розробці маршруту транспортного туру. Найпоширенішими маршрутними турами є автобусні та комбіновані.

Початковий і кінцевий пункти маршруту вибираються за такими показниками, як: транспортна доступність, взаємозамінність видів транспорту та їх типи. Вибір схеми маршруту (лінійний, круговий, радіальний або комбінований) залежить від транспортної системи регіону. На побудову маршруту також впливає схема транспортної мережі, її щільність і технічний стан, рівень розвитку окремих видів транспорту та рівень розвитку транспортної інфраструктури.

Не мало важливим показником, при розробці туру, який повинен враховуватися є час. Від нього залежить вибір транспортних засобів та їх тип, а вибір транспортного засобу в свою чергу, впливає на організаційні параметри туру (кількість туристів у групі, вартість тощо).

Історично на формування транспортних систем різних країн вплинули їх географічне положення, природний потенціал, кліматичні та ландшафтні особливості. Це призвело до формування тих транспортних баз, які найбільш раціонально використовуються в конкретному регіоні та країні.

На початку ХХ ст. транспортний туризм почав самостійно розвиватися як галузь економіки. Найпоширенішою є міжнародна класифікація транспортних засобів, що використовуються в туризмі, розроблена UNWTO. Відповідно до цієї класифікації транспорт поділяють за ознакою використання природного середовища [4]:

Повітряний транспорт	Водний транспорт	Сухопутний транспорт
1. Рейси, які відбуваються згідно з розкладом; 2. Рейси, що відбуваються не за розкладом	1. Пасажирські лінії і пороми; 2. Круїзи; 3. Інші водні перевезення	1. Залізничний транспорт; 2. Міжміські та міські автобуси, інший громадський автодорожній транспорт: - Регулярний транспорт, чи транспорт, який працює за розкладом; - Туристичний, або чартерний, транспорт, який працює не за розкладом; 3. Приватні автотransпортні засоби; 4. Прокат автотransпортних засобів; 5. Інші засоби сухопутного транспорту

Транспортним засобом загального користування по праву можна назвати автомобільний, адже він використовується майже всюди: від трансферів та екскурсій, внутрішньо маршрутних перевезень до оренди туристами невеликих автомобілів для особистого користування. Великою популярністю користуються автобусні тури з відвідуванням кількох міст. Основним конкурентом автобусів у групових перевезеннях є залізниця. Перевагою залізничного транспорту є низькі ціни на проїзд та система знижок, проїзних квитків тощо. Проте ні автобусний, ні залізничний транспорт не зможуть скласти конкуренцію авіатранспорту.

Статистичні дані Всесвітньої туристичної організації, які зображено на рис. 1, висвітлюють значну перевагу використання авіатранспорту, а саме 57% від усіх засобів пересування. Авіасполучення є найбільш швидким видом транспортування пасажирів [5].

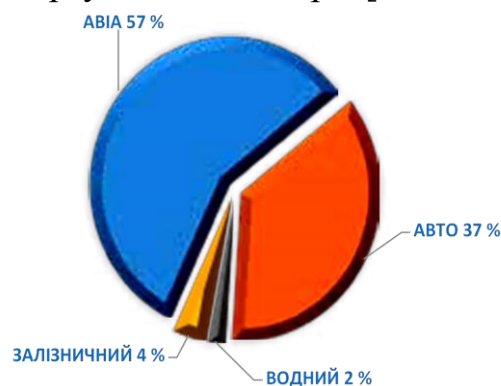

Рис. 1

Регулюванням та координацією авіатранспортом займаються міжнародні авіаційні організації. Найбільш впливові та відомі з них:

- ICAO – Міжнародна організація цивільної авіації (International Civil Aviation Organization);
- IATA – Міжнародна асоціація повітряного транспорту (International Association of Air Transportation).

Їх головними функціями є впорядкування міжнародного авіаційного сполучення, введення єдиних правил і процедур, встановлення узгоджених тарифів на міжнародних маршрутах. [2].

Водний транспорт, річковий і морський також активно використовуються в туризмі. Найважливішими перевагами є високий рівень комфорту, велика кількість одноразового завантаження, можливість реалізації різних видів і цілей туризму. Основними недоліками є низька швидкість, високі тарифи, обмежена мобільність, а також схильність деяких людей до «морської хвороби».

Популярність окремих видів транспорту визначається їх характеристиками на маршрутах різної довжини. Таким чином, поїздки

від 5-10 до 500 км здійснюються автомобільним транспортом. Під час подорожей від 500 до 1000 км туристи переважно подорожують залізницею, а в поїздках понад 1000 км активно використовується повітряний транспорт.

Взаємодія транспортного комплексу з туристом є взаємовигідною. За даними Міністерства економіки України, 80-90% доходів від пасажирських перевезень отримують від туристичних послуг.

Транспортні послуги - один з основних видів послуг в туризмі та становлять основну частину структури ціни туру. В залежності від відстані та тривалості ця частка коливається від 20 до 60% [2].

Україна ж займає вигідне транспортно-географічне положення. Через її територію здійснюється транспортний зв'язок країн СНД з країнами Центральної та Південної Європи, Близького Сходу та Африки. На першому місці за використанням транспорту в Україні виступає авто транспорт, на другому – залізничний, далі повітряний і морський.

Щодо забезпеченості України автотранспортними мережами, то загальна довжина автодоріг в Україні становить близько 170 тис. км, 5% припадає на міжнародні дороги, що входять до Європейської мережі.

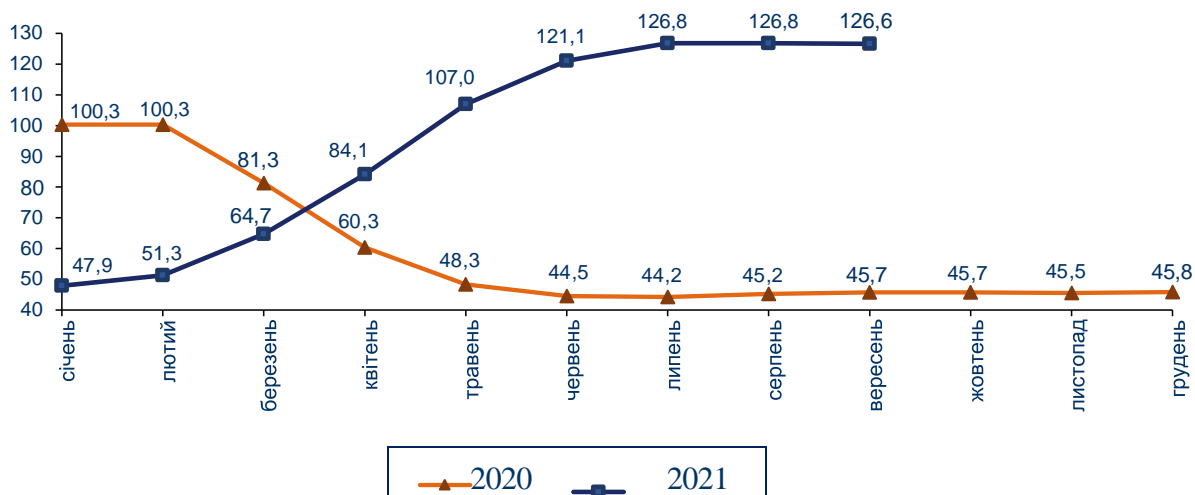
Загальна довжина магістральних залізниць України становить 22,8 тис. км, з них 3162 км - міжнародні коридори.

В Україні нараховується 1,5 тис. повітряних суден, які належать близько 110 авіакомпаніям. Літаки українських авіакомпаній здійснюють польоти до 36 країн світу за 105 маршрутами. В Україні функціонує 36 аеропортів, у 17 з яких є пункти міжнародного пропуску [6].

Річковий транспорт не набув у країні значного поширення. Загальна довжина судноплавних річкових шляхів становить лише 2175 км. Судноплавними в Україні є: Дніпро, Дунай, Десна, Прип'ять, окремі ділянки Дністра і Південного Бугу, незначна частина Сіверського Дінця, Горині, Самари, Інгульця та деяких інших річок. Ці ресурси можна використовувати для організації активного, оздоровчого та пізнавального туризму.

За часи початку пандемії COVID-19 в Україні, як і в усьому світі, було зафіксовано різке зниження пасажирообігу, але говорячи про наслідки у сфері туризму, то Україна перебуває у відносно кращій ситуації, ніж більшість країн, оскільки частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку [1, с. 89]. У схемі поданій нижче, можемо прослідкувати тенденцію росту порівняно за минулий 2020 рік.

Пасажи́ро обі́г підприє́мств транспорту у 2020–2021 роках (у % до відповідного періоду попереднього року, наростаючим підсумком)

У наступній таблиці наведено дані за використанням різних видів транспорту за минулий рік.

	Пасажи́рообі́г		Перевезено пасажирів	
	млн.пас.км	у % до січня–вересня 2020	млн	у % до січня–вересня 2020
Транспорт	47010,6	126,6	1979,9	104,2
залізничний	12213,5	149,8	62,6	121,1
автомобільний	14006,2	97,4	816,9	101,4
водний	5,3	155,7	0,4	183,2
авіаційний	13733,2	173,8	7,1	186,7
трамвайний	1774,7	93,9	295,9	94,0
тролейбусний	2587,3	101,5	443,4	103,5
метрополітенівський	2690,4	119,2	353,6	119,8

Таким чином, ми можемо побачити, що у період з січня по вересень 2020 року найбільшою популярністю користувалися автомобільний, авіаційний та залізничний транспорт [7].

Висновок. Отже, транспортна система є основним складником ціноутворення туристичних продуктів і має прямий вплив на їх формування. У ході дослідження було визначено популярність видів транспортних засобів, їх частки використання на рівні світу й України. Також висвітлено переваги та недоліки кожного виду транспорту в залежності від різних факторів. Це дало змогу виявити основні тенденції розвитку транспортних послуг у світі. Проаналізовано стан транспортної інфраструктури та ресурсів України.

Щоб транспортні системи не стримували розвиток туризму треба

аби вони відповідали світовим стандартам зручності та безпеки.

Список використаних джерел

1. В. С. Павленко. ПАНДЕМІЯ COVID-19 ТА ЇЇ НАСЛІДКИ У СФЕРІ ТУРИЗМУ УКРАЇНИ І СВІТУ. Стан і перспективи сучасного туризму : матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції. м. Суми. 26 – 27 листопада 2020. Суми. ФОП Цьома С. П., 2020. С. 166.
2. Зорін І.В, Каверіна Т.П., Квартальнов В.А. Туризм як вид діяльності. Підручник М. Фінанси та статистика. 2005. 288с.
3. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти). Альтерпрес. 2002. 232 с.
4. Міжнародний туризм і сфера послуг. М.П.Мальська, Н.В.Антонюк, Н.М.Ганич. Знання, 2008. С. 661. URL: https://pidru4niki.com/11510513/turizm/transportni_perevezennya.
5. Отчеты Всемирной туристской организации UNWTO. URL : https://tourlib.net/wto/WTO_highlights_2019.pdf
6. URL: https://tourlib.net/books_ukr/vt4-3-5.htm.
7. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

Ю. В. Пивоварова, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТРАТЕГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТСЬКОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

У статті охарактеризовано доцільність розроблення стратегій розвитку туризму у громадах. Доведено правильність співпраці місцевого самоврядування з бізнесу для більш ефективного розвитку туристської галузі на прикладі художнього музею.

Ключові слова: туризм, громада, розвиток, співпраця.

В статтє охарактеризована целесообразность разработки стратегий развития туризма в общинах. Доказана правильность сотрудничества местного самоуправления по бизнесу для более эффективного развития туристской отрасли на примере художественного музея.

Ключевые слова: туризм, община, развитие, сотрудничество.

The article describes the feasibility of developing strategies for tourism development in communities. The correctness of cooperation of local self-government in business for more effective development of the tourist industry is proved on the example of an art museum.

Key words: tourism, community, development, cooperation.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування туристської галузі є важливим фактором соціально-економічного розвитку будь-якої країни, оприділяє об'єктивні закони розвитку людського суспільства в умовах глобалізованих тенденцій в світовій економіці. Приріст зацікавленості світового суспільства організованим комфортним відпочинком, рекреацією, екскурсіями в умовах відкритої національної економіки ставить нові орієнтири для стійкого розвитку туризму в

Україні. Галузь туризму поєднується з багатьма галузями економіки – транспорт, громадське харчування, страхування, торгівля, будівництво, сільське господарство, культура, мистецтво, спорт, та в деякому значенні стимулює їх розвиток. В сучасних умовах в туристській галузі, як і в будь-якій іншій, відбувається пошук нових шляхів та методів для удосконалення її функціонування, здійснюється аналіз сучасного стану, оприділяються перспективи розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку індустрії туризму розглядаються в працях таких вчених як Кифяк В. Ф., Школа І. М., Дяченко Л. П., які розробили принципи розвитку сфери туризму в ринковій економіці; Городня Т. А. та Агафонова Л. Г. сформували основні соціально-економічні проблеми розвитку туризму в Україні та стратегію розвитку туристської індустрії України.

Мета – довести правильність співпраці бізнесу з місцевим самоврядування об'єднаних територіальних громад.

Виклад основного матеріалу. Індустрія туризму в Україні – відносно молода галузь бізнесу. Як відмічається в законі України «Про туризм», держава проголошує туризм одним із пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури, створюючи умови для туристської діяльності [1].

Сьогодні туризм розглядається як перспективна галузь економіки держави. Розвиток бізнесу з надання туристських послуг буде сприяти досягненню поставленої урядом України стратегічної мети – наблизити структуру національної економіки до господарської структури найбільш розвинених європейських країн. Для реалізації програм розвитку туризму в Україні та її зростаючої ефективності, перед усім, необхідна відповідна матеріально-технічна база з широко представленою інфраструктурою. Неналежний стан готельних комплексів, мотелів, туристських баз, кемпінгів стримує розвиток туристської індустрії. Особливо ці питання актуальні для розвитку регіонального туризму. Надання туристичних послуг зводиться до обмеженого переліку, не розроблено регіональних комплексних програм розвитку туризму [2, с. 7].

Згідно результатам опитування територіальних громад та ведучих туроператорів, яке провело ShiStrategies, для регіональної влади розвиток внутрішнього туризму не знаходиться навіть в першій десятці пріоритетів. Поки що небагато міст та районів можуть похвалитися якісними успіхами.

Досвід розвитку туризму на місцях показує: проект переходить в стадію стійкого розвитку лише тоді коли влада та бізнес спільно зацікавлені в результаті. Тільки в такому випадку надається адміністративна підтримка, знаходяться необхідні інвестиції, відбувається інтеграція нового проекту з діючими регіональними туристськими центрами.

Яскравим прикладом є історія «Сільського Лувру», художнього музею в селі Пархомівка, розташованого за 100 км від Харкова. Важко повірити, але унікальна колекція творів мистецтва, зокрема майстрів зі світовим ім'ям - Пабло Пікассо, Казимира Малевича, – до останнього часу не привертала серйозної уваги туристів. Тільки 2017 року, після реальної загрози ліквідації, музей вдалося повернути до життя, про нього почали писати ЗМІ.

Завдяки зростанню впізнаваності щорічна відвідуваність збільшилася майже вдвічі. За дуже скромної вартості квитків музей почав щорічно заробляти на 100 – 200 тис. грн більше. Це сталося за рахунок по суті разової комунікації з потенційними відвідувачами через пресу, без інвестицій у розвиток. Будівля музею потребує ремонту, дороги зовсім розбиті, а найближчий готель та кафе знаходяться у райцентрі.

Висновок: заради прилучення до прекрасного, наші люди готові долати серйозні труднощі, а той, хто їх позбавить цих труднощів, отримуватиме прибуток.

Успіх проекту, що існував уже понад півстоліття, але «вистрілив» лише три роки тому, говорить про величезний потенціал внутрішніх об'єктів і про готовність суспільства бачити в українських об'єктах гідні часу та грошей туристичні локації. Це світовий тренд: внутрішній туризм наймовірніше розвинений у Німеччині, Італії та багатьох інших європейських країнах, де він дуже серйозно впливає на роботу транспортного, готельного та ресторанного бізнесів.

Керівники громад, що усвідомили вимоги часу і побачили вигоду для місцевих бюджетів, активно підключаються до формування та запуску туристських маршрутів. У багатьох населених пунктах вже зараз регулярно відбуваються потенційно цікаві для туриста заходи. Але значних змін вдається досягти лише в тому випадку, якщо вони відбуваються паралельно з розвитком інфраструктури та грамотними комунікаціями.

На зміну окремим інформаційним кампаніям приходить планова робота з просування регіону та його туристських локацій. З таких успішних осередків поступово формуватиметься бренд туристської України.

Розробка туристських маршрутів, створення профільних інформаційних майданчиків, розвиток фестивального та зеленого туризму формують скелет регіональних туристських хабів, які мають стати центрами залучення інвестицій та роботи з «візуалізації успіху».

Більшість громад, що мають туристський потенціал, лише на початку великого шляху. Чи зацікавлені вони у притоці туристів? Чи готові до співпраці з туристичними та іншими компаніями, які розвиватимуть внутрішній туризм? Усі опитані ShiStrategies керівники громад заявили: «Так, зацікавлені. Так, готові. Нам є що запропонувати туристам!».

При цьому багато хто визнає, що йдеться в основному про готовність об'єктів історико-культурного та природного значення. Простіше кажучи, «наш ліс (степ, замок, море) готовий прийняти туристів. А як вони туди дістануться і де житимуть, це вже наступне питання» [3].

Висновки. Виходячи з усього вище сказаного, можна сказати, що при тривалій та плідній співпраці бізнесу з місцевим самоврядуванням об'єднаних територіальних громад можна досягти досить великих показників у розвитку громади. Бізнес, який інвестує в туристську галузь та у розвиток регіонального туризму може отримувати досить великі прибутки за рахунок популяризації громади та її туристського потенціалу, що збільшить туристські потоки та підвищить показники кількості внутрішнього туризму.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про туризм». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1441-20#Text>
2. Развитие туристического бизнеса региона: Учебное пособие. Под ред. док. э. н., проф. Школы И.Н. М.: Книги - XXI, с. 7
3. Туризм в Україні: народжений кризою. URL: <https://strategi.com.ua/ru/event/turyzm-v-ukrayne-rozhd-nn-y-kryzysom/>

РОЗДІЛ 4

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ

В. І. Андросова

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ЗМАГАННЯ ЗІ СПОРТИВНОГО ТУРИЗМУ ЯК ЗАСІБ САМОПІЗНАННЯ ТА САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВАНЦІВ У ЗАКЛАДІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті розкривається значення змагань зі спортивного туризму як засіб самореалізації вихованців. Вплив змагань на системне самопізнання та самовдосконалення, мотивацію на розвиток фізичних, психологічних, волевих, естетичних якостей, що призводить к досягненню високих результатів.

Ключові слова: спортивний туризм, самопізнання, самореалізація, самовдосконалення, види змагань.

В статье раскрывается значение соревнований по спортивному туризму как способ самореализации воспитанников. Влияние соревнований на системное самопознание и самоусовершенствование, мотивацию на развитие физических, психологических, волевых, эстетических качеств, что приводит к достижению высоких результатов,

Ключевые слова: спортивный туризм, самопознание, самореализация, самоусовершенствование, виды соревнований.

The article reveals the importance of competitions in sports tourism as a means of self-realization of students. The impact of competition on systemic self-knowledge and self-improvement, motivation for the development of physical, psychological, volitional, aesthetic qualities, which leads to high results.

Key words: sports tourism, self-knowledge, self-realization, self-improvement, types of competitions.

Постановка проблеми. Сучасне суспільство потребує виховання всебічно розвиненого покоління. Важливими етапами такого виховання є самопізнання, саморозвиток, самореалізація молоді. Здоровий спосіб життя та заняття спортом, зокрема, спортивним туризмом, дає потужний поштовх до саморозвитку, самопізнання себе, що уможливорює самореалізацію та самовдосконалення в даному виді спорту. Якісні зміни, що відбуваються зі спортсменом в процесі усвідомлення себе, особливостей і якостей своїх комунікацій, ведуть до самовдосконалення. Дану точку зору підтримує відомий психолог С. Рубінштейн. На думку вченого саморозвиток і самовиховання особистості полягають не в якійсь ізольованій медитативній «роботі над собою», а в активній реальній зовнішній діяльності [3]. Такою активною діяльністю можуть стати змагання зі спортивного туризму, які відкривають широкі

можливості для самореалізації вихованців у закладі позашкільної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія самопізнання та самореалізації в системі виховання особистості представлена в педагогічних працях видатних діячів освіти минулого (А. Макаренко, К. Ушинський, В. Сухомлинський, Й. Песталоцці) та сучасних науковців (Ш. Амонашвілі, І. Бех, М. Євтух, І. Зязюна та ін.). Положення педагогічної системи самопізнання та самовдосконалення розкрито у працях Т. Черкашиної, яка відзначає, що самопізнання – це процес багатогранний і копіткий та потребує від суб'єкта розвиненої волі, зосередженості на меті, незворотності спрямувань [2]. Задоволеність своєю роботою, вплив підвищення емоційного стану на самооцінку вихованців розкрито в наукових дослідженнях Р. Бернса, Л. Божович, Т. Драгунової, Д. Ельконіна, І. Кона, А. Леонтєва, А. Петровського, С. Рубінштейна, Д. Фельдштейна та інших.

Метою статті є дослідження необхідності системної самопізнавальної діяльності спортсмена в досягненні високих результатів та самореалізації у даному виді спорту.

Виклад основного матеріалу. Розвиток гармонійної особистості набуває особливого значення для самопізнання та самореалізації вихованців у закладі позашкільної освіти. Для досягнення успіху спортсмену необхідно здолати чимало зовнішніх перешкод, що потребує вміння впоратися із перешкодами внутрішніми лише за умови самостійного системного самопізнання.

Самопізнання – це своєрідний механізм пізнавальної діяльності людини, в основі якого лежить процес рефлексії. Націленість людини на пізнання своїх фізичних, психічних можливостей, свого місця в соціумі складає сутність самопізнання [4, с. 45]. Самопізнання дає можливість самостійно визначити шляхи успіху в певній сфері діяльності, проаналізувати та удосконалити свою повсякденну діяльність [10, с. 103]. У процесі самопізнання і поступового пізнання навколишнього світу, розширення сфери діяльності та набуття життєвого та туристського досвіду, вихованці пізнають свої можливості, свій творчий, діловий потенціал, а це у свою чергу дає змогу самореалізації їх у житті.

Самореалізація – це процес найповнішого розкриття особистістю своїх здібностей і творчих можливостей, індивідуального саморозвитку і самоздійснення, прирівнення внутрішнього потенціалу свого Я [1]. Словник із соціальної педагогіки трактує самореалізацію як «реалізацію активності, яка задовольняє людину у значущих для неї сферах життєдіяльності і (або) взаємовідносин» [8, с. 116]. Важливим для спортсмена є механізм самопрогнозування, оскільки він повинен

передбачати результати власної діяльності, поведінки і безпосередньо себе у нових умовах. Форми самореалізації особистості в спортивних туристських секціях представлено на рис. 1.

Рис. 1. Форми самореалізації особистості в спортивних туристських секціях

Самореалізація можлива при визначенні її стратегії, яку можна поділити на п'ять складових: самопізнання, самовизначення, саморегуляція, самоосвіта, самовиховання. Спортивний туризм приваблює вихованців багатством технічного та тактичного змісту, прагненням до високої досконалості виконання технічних прийомів, розробкою тактичних комбінацій тощо. Спортивна діяльність стає органічною потребою для спортсмена, яка приносить задоволення. Великі фізичні навантаження при занятті туризмом виправдовуються мотивацією: майбутніми походами, виконанням розрядів на змаганнях тощо.

Спортивний туризм – вид активної рекреаційно-туристської діяльності, яка здійснюється в природному середовищі, і полягає у проходженні туристських спортивних маршрутів з подоланням різноманітних перешкод (перевалів, вершин, порогів, каньйонів, печер тощо) різними засобами пересування із використанням спеціальних технічних прийомів і спорядження [7]. Спортивний туризм входить до загальнодержавної системи фізичної культури і спорту в Україні та розвиває фізичні, моральні, інтелектуальні здібності людини. В. Сухомлинський звертає увагу на те, що «в підлітковому віці, особливо в роки старшого отроцтва, закономірними є вже не абстрактні мрії про майбутнє, а свідоме зважування своїх сил і можливостей, роздуми про те, ким я стану, що мені доступне. Вихователям треба зберегти, зробити тривалим захоплення якраз тим заняттям, яке найбільшою мірою відповідає силам, задаткам підлітка» [9, с. 332].

Спортивний туризм включає в себе змагання за програмою «маршрути» (туристські спортивні походи), які передбачають подолання категорійних за трудністю перешкод у природному середовищі [6] і змагання за програмою «дистанції», прокладених у природному середовищі або на штучному рельєфі [5]. Правильно організовані та добре проведені спортивні змагання зміцнюють здоров'я вихованців, загартовують організм, розвивають силу, спритність, витривалість, ініціативу, мужність, наполегливість, дисциплінованість. Змагання дають можливість оцінити рівень підготовки спортсмена, отримати новий досвід у подоланні перешкод, виховують сміливість, наполегливість, впевненість, вчать критично дивитися на себе, реалізувати всі свої вміння та навички для досягнення перемоги, реально сприймати результати свого виступу. Змагання дають можливість проаналізувати наявність спортивного потенціалу спортсмена та реалізувати його під час виступу. Спортсмен накопичує туристський досвід, розширює свій творчий потенціал, пізнає навколишній світ, що дає великий поштовх для спортивного росту. На змаганнях спортсмен демонструє найвищий результат на даному етапі спортивного вдосконалення, проявляє повну мобілізацію тактико-технічних можливостей, максимальну спрямованість для досягнення найвищого результату,

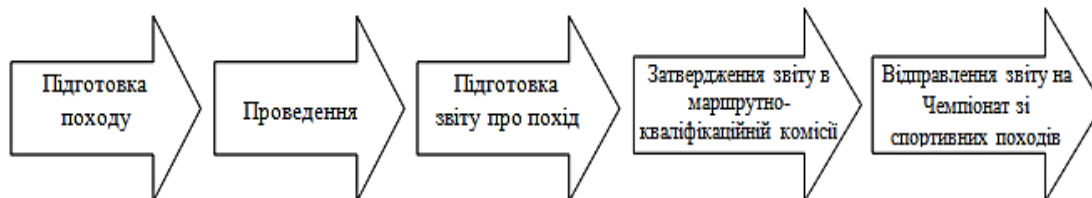
Самореалізація під час туристських змагань на природньому та штучному рельєфі проявляється в здатності підвищення спортивної майстерності на базі задатків та обдарованості, з використанням досягнень культури підготовки спортсмена. Проходження технічних етапів мобілізує спортсмена. Адже кожний етап на дистанції має певні відмінності, зокрема:

- за перепадом висот на підйомах та спусках,
- за крутизною схилів на траверсах,
- за застосуванням спеціального спорядження,
- за умінням швидко працювати з вірвовкою,
- за швидкістю реагування на зміни в тактиці на дистанції тощо.

Умови, в яких проходять змагання, відрізняються від умов тренувального циклу. Це відноситься і до погодних умов під час змагань. Тому, для реалізації поставлених задач, успішного виступу на змаганнях, досягнення високих результатів, самовдосконалення спортсменів, недостатньо високого рівня тільки фізичної, практичної й тактичної підготовленості. Необхідна психологічна підготовка та злагоджена командна робота. Інтелектуальні навички, робота з комп'ютерною технікою, вміння розібратися та працювати з сучасним спеціальним спорядженням (грі-грі, затискачі, жумари тощо),

підвищують самооцінку спортсмена, впевненість у швидкому проходженні етапів та всієї дистанції.

Змагання за програмою «маршрути» мають свою особливість. Результат змагань не підводиться відразу після закінчення походу, як на змаганнях за програмою «дистанція». Етапи змагань за програмою «маршрути» унаочнено на рис. 2.

Рис. 2. Етапи змагань за програмою «маршрути».

Під час походу заявленої категорії складності проводиться командна робота з подолання перешкод лісовою, гірською місцевістю, з повною викладкою спорядження. Вихованці, учасники походу, мають бути підготовлені для автономного перебування у групі не менше шести днів, в залежності від категорії складності маршруту. Під час походу проявляється спортивна, вольова, технічна та комунікаційна підготовленість спортсменів: засоби пересуватися різним гірським рельєфом, навички роботи з GPS-навігатором, офлайн-картами, орієнтуванням за допомогою компаса та карти, надання першої медичної допомоги. Проявити сміливість у подоланні гірських річок, підйомах та спусках сніговими схилами, винахідливість та знання в застосуванні лікарських трав для приготування чаю, фотографуванні, приготуванні їжі тощо. Вихованці усвідомлюють свої потенційні можливості, перспективи особистісного зростання під час походу, стають більш впевненими та цілеспрямованими.

Після закінчення походу готується звіт. Кожний може проявити ініціативу по підготовці опису маршруту, вибору фотографій, карт, роботі з комп'ютером. Звіт – це командна робота, де кожний вихованець розвиває свої організаторські якості, пізнає та розширює свій творчий потенціал, самостверджується. І тільки звіти походів, завірені МКК, беруть участь у змаганнях за програмою «дистанція».

Висновки. Змагання зі спортивного туризму – одна з форм соціалізації вихованців, потужний фактор самореалізації в сучасному житті, який спонукає до саморозвитку, розвиває творчий потенціал, розкриває нові горизонти для самовдосконалення. Змагання сприяють розвитку системної самопізнавальної діяльності спортсмена в досягненні високих результатів у даному виді спорту.

Список використаних джерел

1. Велика українська енциклопедія. К.: Державна наукова установа «Енциклопедичне видавництво», 2016.
2. Євтух М. Б. Культура взаємин : підручник / М. Б. Євтух, Т. В. Черкашина. 3-тє вид., переробл. і допов. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2012. 340 с.
3. Максименко С. Д. Науково-психологічні основи формування особистості. Рідна школа, 1991. № 11. С. 27-31.
4. Особистість: внутрішній світ і самореалізація / Упоряд. Ю.Н.Кулюткин, Р.С.Сухобская. СПб., 1996. 13 с.
5. Правила вида спорта «Спортивный туризм». Группа дисциплин «дистанции» (туристское многоборье – ТМ, туристско-прикладное многоборье – ТПМ, соревнования в технике туризма, дистанции). Утверждено Решением Совета международной федерации спортивного туризма 23.05.2015. 19 с.
6. Правила вида спорта «Спортивный туризм». Утверждено Президиумом международной федерации спортивного туризма 03.03.2013. 10 с.
7. Правила спортивних змагань зі спортивного туризму. Затверджено Міністерством молоді та спорту України. 15.04.2021 №11/5.3/21. Київ. 2021. 60 с.
8. Словник із соціальної педагогіки. авт.-уклад. Т. О. Логвиненко, Н.В. Гордієнко. Дрогобич: Посвіт, 2007. 160 с.
9. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. Т.3. Серце віддаю дітям. Народження громадянина. Листи до сина / В.О. Сухомлинський. К.: Радянська школа, 1977. 670 с.
10. Ягупов В. В. Педагогіка: Навч. посібник. К.: Либідь, 2002. 560 с.

В. О. Бокатов, В. М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ У РОЗВИТКУ ФЕСТИВАЛІВ АКТИВНОГО ТУРИЗМУ У СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

В статті досліджений реальний стан, в якому знаходяться фестивалі активного туризму. Реальна картина інфраструктури, можливостей для проведення заходів активного туризму. Дослідження проблематики неактивності використання туристського потенціалу в Сумській області та перспективи розвитку активного туризму на Сумщині.

Ключові слова: активний туризм, фестиваль, фінансування, інфраструктура.

В статье исследовано реальное состояние, в котором находятся фестивали активного туризма. Реальная картина инфраструктуры, возможностей для проведения мероприятий активного туризма. Исследование проблематики неактивности использования туристского потенциала в Сумской области и перспективы развития активного туризма в Сумской области.

Ключевые слова: Активный туризм, фестиваль, финансирование, инфраструктура.

The article examines the real state of the active tourism festivals. A real picture of the infrastructure, opportunities for active tourism activities. Investigation of the problems of inactivity in the use of tourist potential in the Sumy region and the prospects for the development of active tourism in the Sumy region.

Key words: active tourism, festival, financing, infrastructure.

Постановка проблеми. Сумська область є кладязем для створення великої сфери фінансування держави методом створення активних фестивалів. Наразі я хотів би дізнатись, чому Сумщина не розвинула досконало цей напрям та зрозуміти, що є проблемою, яка запобігає активному розвитку даного питання. Хочу зрозуміти перспективи розвитку галузі фестивалів активного туризму та стан її на сьогодні .

Мета роботи: дослідження основного матеріалу щодо проблеми регресивного розвитку фестивалів активного туризму Сумщини, її актуальний стан.

Виклад основного матеріалу. На самперед найбільш вірно можна зазначити, що Сумщина має певний фундамент для розвитку та монетизування такої перспективної галузі, як активний туризм. На жаль ми я свідками реальної картини та стану в якому знаходиться Сумські фестивалі. Пропоную розглянути деякі фестивалі, та стисло дізнатись їх вплив на Сумську інфраструктуру:

Фестиваль «Круглий Двір». Круглий двір – садиба-манеж у місті Тростянець Сумської області. Унікальна пам'ятка архітектури 18 століття. Заснований Йосипом, Денисом, Герасимом та Пилипом Надаржинськими. Рік застосування -1749. Підтвердженням заснування є офіційні папери, документи на будівлю. У першій половині 19 століття, коли будівля перейшла в володіння родини Голіциних, пам'ятку було підлаштовано під стайні, а згодом під цирк. Велика кількість глядачів збиралась, аби подивитись виставу та побачити видатну пам'ятку архітектури. В середині були підлаштовані триярусні ложі для глядачів. На той час фортеця була досить відома, адже відвідували її відомі персони панства та журналісти. Відомо, що навіть Георгій Лукомський відвідував споруду, та описав свої враження у статті «Тростянець», Санкт-Петербурзького журналу «Столица и усадьба», 1916 рік . Нещодавно, а саме у 2007 році фортецю почали відбудовувати, але призупинили реставрацію, через нестачу фінансування. Та попри все це, зараз існує фестиваль, що носить назву «Стара Фортеця», та проходить кожен рік на території пам'ятки. Фестиваль складається з показу видовищних боїв, в середньовічному дусі. Рицарські бої, середньовічна кухня, музика та повне занурення в епоху середньовіччя. Взяти участь у фестивалі може будь хто, але для цього треба мати підготовку, яку можна здобути в секціях історичного фехтування. Тростянецька територіальна громада вочевидь має певні плани на цей фестиваль, але наразі фінансової допомоги не прослідковується в вигляді повної, крупної реставрації. Населення територіальної громади: 28565 людей, та надходження на коштів на одного мешканця складають всього

1354,2 гривні на 1 квартал 2021 року, що замало для виділення серйозних коштів для підтримки та повного забезпечення фінансування фортеці.

Наступний фестиваль, що розглянемо це *«Суми Екстрім Стайл»*. Двічі на рік, парковка біля торгівельного центру «Мануфактура» перетворюється на туристську дестинацію, яка збирає шанувальників фестивалів активного туризму. Кожен бажаючий може проявити себе у катанні на велосипедах, роликових ковзанах, скейтах тощо. Учасники «Sumy Extreme Style» не лише дивують публіку екстремальними трюками, а й показують, що екстремальні види спорту не менш захоплюючі за інші. Нажаль фінансування зі сторони держави вимагає кращого, але на відміну від фортеці «Круглий Двір», цей фестиваль її взагалі не має. Допомагають не байдужі люди, скромними внесками, що продовжують життя фестивалю до наступного року. У вересні 2010 року відбувся перший фестиваль, що дав поштовх створити кожнорічні фестивалі «Суми Екстрім Стайл». засновниками є: Кирило Бурлака (директор фестивалю), Павло Коваль (співзасновник) та Денис Гвоздецький (суддя змагань). Багато плідної праці, говорить сам засновник Кирило, як саме починалась клопітка праця заснування фестивалю: «На той момент ніхто не знав про те, як відбуваються такі події в масштабному форматі – вільного доступу до інтернету ми майже не мали. Але у Пашиного брата був доступ до інтернету в Сумському державному університеті, там він і знаходив інформацію про змагання, шукав деталі, що допоможуть нам в організації. Щось знаходив, нотував, вже було певне розуміння. Але ж ми навіть майструвати не вміли! Лише один з нас тямив у цій справі – Саня Скорик. Так той взагалі вкрав два дерев'яні кутки з городу тестя, аби зробити фігури для катання. Якби не він, то взагалі нічого не вийшло б».

Наразі відомо, що Сумська територіальна громада має 266306 жителів, та 2 ради, що об'єдналися, та на жаль реальної картини бюджету не маємо, бо вона застаріла, та не являється актуальною, але вирішувати питання неактуальних даних на офіційній сторінці не намагається ніхто.

Зараз же, маючи декілька прикладів, стає зрозуміло, що потенціал для створення фундаменту фінансування як громад та країни безумовно існує в Сумській області. Є багато місць, для створення байдаркових сплавів на річці Псел, щоб оглянути краєвиди, наприклад: Ландшафтний заказник «Могрицький», територія якого є класичним степом: високі пагорби й глибокі балки, що поросли різнотрав'ям. Тут зустрічаються навіть реліктові рослини, тобто одні з найдавніших на

планеті. Піднявшись на один з пагорбів, можна побачити приголомшливий краєвид, родзинка якого – річка Псел, стрімко що протікає неподалік. Також можемо неподалік знайти гідрологічний заказник «Миропільська» неподалік. «Могрицького» Крім того, до нього примикає Могрицький крейдяний кар’єр, а також курган-городище.

Велосипедних фестивалів активного туризму. Сумщина має базу відпочинку «Зелений Гай» де можна влаштувати як байдаркових сплави, так і велосипедні, піші прогулянки, велосипедні та скеледазні фестивалі, тощо.

Висновки. Отже таким чином ми дізнались, що Сумщина є чудовим місцем для проведення фестивалів активного туризму. На сьогоднішній день чітко можна зрозуміти, побачити картину, що бракує фестивалям фінансування з боку країни. Достовірно відомо, що стан у даних фестивалів заслуговує кращого. Неодноразово доведено, що активні фестивалі є чудовою одиницею для вилучення туристських коштів для бюджету громад та країни. Перспективи вражають, неаби як видається Сумщина своїми можливостями для туристського відпочинку та монетизацією коштів.

Список використаних джерел

1. Фестивалі і бренди міст як інструмент розвитку Сумської області. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/9354.amp>
2. Туристичний кластер Сумщини – перспективи створення та онлайн просування. Підсумки форуму. URL: <https://www.prostir.ua/?news=forum-turystychnyj-klaster-sumschyny-perspektyvy-stvorennya-ta-onlajn-prosuvannya-znakova-podiya-dlya-rozvytku-turystychnoji-haluzi-sumschyny>
3. Привабити туриста: фестивалі Сумщини, які варто відвідати. URL: <https://cukr.city/city/2019/festuvali-sumshchiny/>
4. Туристичний портал міста Суми. URL: <https://visit.sumy.ua/>
5. Фестиваль стара фортеця. URL: <https://starafortecya.com/#firstPage>
6. В Сумах пройде 16-й фестиваль Sumy Extreme Style. URL: <http://www.dancor.sumy.ua/news/newslines/237000>.
7. Тростянецька територіальна громада. URL: <https://decentralization.gov.ua/newgromada/4574>
8. Сумська територіальна громада. URL: <https://decentralization.gov.ua/gromada/115>

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИСОТНО-ШТУРМОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ СПЕЦІАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

У праці висвітлено актуальність висотно-штурмової підготовки підрозділів спеціального призначення на сучасному етапі розвитку української держави. Визначено структуру висотної діяльності людини за різними напрямками, також розкрито складові структури висотно-штурмової підготовки підрозділів спеціального призначення. Дані визначення термінам: штурмовий альпінізм, гірсько-висотна та всотано-штурмова підготовки підрозділів спеціального призначення. Дана характеристика сутності змісту висотно-штурмової підготовки спецпризначенців.

Ключові слова: альпінізм, спортивний туризм, штурмовий альпінізм, гірсько-висотна підготовка, висотно-штурмова підготовка., підрозділ.

В работе раскрыта актуальность высотно-штурмовой подготовки подразделений специального назначения на современном этапе развития украинского государства. Высветлена структура высотной деятельности человека по разным направлениям, также раскрыты составляющие высотно-штурмовой подготовки подразделений специального назначения. Даны определения терминам: штурмовой альпинизм, горно-высотная и высотно-штурмовая подготовка подразделений специального назначения. Раскрыто содержания высотно-штурмовой подготовки специалистов подразделений специального назначения.

Ключевые слова: альпинизм, спортивный туризм, штурмовой альпинизм, горно-высотная подготовка, высотно-штурмовая подготовка, подразделение.

In the work, the relevance of high-altitude assault training of special forces units at the present stage of development of the Ukrainian state is discussed. The structure of high-altitude human activity in different directions is highlighted, and the components of high-altitude assault training of special forces units are also disclosed. Definitions are given for the terms: assault mountaineering, mountain-altitude and high-altitude assault training of special forces units. The content of high-altitude assault training of specialists of special purpose units is disclosed.

Key words: mountaineering, sports tourism, assault mountaineering, mountain-altitude training, high-altitude assault training, unit.

Постановка проблеми. У час військових і злочинних викликів у нашій державі висотно-штурмова підготовка особового складу спеціальних підрозділів ЗСУ, МВД України і СБУ має велике значення. Підготовка висотно-штурмових груп є одним з ключових аспектів бойової роботи підрозділів спеціального призначення при ліквідації злочинних угруповань на висотних об'єктах та у гірській місцевості. Організація та проведення спеціальних операцій із затримання або знищення злочинців висотно-штурмовими групами є найбільш складним бойовим завданням.

Сьогодні у світі активно розвивається різноманітна висотна діяльність людини: спортивний гірський туризм [1], спелеотуризм, висотний спортивний, промисловий і штурмовий альпінізм, військовий гірський туризм, спеціалізовані висотно-рятувальні роботи, які активно використовують мотузкову систему у своєму переміщенні на різних формах рельєфу, висотних промислових і житлових об'єктах та у без опорному просторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Висотна та гірська підготовка в Україні у підрозділах спеціального призначення розпочала свій розвиток з 2016 року.

У 2016 році МВД України видало Наказ № 565 від 30.06.2016 року «Про затвердження Інструкції з висотної підготовки підрозділів Національної гвардії України» [5].

У січні 2021 року ЗСУ впроваджено пілотний проект «Курс гірської підготовки» в якому брали участь сухопутні гірсько-штурмові, десантно-штурмові підрозділи та підрозділи морської піхоти і здобувачі вищих військових закладів освіти [2].

Наше дослідження показує що сучасна різноманітна висотна діяльність людей базується на використанні технологій альпінізму, видів спортивного туризму, скелелазіння тобто на технології пересування з використанням мотузкових систем і спеціального спорядження.

Але сутності змісту сучасної висотно-штурмової підготовки підрозділів спеціального призначення не висвітлено.

Мета роботи: виявити сутність змісту висотно-штурмової підготовки підрозділів спеціального призначення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження показало, що сучасна висотна діяльність має різні напрями і складається з спортивно-висотної, промислово-висотної, рятувально-висотної і висотно-штурмової, яка в свою чергу складається зі штурмового альпінізму та гірсько-висотної підготовки.

Сучасна структура змісту висотно-штурмової підготовки складається з: штурмового альпінізму і гірсько-висотної, військово-інженерної та вогневої підготовок.

Висотно-штурмова підготовка - це використання технологій альпінізму та видів спортивного туризму, що забезпечують виконання оперативно-бойових завдань на багатоповерхових об'єктах та у важкодоступній гірській місцевості.

Штурмовий альпінізм – це система різноманітних методів та способів висотного пересування на багатоповерхових спорудах, в тому числі і без опорному просторі за допомогою мотузкових систем,

які використовуються в альпінізмі, спортивному гірському та спелео туризмі [6].

Гірсько-висотна підготовка - це використання підрозділами спеціального призначення технології зі спортивного гірського і спелео туризму, альпінізму, скелелазіння для заняття вигідних позицій і виконання службових завдань на гірській місцевості.

Базовою основою висотно-штурмової діяльності співробітників підрозділів спеціального призначення є знання, уміння та навички з технологій альпінізму, спортивного гірського і спелео туризму. Таким чином, при плануванні та проведенні спеціальної операції необхідно враховувати у комплексі особливості технологій альпінізму та видів спортивного туризму висотно-штурмової роботи групи спеціального призначення, які сприяють успішному виконанню поставленого завдання.

У штурмовому альпінізмі одним із ефективних способів проникнення у до багатоповерхового об'єкту є вхід висотно-штурмової групи з фасаду будівля шляхом проникнення через віконні отвори з використанням вибухової речовини з метою припинення протиправних дій злочинців, що знаходяться у багатоповерховому будинку [7]. У цьому випадку велика маневреність, висока швидкість пересування без опорного простору забезпечує висотно-штурмовій групі виконання поставленого службового завдання, вирішення якого іншими засобами вимагатиме значних ризиків для особового складу підрозділів спеціального призначення [3].

Велике значення у штурмовому альпінізмі має безпека співробітників підрозділів спеціального призначення під час їх виконання службових завдань на висотних промислових та житлових об'єктах.

Виходячи з вищевикладеного зазначимо, що у кожному окремому випадку виконання службового завдання у висотних спорудах необхідно розробляти окрему тактику дій висотно-штурмової групи, яка може бути використана у межах однієї конкретної спеціальної операції.

Підготовку зі штурмового альпінізму необхідно проводити з практичним ухилом, щоб у екстрених ситуаціях співробітники підрозділів спеціальних призначень могли використовувати отримані знання, вміння і навички з альпіністської і військово-інженерної та вогневої підготовок, а також вони могли імпровізувати, знаходити прийнятний варіант виконання поставлених завдань з мінімальними втратами для особового складу висотно-штурмової групи.

Успіх бойових дій співробітників спеціальних підрозділів у горах значною мірою залежить від їх рівня гірсько-висотної підготовки.

Уміння правильно орієнтуватися в складних умовах гірської місцевості і миттєво оцінювати бойову обстановку, підніматись та спускатись за допомогою мотузок по різних формах рельєфу, швидко займати вигідне місце на гірському рельєфі для виконання службового завдання – є основними складовими успіху підрозділу спеціального призначення.

При виборі маршруту і руху по ньому у високогірному районі підрозділу спеціального призначення потрібно враховувати не тільки тактичні вимоги та погодні умови, а і рівень знань, вмінь, навичок з видів спортивного туризму, альпінізму, скелелазіння та орієнтування у співробітників гірсько-штурмових груп.

Важливе значення у гірсько-висотній підготовці має орієнтування та знання особливостей небезпекам у гірській місцевості, будь-яке відхилення від заданого треку маршруту пошуку противника буде загрожувати підрозділу небезпекою, не тільки напоротися на засідку противника, але і опинитися в положенні заблуканого та потрапити в зону лавин, каменепадів, льодових обвалів [4].

Головне завдання гірсько-висотної підготовки полягає у комплексній підготовці співробітників підрозділів спеціального призначення, яка включає в себе: знання, уміння та навички з пересування на різних формах гірського рельєфу, подолання локальних та протяжних природних перешкод, орієнтування у гірській місцевості, надання долікарської допомоги, транспортування потерпілого співробітника по різних формах гірського рельєфу, а також знати признаки виникнення можливих природних небезпек у гірській місцевості.

Сутністю гірсько-висотної діяльності підрозділів спеціального призначення є веденні пошуку в гірській місцевості і блокування противника та його знищення з використанням технологій видів спортивного туризму, альпінізму і скелелазіння.

Ступінь професійної підготовленості та боєздатності гірсько-штурмової групи залежить від постійних гірсько-висотних навчальних тренувань.

Висновки. Сучасна висотно-штурмова підготовка підрозділів спеціального призначення складається зі штурмової та гірсько-висотної підготовок.

Сутність штурмової підготовки (штурмовий альпінізм) є висотне пересування підрозділів спеціального призначення у багатоповерхових спорудах, в тому числі і без опорному просторі за допомогою мотузкових систем, які використовуються в альпінізмі, спортивному гірському та спелео туризмі.

Сутністю гірсько-висотної (гірська) підготовки є використання технологій видів спортивного туризму, альпінізму, скелелазіння, які забезпечують виконання службових завдань гірсько-штурмовим групам спеціального призначення у гірській місцевості.

Загальною сутністю висотно-штурмової підготовки підрозділів спеціального призначення є використання технологій альпінізму, видів спортивного туризму і скелелазіння, які забезпечують виконання оперативно-бойових завдань на висотних промислових та житлових об'єктах і у важкодоступній гірській місцевості.

Список використаних джерел

1. Андросов Є. В., Зігунова І. С. Проблеми та перспективи організації спортивно-гірських турів високих категорій. *Стан та перспективи сучасного туризму: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2020. С. 122-126.
2. Курс гірської підготовки. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/viyskovyi-alpinisti-shcho-za-kurs-girskoi-pidgotovki-prokhodyat-biytsi-zsu-202101211274201>
<https://www.depo.ua/ukr/war/viyskovyi-alpinisti-shcho-za-kurs-girskoi-pidgotovki-prokhodyat-biytsi-zsu-202101211274201>
3. Кулинич О. С., Зігунов В. М. Альпіністська підготовка у військових підрозділах спеціальних призначень. *Стан та перспективи сучасного туризму: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 141-145.
4. Кулинич О. С., Зігунов В. М. Гірська підготовка співробітників підрозділів спеціального призначення. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 квітня 2021 р., м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 180–184.
5. Наказ МВД України Наказ № 565 від 30.06.2016 року «Про затвердження Інструкції з висотної підготовки підрозділів Національної гвардії України. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE29173.html
6. Штурмовий альпінізм. URL: <http://centrsamooborony.blogspot.com/2015/08/blog-post.html>
7. Штурмовий альпінізм. URL: <https://velmet.ua/uk/shturmovo-y-alpinizm.html>

Я. С. Зінкевич, Я. В. Євтушенко

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка

ХАРАКТЕРИСТИКА РЕКРЕАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ ВОДНОГО ТУРИЗМУ В СУМСЬКІЙ ОБЛАСТІ

У статті на основі аналізу вітчизняних нормативно-правових документів та наукових джерел схарактеризовано особливості рекреаційних ресурсів в контексті організації водного туризму у Сумській області. Проаналізовано дефініцію основних понять дослідження, таких як: «туризм», «рекреація», «рекреаційні ресурси», «водний туризм».

Ключові слова: туризм, рекреація, водний туризм, рекреаційні ресурси, водні ресурси.

В статье на основе анализа отечественных нормативно-правовых документов и научных источников изучены особенности рекреационных ресурсов в

контексте організації водного туризму в Сумській області. Проаналізована дефініція основних понять дослідження, таких як: «туризм», «рекреація», «рекреаційні ресурси», «водний туризм».

Ключові слова: туризм, рекреація, водний туризм, рекреаційні ресурси, водні ресурси.

The article, based on the analysis of domestic legal documents and scientific sources, describes the features of recreational resources in the context of the organization of water tourism in Sumy region. The definition of basic research concepts, such as: «tourism», «recreation», «recreational resources», «water tourism» is analyzed.

Keywords: tourism, recreation, water tourism, recreational resources, water resources.

Постановка проблеми. Україна в цілому та Сумська область зокрема володіє достатнім гідрологічним потенціалом для організації водного туризму. Проте, глобальні зміни клімату, зокрема підвищення середньорічної температура повітря (у 2020 році становила 9,5°C-10,5°C, що на 3,5°C - 4°C вище за річну норму) та зменшення річної суми опадів до 415-530 мм, (що складає 70-90% річної норми) спричинили значне зневоднення регіону. У контексті зазначеного вище актуальним є питання комплексної оцінки рекреаційних ресурсів водного туризму у Сумській області.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Джерельною базою дослідження є праці О. С. Данильченко, А. О. Корнуса, О. Г. Корнус, С. І. Сюткіна, у яких схарактеризовано географічні особливості досліджуваного регіону. Зокрема, геоекологічний аналіз річкових басейнів Сумської області здійснено у дослідженнях О.С. Данильченко [2]. Деякі аспекти розвитку водного туризму проаналізовано у працях українських науковців: І. Г. Бондаренко, О. В. Бондаренка, А.А. Ніколаєнка та інших. У дослідженнях В.М. Зігунова [5,6] акцентована увага на створенні рекреаційних кластерів із водного туризму на Сумщині. Незважаючи на значну кількість наукових розвідок з означеної проблеми комплексне дослідження рекреаційних водних ресурсів Сумської області з метою організації водного туризму не проводилося, що і обумовлює актуальність теми дослідження.

Мета статті – на основі нормативно правових документів та наукової літератури вивчити особливості водних ресурсів Сумської області та можливість організації та здійснення водних походів та водного туризму.

Виклад основного матеріалу. У руслі окресленої вище проблеми актуальним є розгляд ключових понять дослідження: «туризм», «рекреація», «похід», «водний туризм», «активний водний туризм», «водні ресурси» та характеристика основних аспектів визначених

дефініцій. Одним з ключових понять дослідження є туризм. У Законі України «Про туризм» даний термін трактується, як «... тимчасовий виїзд людини з постійного місця проживання з оздоровчою або професійно-діловою метою, яка є безоплатною» [4]. Притков В. Ю. та Жердьов А. Е. виділяють 4 види екстремального туризму: підземний, гірський, водний та повітряний екстремальний туризм [8].

Термін рекреація походить від французького слова «recreation» та трактується вітчизняними науковцями як відновлення чи відтворення фізичних і духовних сил, витрачених людиною в процесі життєдіяльності; рекреація включає різноманітні види діяльності у вільний час, спрямовані на відновлення сил і задоволення широкого кола особистих і соціальних потреб та запитів.

Слід зазначити, що спортивний водний туризм належить до складних технічних видів спорту. За визначенням водний туризм це – вид спортивного туризму, який здійснюється шляхом пересування (подолання маршруту) по воді [1, с. 4]. У дослідженні В. М. Зігунова використовується поняття активний водний туризм, що передбачає багатоденні та одноденні подорожі водними акваторіями на різноманітних плавзасобах: байдарках, каяках, рафтах, плотах, човнах із використанням фізичної [6, с. 108]. Для організації водних походів із добре підготовленими групами туристів використовуються річки з нахилом до 3-3,5м/км., якщо група складається з новачків, то не рекомендується здійснювати плавання на річках, що мають нахил понад 1,5м/км. Слід зазначити, що річки Сумської області, що протікають низинними територіями мають найнижчий (I рівень складності), тому водні походи можна організувати для туристів початківців. Для приток Дніпра у межах Сумської області характерні достатньо повільна течія (0,5 м/с) і невеликий (до 10 см/км) ухил, заболочені береги, пологі схили, піщане чи мулисте русло. Глибина води необхідна для байдарки-двійки не менше 20 см, для човнів – навіть менше, для плоту з вантажем – до 50 см, катамарану 30-35 см.

Більшість дослідників зазначають, що рекреаційні ресурси доцільно об'єднати у три групи: природні, історико-культурні та соціально-економічні. Водні ресурси відносяться саме до групи природних рекреаційних ресурсів. Тому детально охарактеризуємо водні рекреаційні ресурси Сумської області.

За характером течії та орографічними особливостями річки на території України можна поділити на: річки низовин, що характеризуються широкою заплавою та повільною течією; річки височин, для яких характерні часті пороги та річки гірських регіонів з

швидкою, бурхливою течією, вузькими каньйоноподібними долинами та частим виступом кристалічних порід на поверхню.

Водні ресурси Сумської області уключають в себе річки, озера, водосховища, болота, що є поверхневими водами та підземні води. Загальна довжина річкової мережі у Сумській області – 8020км. Сумщиною протікає 1543 річки, з них одна велика річка – Десна (загальна довжина 1130км.). Річки Псел, Сейм, Клевень, Сула, Хорол та Ворскла належать до середніх (загальна довжина у межах Сумської області становить 801км.). Більшість річок Сумської області є транзитними. У гідрологічному відношенні територія Сумської області розташована у межах басейну річки Дніпро [2, с. 41]. Річки Сумської області (рис. 1) відносяться до басейнів лівобережних приток річки Дніпро (Десни – 45,5%; Сули – 18,6%; Псла – 23,4% та Ворскли – 12,5%). Середня густота річкової мережі у межах області становить 0,2-0,3 км/км² [3]. Живлення річок переважно талими сніговими водами, для річок характерна весняна повінь та літньо-зимова межень та тривалий льодостав узимку. Режим річки зумовлює сезонність організації водного туризму (сезонність водних подорожей на Сумщині з березня по листопад включно).

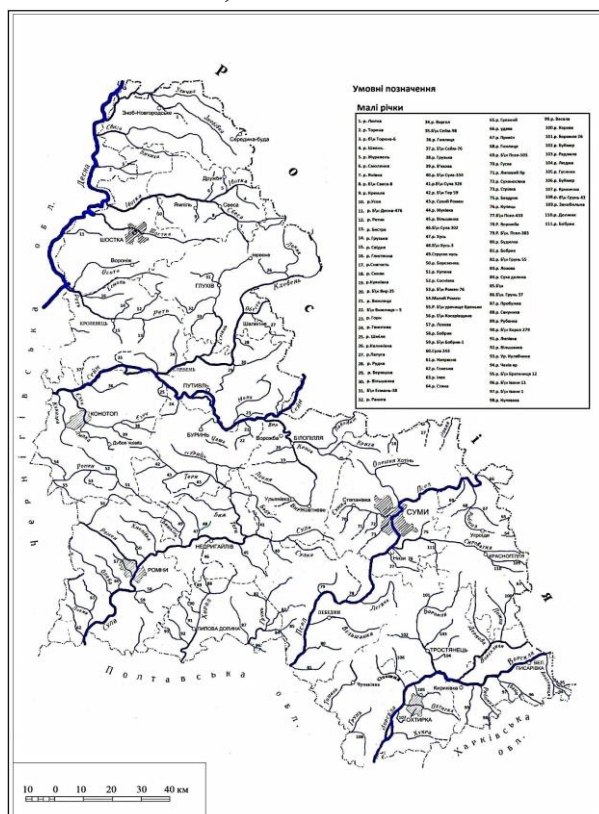

Рис. 1. Річкова мережа Сумської області [2, с. 194]

На території Сумської області – 537 озер площею – 2042га, однак зі змінами клімату частина озер пересихає, а площа їх водного дзеркала зменшується, що ускладнює розвиток водного туризму. В області

42 водосховища загальною площею – 4346га. Заболоченість території Сумської області досить нерівномірна. Найвищі показники характерні для північних районі – зона мішаних лісів (Українське Полісся), нажаль, спостерігається тенденція до зменшення площі водно-болотних угідь регіону.

Отже детально проаналізуємо можливість використання рекреаційних ресурсів Сумської області у контексті розвитку водного туризму. У дослідженні В.М. Зігунова зазначено, що проведення водних турів на гребних плавзасобах можливі по річках Десна та Івотка (у межах Шосткинського району), Сейм (територія Конотопського та Сумський райони), Псел (Сумський район), Ворскла з притокою Ворсклиця (Охтирський район), Сула (Сумський та Роменський район), Хорол (Роменський район) [6, с.109].

У Програмі сталого розвитку туризму в Сумській області зазначено, що одним з 4 регіональних ландшафтних маршрутів є «Рекреаційна водна подорож на байдарках по р. Псел» – розроблений у 2012 році. До його складу увійшло 4 маршрути, 3 із яких – маршрути «Уїк-енду», а саме: водний маршрут по р. Псел «с. Ольшанка – м. Суми»; водний маршрут по р. Псел «с. Низи – с. Бішкінь»; водний маршрут «с. Миропілля – с. Бішкінь» [5].

Також водні маршрути для туристів пропонують річками Сула, Сейм та Ворскла. Сплав по річці Сейм від с. Пересипки до с. Мельня Конотопського району у межах ландшафтного регіонального парку «Сеймський». «Водний маршрут річкою Ворскла» у межах Гетьманського національного природного парку.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. Отже, підсумовуючи вище сказане за всім комплексом природних умов для організації водного туризму (ухил русла, сезонний режим, особливості течії, наявність природних перешкод) річки Сумської області належать до річок низовин та мають значний потенціал для організації рекреаційного водного туризму. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо пошук, визначення та обґрунтування оптимальних шляхів для водних походів у межах гідрологічної мережі Сумської області.

Список використаних джерел

1. Грабовський Ю. А. Спортивний туризм / Ю. А. Грабовський, О. В. Скалій, Т. В. Скалій. – Тернопіль: ТНПУ, 2007. 302 с.
2. Данильченко О.С. Річкові басейни Сумської області : геоекологічний аналіз : монографія. Суми : СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 271 с.

3. Державне агентство водних ресурсів України. URL: <https://sumyvodres.davr.gov.ua/vodni-resursi/>
4. Закон України «Про туризм» 2020 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 11.11.2021)
5. Зігунов В. М. Організація турів вихідного дня по річці Псел. – Суми: ФОП Цьома С. П., 2018. 24 с.
6. Зігунов М.В. Особливості створення рекреаційних кластерів із водного туризму на Сумщині. URL: https://www.researchgate.net/publication/340907145_OS_OBLIVOSTI_STVORENNA_REKREACIJNIH_KLASTERIV_IZ_VODNOGO_TURIZMU_NA_SUMSINI
7. Ніколаєнко А. А. 7. Особливості організації водного туризму в Україні. Стратегічні перспективи туристичної та готельно-ресторанної індустрії в Україні : теорія, практика та інновації розвитку. Умань: Видавець «Сочінський, 2015. С. 144-145.
8. Притков В. Ю. Екстремальний туризм в Україні: сучасний стан та перспектива розвитку. Географія та туризм. 2012. №19. с. 44– 51.

О. С. Кулинич, В.М. Зігунов

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка.

ГІРСЬКА ПІДГОТОВКА У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

У статті визначається особливості гірської підготовки військових підрозділів Збройних сил України яка проводиться з метою забезпечення їх готовності до виконання службово-бойових завдань гірській місцевості. В роботі розкрито особливості програми гірської підготовки військових підрозділів за напрямками «інструктор гірської підготовки» і «спеціаліст гірської підготовки».

Ключові слова: *гірська підготовка, військовий підрозділ, дисципліна, інструктор, спеціаліст.*

В статье определяется особенности горной подготовки военных подразделений Вооруженных сил Украины, которая проводится с целью обеспечения их готовности к выполнению служебно-боевых задач горной местности. В работе раскрыты особенности программы программы горной подготовки военных подразделений по направлениям «инструктор горной подготовки» и «специалист горной подготовки».

Ключевые слова: *горная подготовка, военное подразделение, дисциплина, инструктор, специалист.*

The article defines the features of mountain training of military units of the Armed Forces of Ukraine, which is carried out in order to ensure their readiness to perform combat missions in the mountains. The peculiarities of the program of mountain training of military units in the directions of «mountain training instructor» and «mountain training specialist» are revealed in the work.

Key words: *mountain training, military unit, discipline, instructor, specialist.*

Постановка проблеми. Успішне виконання бойового завдання в умовах гірської місцевості багато в чому залежить від навченості особового складу, уміння пересуватися в горах, в доланні складної ділянки гірського рельєфу з використанням спеціального спорядження

на тлі великих фізичних навантажень в умовах кисневого голодування, яке справляє значний вплив на морально-психологічний та функціональний стан військових підрозділи різного спрямування [4, 5].

Гірська підготовка вимагає всебічної підготовки військового, починаючи від його стану здоров'я, фізичної підготовленості, а також ступеня спортивно-гірської підготовки майбутніх військовослужбовців Збройних сил України [1, 5].

Аналіз останніх публікацій та досліджень. Питаннями гірської підготовки у військових підрозділах Збройних Сил України досліджується науковцями та результати дослідження з даної тематик и викладаються у закритих українських наукових джерелах військового призначення. У доступному просторі наукові публікації українських вчених не виявлено. Але тема гірської і висотно-гірської підготовки військових підрозділів є актуальною в Україні і потребує дослідження та розробки відповідного теоретичного і навчально-методичного забезпечення.

Мета: вивити особливості гірської підготовки у збройних силах України.

Виклад основного матеріалу. В цілях якісного навчання особового складу з предмету «Гірська підготовка» у військах, визначено перелік освітніх організацій, що належать до профільних ЗВО Міністерства оборони по підготовці військових фахівців в області гірської підготовки. До них відносяться: загальновійськові та командні училища, які здійснюють підготовку командирів гірсько-висотних підрозділів для забезпечення гірсько-штурмових підрозділів Збройних Сил України (ЗСУ).

У 2016 році була розроблена програма гірської підготовки, яка лягла в основу структури підготовки військових фахівців, що залучаються до виконання завдань в умовах гірської місцевості ЗСУ.

Підготовка військовослужбовців гірсько-штурмових підрозділів здійснюється послідовно за відповідними програмами підготовки підрозділів, видів, родів військ ЗСУ, в яких передбачений предмет «Гірська підготовка» і програмами, що затверджуються начальником з фізичної підготовки і спорту Збройних Сил України [2, 3].

Освоєння військовослужбовцями програм першого, другого і третього рівнів гірської підготовки проводиться послідовно під керівництвом командирів гірських підрозділів у пунктах постійної дислокації, гірських районах і центрах, гірських полігонах.

До навчання по програмі гірської підготовки («Інструктор гірської підготовки») залучаються військовослужбовці:

- заміщають штатні посади «Інструктор гірської підготовки»;
- посадові особи, відповідальні за організацію і проведення занять з гірськими підрозділами.

По закінченні навчання за програмою гірської підготовки («Інструктор гірської підготовки») оцінюються рівень теоретичної і практичної підготовки військовослужбовців, передбачений даною програмою.

Аналіз стану гірської підготовки у ЗСУ свідчить про позитивну динаміку і поліпшення якості гірської підготовки в воїнських підрозділах, які виконують завдання у гірській місцевості [6]. Цей факт підтверджують результати інспекторських перевірок комісією з фізичної підготовки і спорту ЗСУ гірських військових частин.

Діюча система підготовки військових спеціалістів по гірській підготовці має величезний потенціал. Разом з тим, результати дослідження та їх аналіз дозволили виявити ряд проблемних питань, перешкоджаючих ефективному функціонуванню системи гірської підготовки ЗСУ, які вимагають:

- внесення змін у структуру управління гірською підготовкою у військових підрозділах;
- оптимізації підготовки військових фахівців з гірської підготовці в профільних ЗВО МО України;
- організації навчання військових фахівців з гірської підготовки за двома напрямками:
  1. Підготовка військовослужбовців, залучених до виконання завдань в умовах гірської місцевості;
  2. Підготовка випускників у профільних вузах.

Для вирішення виявлених проблем в системі гірської підготовки у ЗСУ необхідне удосконалення діючих програм з гірської підготовки у військових підрозділах ЗСУ різного призначення. Визначити порядок взаємодії посадових осіб військових підрозділів при організації та проведенні гірської підготовки, а також місце і роль керівників системи фізичної підготовки у військових частин при реалізації програм з гірською підготовкою. Крім того, необхідно зазначити мінімальні рівні гірської підготовки посадових осіб, відповідальних за організацію та проведення гірської підготовки.

Навчання особового складу військових підрозділів, що залучаються до виконання завдань в гірській місцевості, здійснюються під керівництвом командирів гірських підрозділів. Важливо відзначити, що

керівники занять, які проводять навчання військовослужбовців по предмету «Гірська підготовка» повинні мати рівень гірської підготовки на один рівень вище програми, визначеної для майбутніх фахівців.

Особливість розробки та удосконалення програми гірською підготовки у військових підрозділах варіанту структури управління гірською підготовкою у військових частинах ЗСУ полягає в тому, що б ній була зазначена посадова особа, яка безпосередньо відповідає за планування, організацію і реалізацію гірської підготовки військово службовців, це дозволить найбільш оптимально і раціонально вибудувати систему управління гірської підготовкою у різних військових підрозділах ЗСУ.

У запропонованому варіанті гірської підготовки військових фахівців з гірської підготовки у ЗСУ закладена ідея про те, що профільні заклади вищої освіти МО України, що здійснюють підготовку командирів гірських підрозділів на єдиній комплексній навчальній дисципліні «Гірська підготовка» з обов'язковими гірськими польовими заняттями у центрах гірської підготовки ЗСУ [3].

Після закінчення закладів вищої освіти МО України випускники повинні розподілятися у військах на посади, фахівці яких займаються організацію і реалізацією гірської підготовки у військових підрозділах різних напрямків. У процесі їх служби в разі необхідності, а також в цілях підвищення рівня професійної підготовленості вони можуть бути направлені до центрів гірської підготовки ЗСУ, для проходження навчання за додатковою програмою, з метою отримання додаткової кваліфікації «Інструктор гірської підготовки». І потім випускники центрів гірської підготовки розподіляються у військові частини, які призначені для вирішення службово-бойових завдань в гірській місцевості.

У процесі навчання одночасно з освоєнням програми «Інструктор гірської підготовки». курсантам повинна надаватись можливість освоїти додаткову програму для отримання кваліфікації «Спеціаліст гірської підготовки». Принципова відмінність кваліфікації «Інструктор гірської підготовки» і «Спеціаліст гірської підготовки» полягає в тому, що на відміну від інструктора з гірської підготовки, який основний службовий час витрачає на надання допомоги командирам підрозділів у проведенні практичних занять з предмета «Гірська підготовка», фахівець з гірської підготовки здійснює організаційно-управлінську діяльність, щодо реалізації гірської підготовки у військовій частині. Сутністю даної діяльності є в організації і вирішенні всіх питань взаємодії з посадовими особами військової частини, які залучаються до організації і проведення

гірської підготовки у військових підрозділах. Одним з важливих вимог у підготовці військових спеціалістів з гірської підготовки ЗСУ повинно бути обов'язкове їх підвищення кваліфікації один раз у три роки всіх посадових осіб, які відповідають за організацію та проведення гірської підготовки у військових підрозділах різних напрямків..

Висновок. Від так, ефективність навчального процесу гірської підготовки фахівців ЗСУ залежить від:

- можливості внесення змін у посадові обов'язки помічників командира з фізичної підготовки при розробці «Настанови з фізичної підготовки», з урахуванням значення гірської підготовки у військових підрозділах;
- додаткового отримання різних рівнів гірської підготовки фахівцями військових підрозділів;
- змісту програми підвищення кваліфікації військових фахівців з гірської підготовки;
- змісту програми навчальної дисципліни «Гірська підготовка» для курсантів профільних закладів вищої освіти МО України.

Список використаних джерел

1. Зігунов В. М. Военно-прикладное значение видов спортивного туризма. Херсон: Молодий вчений, 2018. С. 18 - 22.
2. Курс гірської підготовки. URL: <https://www.depo.ua/ukr/war/viyskovyi-alpinisti-shcho-za-kurs-girskoi-pidgotovki-prokhodyat-biytsi-zsu-202101211274201>
<https://www.depo.ua/ukr/war/viyskovyi-alpinisti-shcho-za-kurs-girskoi-pidgotovki-prokhodyat-biytsi-zsu-202101211274201>
3. Курс гірської підготовки: висновки армійського вишколу в екстремальних умовах. URL: https://www.zsu.gov.ua/new_page/60596b9e0520557939aad969
4. Кулинич О. С., Зігунов В. М. Альпіністська підготовка у військових підрозділах спеціальних призначень. *Стан та перспективи сучасного туризму: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції*. Суми. ФОП Цьома С. П., 2019. С. 141-145.
5. Кулинич О. С., Зігунов В. М. Гірська підготовка співробітників підрозділів спеціального призначення. *Індустрія туризму та гостинності: досвід, проблеми, перспективи: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (14–15 квітня 2021 р., м. Суми)*. Суми: ФОП Цьома С. П., 2021. С. 180-184.
6. Снайпери ДШВ проходять спеціальну гірську підготовку. URL: <https://novynarnia.com/2021/05/26/snajpery-dshv/>

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ РЕКРЕАЦІЙНИХ ПОХОДІВ

У статті на основі аналізу вітчизняних нормативно-правових документів та наукових джерел схарактеризовано особливості організації та здійснення рекреаційних походів. Проаналізовано дефініцію основних понять дослідження, таких як: «туризм», «рекреація», «рекреаційний похід».

Ключові слова: туризм, рекреація, похід, рекреаційні походи, спортивний туризм.

В статье на основе анализа отечественных нормативно-правовых документов и научных источников данна характеристика особенностей организации и осуществления рекреационных походов. Проанализирована дефиниция основных понятий исследования, таких как: «туризм», «рекреация», «рекреационный поход».

Ключевые слова: туризм, рекреация, поход, рекреационные походы, спортивный туризм.

The article, based on the analysis of domestic legal documents and scientific sources, characterizes the peculiarities of the organization and implementation of recreational trips. The definition of basic research concepts, such as: «tourism», «recreation», «recreational campaign» is analyzed.

Key words: tourism, recreation, hike, recreational hikes, sports tourism.

Постановка проблеми. Незважаючи на пандемію Covid-19 та локдаун у якому опинилося суспільство, все ж ХХІ століття вважається епохою мобільності, а тому важливим є питання організації та здійснення рекреаційних походів, як одного з видів активного відпочинку. Зростання популярності активних видів туризму змушує до пошуку нових шляхів здійснення рекреаційних походів, особливо у контексті пандемії.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Теоретичною основою дослідження є науковий доробок вітчизняних вчених, зокрема: О. Дмитрука [2], П. Масляка [3], Я. Олексієнко [4], І. Писаревського [6], І.Зігунової [5] та інших.

Незважаючи на значну кількість наукових розвідок з означеної проблеми комплексне дослідження особливостей організації та здійснення рекреаційних походів не проводилося. Саме тому означена проблема є актуальною та потребує дослідження.

Мета статті – на основі нормативно правових документів та наукової літератури вивчити особливості організації та здійснення рекреаційних походів.

Виклад основного матеріалу. У руслі окресленої вище проблеми актуальним є розгляд ключових понять дослідження: «туризм», «рекреація», «похід», «рекреаційних похід» та характеристика основних аспектів визначених дефініцій.

Організацією Об'єднаних Націй у 1954 році туризм визнано активним способом відпочинку. Як зазначено у Законі України «Про туризм», туризм – «тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає» [8]. Як зазначено у дослідженнях Я.І. Олексієнко та П. М. Гунько під туризмом розуміють «теорію та практику різного роду походів, сходження на гори і подорожі з метою спортивного суперництва, активного відпочинку, освіти і виховання» [4, с.116].

Щодо терміну рекреація, то він як правило розглядається у вузькому та більш широкому розуміннях. У широкому розумінні, як зазначено у дослідженні Н. В. Фоменко рекреація це – це система заходів, пов'язана з використанням вільного часу людей для їх оздоровчої, культурно-ознайомчої і спортивної діяльності на спеціалізованих територіях, які знаходяться поза їх постійним помешканням» [9]. У вузькому розумінні – вид людської діяльності у вільний час. За визначенням, наведеним у дослідженнях А. Л. Помазан-Пономаренко рекреація – це процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини, який забезпечується системою заходів і здійснюється у вільний від роботи час на спеціалізованих територіях [7, с. 5].

Загальне визначення рекреації та туризму наведено у дослідженнях П.О. Масляка, який зазначає, що рекреація та туризм – це процес відновлення фізичних, духовних і нервово-психічних сил людини та її життєвого потенціалу шляхом певних заходів на основі відповідних установ у вільний час [3, с.16]. Але дослідник зазначає, що рекреація є більш широким і загальним поняттям, ніж туризм. У контексті рекреаційної діяльності П. Масляк відокремлює пішохідний, водний, велосипедний, спелеологічний, гірськолижний види спортивно-оздоровчого туризму [3].

Ще одним ключовим поняттям даного дослідження є термін «рекреаційний похід». Оскільки на сьогоднішній день не існує єдиної класифікації видів спортивного туризму нами було проаналізовано науковий доробок українських вчених та встановлено, що більшість виокремлює: пішохідний, гірський, лижний, водний, велосипедний, мотоциклетний, вітрильний, спелеотуризм та комбінований туризм [1, с. 10-16; 6, с. 20-21].

Для організації та здійснення рекреаційних (спортивно-оздоровчих) походів важливим фактором є визначення місця даного походу у системі організації туристичних маршрутів, на думку І.М. Писаревського та М. В. Тонкошкур слід розглядати як некомерційний туристичний маршрут з активним способом пересування [6, с. 30].

Отже, детально проаналізуємо особливості організації та здійснення рекреаційних походів. Основними етапами розробки та реалізації маршруту рекреаційного походу є:

- 1) визначення мети, базових функцій та рекреаційних завдань походу. Метою рекреаційного походу, як правило є: оздоровлення, відновлення сил, розширення краєзнавчого кругозору, поповнення знань з географії, історії, етнології, археології, формування компетентностей та туристичних навичок, набуття практичного туристичного досвіду. Базовими (інтегральними) функціями рекреаційного туризму є: рекреаційна – поєднання спортивної складової та оздоровчого аспекту; розвиваюча, що виявляється на всіх етапах підготовки та проведення подорожі та передбачає інтелектуальний, фізичний та моральний розвиток туриста; розважальна – рекреаційний туризм, як складова активного та пізнавального туризму має приносити індивіду задоволення [2, с. 9].
- 2) Вибір району проведення походу. Визначення району маршруту у першу чергу залежить від пізнавальних потреб туристів та від наявності основних туристичних об'єктів (інфраструктура, транспортне сполучення, харчування тощо). На даному етапі враховуючи мету рекреаційного походу доцільно визначити основну тематику маршруту, що у свою чергу дозволить здійснити генералізацію найбільш привабливих рекреаційних об'єктів та створити нитку маршруту. Основними критеріями вибору району проведення походу є: наявність у районі походу необхідних рекреаційних ресурсів та цікавих для туристів цільових рекреаційно-пізнавальних об'єктів; у районі походу повинні бути зручні пункти початку та закінчення подорожі, достатньо широка мережа зручних для руху лісових і польових доріг, просік; троп (шляхів досягнення потенційних ключових об'єктів маршруту і місць туристських стоянок); наявність в районі спеціально обладнаних або придатних для обладнання силами групи місць для кемпінгу і відпочинку туристів та достатнього числа джерел чистої води для організації харчування; близькість району до місця постійного проживання учасників, мінімум фінансових вкладень для його досягнення.

- 3) Створення нитки маршруту. Побудова маршруту відбувається за допомогою топографічної карти та з урахуванням низки особливостей, зокрема: маршрут має сприяти ефективній реалізації зазначеної мети та завдань походу; відповідати віковим та пізнавальним інтересам групи; урахувати розташування цільових рекреаційних об'єктів у районі походу. При розробці маршруту необхідно визначити його протяжність (як правило одноденний маршрут має протяжність 15-20 км., багатоденний рекреаційний похід – до 20 км./день), тривалість; визначити конкретні та зручні пункти під'їзду та від'їзду; розбивка маршруту на окремі денні переходи (ураховуючи фізичні можливості учасників групи), визначити місце бівуаку тощо. Схема побудови маршруту може бути лінійною, кільцевою, радіальною або комбінованою.
- 4) Проведення рекреаційного походу: інструктаж з техніки безпеки, створення позитивного психологічного клімату у колективі, базування у випадку кількоденного маршруту. Узагальнена схема розробки та реалізації рекреаційного походу представлена на рисунку 1.1.

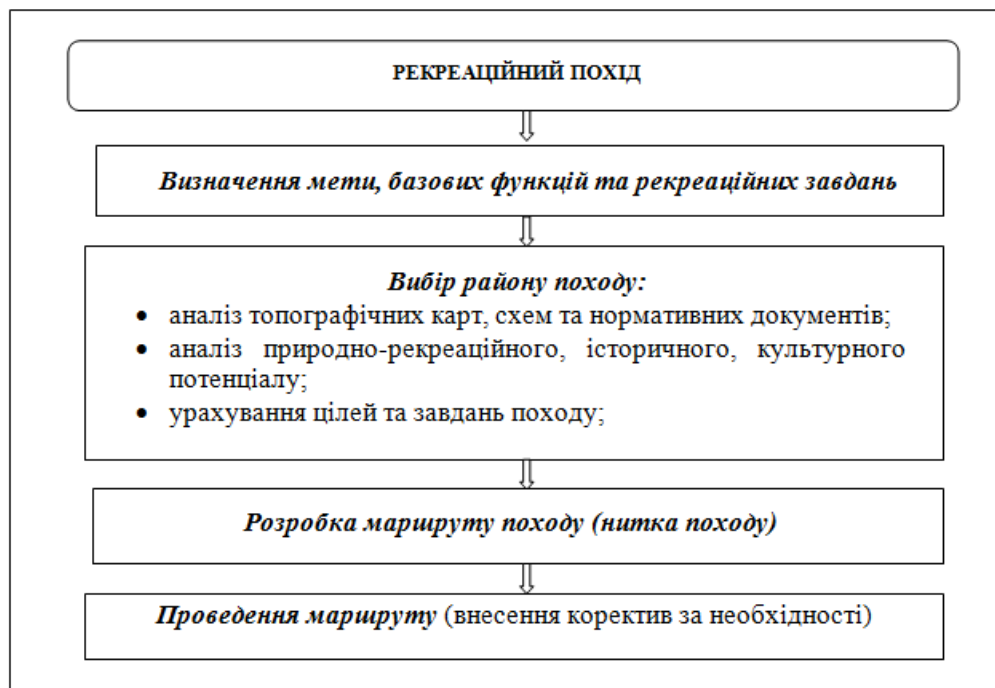

Рис. 1.1. Узагальнена схема організації рекреаційного походу.

Як видно з рис. 1.1. перші три етапи фактично є підготовчими у здійсненні рекреаційного походу, тоді як 4 – етап – безпосереднє здійснення рекреаційного походу. Важливою складовою організації та проведення рекреаційного походу є формування групи. Оптимальна кількість учасників для здійснення рекреаційного походу є 6 – 12 осіб.

Важливо, щоб учасники групи мали приблизно однакові пізнавальні інтереси, фізичну підготовку та вік. При проходженні маршруту важливо розподілити обов'язки, визначити направляючого та замикаючого.

Висновки та перспективи подальших наукових досліджень. У висновку доцільно зазначити, що рекреаційні походи спонукають до здорового способу життя, фізичного розвитку, всебічної фізичної підготовки. Важливим при реалізації рекреаційних підходів є провадження здоров'язберігаючих технологій. Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо пошук, визначення та обґрунтування шляхів, форм та методів організації та здійснення рекреаційних походів, а також пошук шляхів їх оптимізації. Особливістю реалізації рекреаційної функції походу є: компенсація до фізичного недовантаження (спортивна складова) та відновлення фізичних та духовних сил особистості, оздоровчий аспект.

Список використаних джерел

1. Богатов А.О. Організація спортивно-оздоровчого туризму : навч. посіб. Одеса: ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2013. 114 с.
2. Дмитрук О. Ю., Щур Ю.О. Спортивно-оздоровчий туризм : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2003. 232 с.
3. Масляк П.О. Рекреаційна географія : навч. посіб. Київ: Знання, 2008. 343 с.
4. Олексієнко Я.І., Гунько П.М. Теорія, види та технології оздоровчо-рекреаційної рухової діяльності : навч.-метод. посіб. Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2018. 260 с.
5. Проблеми та перспективи організації комбінованих рекреаційних турів у Сумському регіоні. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/11616>
6. Писаревський І. М., Тонкохнур М. В. Планування та організація туристських маршрутів: підручник. Харків : ХНАМГ, 2012. 304 с.
7. Помазан-Пономаренко А. Л. Рекреаційні комплекси світу : конспект лекцій. Для здобувачів вищої освіти, які навчаються за спеціальністю 242 «Туризм» за усіма формами навчання. Харків : НУЦЗУ, 2020. 154 с.
8. Про туризм. Закон України від 15 вер. 1995 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.2021)
9. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія Київ: Центр навчальної літератури, 2007. 312 с.

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЗДІЙСНЕННЯ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОДОРОЖЕЙ

В статті розглядаються основні вимоги та особливості щодо організації екскурсійних подорожей сучасної туристичної індустрії, показані основні класифікації та види. Аналізується важливість ретельної підготовки керівника групи перед проведенням подорожі, яких потрібно дотримуватися під час організації екскурсійної діяльності.

Ключові слова: організація екскурсійних подорожей, екскурсійна діяльність, основні класифікації та види.

В статье рассматриваются основные требования и особенности по организации экскурсионных путешествий современной туристической индустрии, показаны основные классификации и виды. Анализируется важность тщательной подготовки руководителя группы перед проведением путешествия, которых нужно придерживаться во время организации экскурсионной деятельности.

Ключевые слова: организация экскурсионных путешествий, экскурсионная деятельность, основные классификации и виды.

The article discusses the main requirements and features for organizing sightseeing trips in the modern tourism industry, shows the main classifications and types. The article analyzes the importance of careful preparation of the group leader before conducting a trip, which must be observed when organizing excursion activities.

Key words: organization of sightseeing trips, excursion activities, main classifications and types.

Постановка проблеми. В наш час, екскурсійна діяльність – одна із невід'ємних частин нашого життя, вона формує світогляд, розширює кругозір, та дає багато можливостей аби пізнати світ.

Організація та здійснення екскурсійних подорожей є великою відповідальністю, вони виховують, допомагають розвитку спостережливості та уваги. За останні роки екскурсійні подорожі стали стрімко розвиватися тому в навчальних закладах він є важливим засобом розвитку молоді, питання особливостей підготовки та проведення туристичних подорожей ще й досі мало розроблені [4].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз останніх публікацій показав, що теоретичні питання особливості організації та здійснення екскурсійних подорожей розглядалися такими науковцями як: Л.Б. Альтгайм, В.В. Поліщук, Т.П. Кравченко, М.В. Поліщук, І.В. Щоголев, В. А Соколовський, І. С. Зігунова [7].

Радянський екскурсіоніст Л. Бархаш вважав, що екскурсія – це наочний метод одержання певних знань, виховання шляхом відвідувань за задалегідь розробленою темою певних культурних об'єктів екскурсоводом [3].

Мета роботи: обґрунтувати особливості організації та здійснення екскурсійних подорожей.

Виклад основного матеріалу. Екскурсія – туристична послуга, яка забезпечує задоволення духовних, естетичних, інформаційних та інших потреб туриста або екскурсанта.

Екскурсійна діяльність – діяльність з організації подорожей, що не перевищують 24 годин, у супроводі фахівця-екскурсовода за заздалегідь складеними маршрутами, з метою ознайомлення з пам'ятками історії, культури, природи, музеями, з визначними місцями тощо. Під час екскурсії учасники мають можливість пізнавати навколишній світ, природні явища й утворення, історичні ситуації, побутові елементи, надбання та здобутки місцевості та ін. Тривалість екскурсії складає від 1 години до 1 доби. Процес створення екскурсії також включає в себе розробку екскурсійного маршруту, тексту екскурсії, методики проведення, розробку і виготовлення демонстраційного матеріалу (фото, відео, плакати), калькуляцію витрат і розрахунок ціни на екскурсійну послугу, затвердження екскурсії у встановленому порядку, рекламу екскурсійного маршруту [1].

У договорі повинні бути чітко обумовлені планові й додаткові екскурсії та інші відвідування об'єктів показу. Необхідно також погоджувати мову проведення екскурсій. Будь-яка екскурсія містом або на об'єкт показу повинна проводитися у супроводі досвідченого гіда із знанням мови, якою розмовляють туристи групи. Крім того, необхідно також уточнити з фірмою, чи включається ціна вхідних квитків, наприклад, до музею, у вартість екскурсії і послуги штатного екскурсовода, якщо за правилами музею тільки він може проводити екскурсію. Оплата стоянки автобуса або проїзду по платних дільницях дороги також повинна входити у вартість пакету послуг і в жодному випадку не стягуватися з туристів у вигляді додаткової плати.

Додаткові послуги: вказуються додаткові різноманітні екскурсії, які не ввійшли до пакету туру. Також у договорі має бути вказано безкоштовне чи платне користування пляжем, басейном, пляжними лежачками, стільцями, душем, парасольками та ін. Якщо готель знаходиться на віддалі від пляжної зони, чи є у встановлені години човникові перевезення туристів до неї на автобусі. Відпочинок стає різноманітним завдяки додатковим послугам оздоровчо-бальнеологічного характеру: сауни, фітнес-центри, масаж, тренажерноспортивні зали тощо. Туристи мають бути проінформовані про звичаї та правила оплати чайових, туристських податків і зборів [2].

Класифікації турів: тури поділяються на види відповідно до мети подорожі та форми щодо організаційних заходів, класифікуються за кількістю учасників, сезоном та терміном перебування. Залежно від комплексу послуг та комфортності подорожування тури поділяються на класи обслуговування. Мотивація подорожі та решта її параметрів визначають програму туру [6].

Організація надання екскурсійних послуг як самостійного виду послуг туристсько-екскурсійних підприємств реалізується за двома напрямками: організація однієї самостійної екскурсії (оглядової або тематичної).

Оглядова екскурсія розкриває кілька тем одразу. Вона охоплює різнопланові об'єкти: пам'ятки історії, культури, архітектури, підприємства, природні об'єкти та ін. Головне завдання оглядової екскурсії дати загальне уявлення про місто, познайомити з визначними пам'ятками архітектури, розповісти про видатні сторінки з його історії та ін.

Тематичні екскурсії, на відміну від оглядових, присвячені одній темі та охоплюють однотипні об'єкти, наприклад лише пам'ятки архітектури. Якщо це історична екскурсія, то в її основу може бути покладена одна або кілька подій, об'єднаних однією темою, а іноді й триваліший історичний період. Якщо це екскурсія на архітектурну тематику, то предметом вивчення можуть стати найцікавіші пам'ятки зодчества, розташовані на вулицях і площах міста, навіть окремі архітектурні ансамблі. Зазначимо, що тематичні екскурсії рідко існують ізольовано. Зокрема, історичний матеріал використовується в архітектурно-містобудівній тематиці. Все залежить від конкретних умов проведення екскурсії, від особливостей того або іншого міста чи регіону. Тематичні екскурсії поділяються на такі групи: історичні, природознавчі, мистецтвознавчі, літературні, виробничі, архітектурні, культово-релігійні [5].

Сутність циклового екскурсійного обслуговування полягає в об'єднанні від чотирьох до десяти екскурсій і передбачає надання системи поглиблених знань. Кожна екскурсія є продовженням попередньої і не повторює її зміст.

Усі цикли екскурсій можливо розподілити на такі види:

- загальноосвітній (здебільшого розрахований на змішану групу не беручи до уваги освіту, вік та інтереси екскурсантів, який складається з різноманітних тем);
- тематичний (формується на підставі класифікації екскурсій за тематикою);

- для певної групи екскурсантів (формується на підставі врахування вимог диференційованого підходу до обслуговування окремих груп екскурсантів).

Програма туру складається у два етапи. Спочатку розробляється концептуальна програма, яка містить основну інформацію про маршрут і перелік заходів без розподілу по днях і годинах. Вона обговорюється з туроператором і гідями, які матимуть відношення до цього туру. Це зумовлено тим, що заздалегідь досить важко визначити конкретні графіки роботи музеїв, години проведення екскурсій, дати спектаклів і концертів тощо [8].

Екскурсійна програма має свої обмеження. Впродовж одного дня доцільно проводити не більше двох екскурсій загальною тривалістю пізнавального процесу до 4-5 годин, а між ними варто робити перерву, зокрема на обід. Тому найпоширеніший варіант, коли зранку проводиться одна екскурсія, а після обіду – друга. В один день бажано охоплювати об'єкти близькі за тематикою.

Висновки. Отже, нами обґрунтовано особливості та здійснення екскурсійних подорожей і ми зробили такі висновки: навчальні екскурсії організовуються з метою формування та уміння спостерігати за навколишнім світом, сприяння розвитку наукового мислення, інтересу до вивченого матеріалу. Але щоб здійснювалась екскурсія потрібно мати компетентного екскурсовода.

Список використаних джерел

1. Екскурсійна діяльність. URL: <https://buklib.net/books/23630/>
2. Поколотна М. М. організація екскурсійної діяльності. URL: <https://core.ac.uk/reader/141489400>
3. Король О. Д. Організація екскурсійних послуг у туризмі. URL: https://get.ucoz.net/_id/4/418_Organizatsiya_e.pdf
4. Основне значення та принципи організації екскурсійних послуг. URL: [file:///C:/Users/Санька/Downloads/Vchnu_ekon_2014_6\(1\)_42%20](file:///C:/Users/Санька/Downloads/Vchnu_ekon_2014_6(1)_42%20)
5. Організація екскурсійної діяльності. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/7397/1/Організація%20>
6. Особливості організації подорожей та експедицій з учнівською та студентською молоддю. URL: [file:///C:/Users/Санька/Downloads/Nz_p_2015_140_37%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Санька/Downloads/Nz_p_2015_140_37%20(1).pdf)
7. Особливості створення екскурсії на маршрута активного туризму. URL: <http://repository.sspu.edu.ua/handle/123456789/10711>
8. Теоретико-методичні особливості організації туристичних походів студентів факультету фізичної культури спорту і здоров'я. URL: <http://176.105.99.114/bitstream/handle/8989898989/5851/Стат%20%20Кравченко%20Т.П.%20Полішук.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

<i>Андросова Валентина Іванівна</i>	Керівник гуртка Сумський Палац дітей та юнацтва
<i>Балдич Аліна Сргіївна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Беседін Владислав Володимирович</i>	Студент 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Богданова Ксенія Володимирівна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Бойко Софія Романівна</i>	Студентка 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Бокатов Владислав Олександрович</i>	Студент 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Ведмідь Таміла Віталіївна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Галушкіна Єлизавета Іванівна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Глобенко Анастасія Олександрівна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Євтушенко Ярослав Васильович</i>	Викладач кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Зігунов Василь Миколайович</i>	Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Зігунова Інна Сргіївна</i>	Кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Зінкевич Ярослав Сргійович</i>	Студент 1-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

<i>Ковган Анна Олександрівна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Кондуч Яна Сергіївна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Косик Вікторія Сергіївна</i>	Викладач кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Косяченко Фаїна Ігорівна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Крамаренко Юлія Вячеславівна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Кулинич Олена Сергіївна</i>	Студентка магістратури 2-го року навчання спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Лазня Дар'я Юріївна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Мозгова Дар'я Ростиславівна</i>	Кандидат економічних наук, старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Нусейр Ясмін Мухаммед</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Перетяцько Дарина Юріївна</i>	Студентка 3-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Переяслова Дарина Геннадіївна</i>	Студентка магістратури 1-го року навчання спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Пивоварова Юлія Володимирівна</i>	Студентка магістратури 2-го року навчання спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Покутня Яна Олексіївна</i>	Студентка 1-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Поліщук Руслан Вадимович</i>	Студент 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

<i>Потик Ніна Володимирівна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Самілик Яна Сергіївна</i>	Студентка 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Севгіджан Вераніка Сібель Саліхівна</i>	Студентка 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Твардовський Дмитрій Олександрович</i>	Студент 4-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Троян Марія Юріївна</i>	Кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Чернишенко Ярина Миколаївна</i>	Студентка 1-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка
<i>Юркевич Олександр Андрійович</i>	Студент 2-го курсу спеціальності 242 «Туризм» Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка

Наукове видання

СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ СУЧАСНОГО ТУРИЗМУ

VII Всеукраїнська науково-практична конференція

25 – 26 листопада 2021 рік

Відповідальність за грамотність, автентичність цитат, правильність фактів та посилань, достовірність матеріалів несуть автори публікацій. Передрук та відтворення опублікованих статей будь-яким способом дозволяється лише при посиланні на матеріали конференції «Стан і перспективи сучасного туризму».

Відповідальний за випуск: *І. С. Зігунова*

Підп. до друку 20.01.2022.

Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.

Папір офсетний. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 9,13.

Ум. фарб.-відб. 9,13. Обл.-вид. арк. 8,63.

Тираж 100 пр. Вид. № ____.

Видавець і виготовлювач:

ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.

Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:

серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.